

**EESTI SPORDITEABE SIHTASUTUS
TARTU ÜLIKOOL**

Projekti vastutav täitja: **Sven Sommer**
Projekti juht: **Tõnis Matsin**, biol knd, vanemteadur
Projekti täitjad: **Lennart Raudsepp**, PhD, professor;
Virge Naeris, MSc;
Heigo Klaos, BSc, magistrant

TIPPSPORDI ORGANISATSIOON EESTIS

Uuringuaruanne Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumile

Sisukord

1.	Spordiorganisatsioonide tegevus Eestis	5
1.1.	Sissejuhatus	5
1.2.	Projekti teoreetiline alus.....	5
1.3.	Uurimuse meetodika.....	7
1.3.1.	Kvantitatiivsed meetodid.....	7
1.3.2.	Kvalitatiivsed meetodid.....	8
1.3.3.	Täiendavad andmed.....	8
1.4.	Tulemused.....	10
1.4.1.	Juhatuse tegevus	10
1.4.2.	Rahvuskoondestele tingimuste tagamine	12
1.4.3.	Spordialaliitude sisemised juhtimisprotsessid.....	15
1.4.4.	Strateegiline planeerimine	18
1.4.5.	Sporditeaduslik toetus	20
1.4.6.	Treenerite kvalifikatsioon, litsenseerimine ja täiendkoolitus	23
1.4.7.	Koostöö teiste organisatsioonidega.....	26
1.4.8.	Spordialaliitude rahastamine ja sponsorlus	29
1.4.9.	Rahvusvaheliste võistluste korraldamine.....	34
1.5.	Spordialaliitude ressursid.....	37
1.5.1.	Füüsiline ressurss.....	37
1.5.2.	Inimressurss	40
1.5.3.	Organisatsiooniline ressurss	44
1.6.	Tulemuste analüüs ja kokkuvõte	46
1.7.	Järeldused	59
2.	Tippspordi organisatsioon Põhjamaades.....	61
2.1.	Sissejuhatus	61
2.2.	Tähtsamad spordiorganisatsioonid.....	62
2.2.1.	Rootsi	62
2.2.2.	Norra	62
2.2.3.	Taani	63
2.2.4.	Soome	63
2.3.	Tippspordi määratlemine eri maades	64
2.4.	Kesksete tippspordiorganisatsioonide suhted riigiga	66
2.5.	Palgatööjõud: maht ja ülesanded	67
2.6.	Riiklike toetuste taotlemine ja kontroll.....	67
2.7.	Tähtsamad treeningkeskused Põhjamaades.....	69
2.7.1.	Rootsis on süsteem hajutatud	69
2.7.2.	Norra on teadmised ja oskused koondanud Oslosse	71
2.7.3.	Taanis on 88 treeningkeskust.....	72
2.7.4.	Soome treeningkeskused ja spordiinstituudid	74
2.8.	Võrdlusandmeid spordikeskustest teistes arenenud riikides.....	77
2.8.1.	Treeningkeskused USA-s.....	77
2.8.2.	Treeningkeskused Kanadas	78
2.8.3.	Treeningkeskused Saksamaal	79
2.8.4.	Treeningkeskused Austraalias	79
2.8.5.	Treeningkeskused Inglismaal	80
2.9.	Riiklik toetus kehakultuurile ja tippspordile Põhjamaades	81
2.10.	Spordi sponsoreerimine Põhjamaades	84
2.11.	Põhjamaade edu olümpiamängudel.....	87

2.12.	Tulemuste analüüs ja kokkuvõte	88
3.	Treenerite kutsekvalifikatsioon.....	92
3.1.	Riiklik regulatsioon.....	92
3.2.	Kui palju on Eestis treenereid?	94
3.3.	Treenerite ettevalmistus ja rakendatus	95
3.4.	Treenerite kutsekvalifikatsioonisüsteemi loomine	95
3.5.	Kutsekvalifikatsiooni taotlemise kord	98
3.6.	Treenerite tasemekoolituse ja täiendõppe raamõppekava–ained ja mahud	99
3.6.1.	Treener I tase – tasemekoolitus kokku 60 tundi, sellest:	100
3.6.2.	Treener II tase – tasemekoolitus kokku 100 tundi, sellest:	101
3.6.3.	Treener III tase – tasemekoolitus 140 tundi, sellest:.....	102
3.6.4.	Täiendkoolituse ained ja mahud	103
3.7.	Kokkuvõte treenerite kutsekvalifikatsiooni omistamise seisust Eestis	103
4.	Treenerite akadeemiline koolitus Eestis	105
4.1.	Tartu Ülikooli kehakultuuriteaduskond	105
4.2.	Tallinna Ülikooli kehakultuuriteaduskond.....	112
4.3.	Audentese Ülikool avab 2006. a spordikolledži	113
5.	Tippспорт ja sporditeadus	114
5.1.	Inimressurss	114
5.2.	Uurimissuunad.....	115
5.2.1.	Tartu Ülikooli kehakultuuriteaduskond.....	115
5.2.2.	Ebapiisav rahastamine	116
5.2.3.	Sporditeaduse finantseerimise võrdlusandmed Soomega.....	119
5.3.	Tartu Ülikooli kehakultuuriteaduskonna teadustöö teemad ja projektid 2004/2005 a.....	120
5.3.1.	Spordibioloogia ja füsioteraapia instituut	120
5.3.2.	Spordipedagoogika ja treeninguõpetuse instituut.....	126
5.4.	Teadustegevuse põhisuunad Tallinna Ülikooli kehakultuuriteaduskonnas.....	129
5.4.1.	Pedagoogiline kinesioloogia	129
5.4.2.	Spordisotsioloogiline suund	135
5.4.3.	Spordibioloogiline teadussuund.....	137
5.5.	Sihtasutuse TÜ Kliinikum spordimediitsiini keskus	138
5.6.	Ülevaade spordimediitsiini süsteemist Eestis	139
5.6.1.	Inimressurss	139
5.6.2.	Pakutavad testid ja teenused, taastumisprotseduurid, füsioteraapia	140
5.6.3.	Sihtrühmad, teenuste arv aastas	140
5.6.4.	Rahaline käive	140
5.6.5.	Spordimediitsiinalase arendustegevuse takistavad tegurid	140
5.7.	Näide: tippvõistkonna ja taustajõudude koostöö.....	141
5.8.	Kokkuvõte.....	142
6.	Tippsportlase karjäär	146
6.1.	Teoreetilised alused ja uuringud	146
6.2.	Sportlaskarjääri üleminekud	147
6.3.	Sportlaskarjääri lõpetamise põhjused	149
6.3.1.	Vabatahtlikud põhjused	150
6.4.	Uuringu tulemused	150

6.4.1.	Lapseea sport.....	151
6.4.2.	Sportlaskarjääri algus	153
6.4.3.	Sportlaskarjääri tipp.....	156
6.4.4.	Sportlaskarjääri lõpetamine	159
6.4.5.	Elu peale sportlaskarjääri	160
6.4.6.	Tippsportlase karjääri organisatsioon	161
6.4.7.	Tippsportlaste hinnangud Eesti spordisüsteemile	162
6.4.8.	Tulemuste analüüs ja kokkuvõte	164
7.	Eesti tippspordi visioon ja strateegia.....	170
7.1.	Läbimurdevaldkonnad Eesti spordisüsteemi ülesehitamisel 1989-2006	170
7.2.	Foorumid ja avalikud arutelud.....	171
7.3.	Tippspordi arengustrateegia peaks sõnastama konkreetset läbimurdevaldkonnad aastateks 2008 – 2015	174
7.3.1.	Läbimurdevaldkond I:	174
7.3.2.	Läbimurdevaldkond II:	175
7.3.3.	Läbimurdevaldkond III:	175
7.3.4.	Läbimurdevaldkond IV:.....	175
8.	Kasutatud kirjandus	176

1. SPORDIORGANISATSIOONIDE TEGEVUS EESTIS

1.1. Sissejuhatus

Käesoleva projekti üheks eesmärgiks on analüüsida vabatahtliku sektori erinevate tasandite spordiorganisatsioonide tegevust, lähtudes organisatsiooniteooria kaasaegsetest seisukohtadest.

Viimase kümnekonna aasta jooksul on Eesti spordiorganisatsioonid liikunud erinevaid arenguteid pidi. Osa alaliite ning spordiklubisid on suutnud arenguks piisavaid ressursse leida, teised, vastupidi, takerdunud nii vahendite kui ka ideede puudusesse. Millised ressursid on aga organisatsiooni arenguks hädavajalikud, milliste puudumist saab kompenseerida teiste vahenditega ning millised ressursid on spordiorganisatsiooni arenguks vähetähtsad?

Selle uurimusliku eesmärgi lahendamine viib spordialaliitude ja klubide efektiivsuse mõisteni. Kuidas seda mõõta ning millised ressursid on organisatsiooni efektiivseks toimimiseks vajalikud just Eesti konteksti (spordiala traditsioonidest ja inimkapitalist kuni majanduslike võimalusteni) arvestades? Käesolev uurimus peaks selles osas sammu edasi astuma, määratledes spordiorganisatsioonide tegevuse efektiivsust mõjutavad tegurid organisatsiooni tänastest ja tulevastest ressurssidest lähtuvalt.

Uuringus jaotati 24 alaliitu nelja gruppi: ELIIT (5 alaliitu), ELIIT (mööndusega, 6 alaliitu), POTENTSIAALNE ELIIT (7 alaliitu) ja SPORTMÄNGUD (6 alaliitu) – Vt käesoleva aruande metoodikapeatüki lõpuosa.

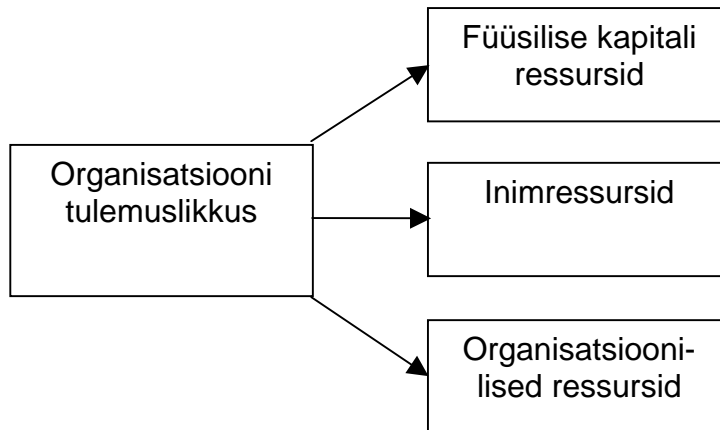
1.2. Projekti teoreetiline alus

Organisatsiooni tegevuse edufaktorite kindlaksmääramine on strateegilise juhtimise üks olulisemaid eesmärke. Omades informatsiooni nende faktorite

olemasolu või puudumise, unikaalsuse või asendatavuse kohta, on võimalik analüüsida erinevate organisatsioonide tegevust. Ja mis veelgi tähtsam – prognoosida organisatsiooni tulevikuarenguid. Viimasel kümnendil on üheks domineerivaks teoreetiliseks suunaks organisatsiooni tegevuse analüüsimisel kerkinud ressursside teooria (Barney, 1991). See teooria, mis on üha laialdasemat rakendust leidnud ka spordiorganisatsioonide tegevuse analüüsimisel, on oma olemuselt lihtne. Teooria põhipostulaadiks on seisukoht, et organisatsiooni tegevuse tulemuslikkust ei määra niivõrd organisatsioonivälised faktorid (ohud, võimalused) kui organisatsiooni käsutuses olevad ressursid. Viimased jagunevad omakorda kolme suuremasse kategooriasse – füüsilise kapitali ressursid, inimressursid ja organisatsioonilised ressursid (vt joonis 1). Spordiorganisatsiooni füüsilise kapitali ressursside alla kuuluvad spordirajatiste infrastruktuurid (rajatised, inventar) aga ka infotehnoloogilised vahendid ja rahalised ressursid. Inimressursside alla kuuluvad spordiorganisatsiooni käsutuses olevad palgalised töötajad (alaliidu või klubi tegevjuhtkond, treenerid, juhatuse jne), vabatahtlikud ja juhtorganid. Organisatsiooniliste ressursside alla liigitatakse organisatsiooni struktuuri ja juhtimise iseärasused, organisatsiooni erinevate osade koostöö, samuti organisatsiooni kultuur (missioon, väärtushinnangud) ja traditsioonid. Ressursside teooria seisukohalt peavad need ressursid olema mobiilselt organisatsiooni käsutuses ning võimaldama ellu viia nii lühiajalisi, operatiivseid kui ka pikemaajalisi strateegilisi tegevusplaanide.

Lisaks sellele peavad organisatsiooni ressursid olema:

- väärtuslikud, mis võimaldab kasutada kõiki olulisi edufaktoreid ning neutraliseerida ohtusid. Väärtuslikud ressursid võimaldavad ellu viia strateegiaid, mis suurendavad organisatsiooni efektiivsust,
- unikaalsed praeguste ja potentsiaalsete konkurentidega võrreldes. Ressursid, mida omavad paljud organisatsioonid, ei ole arengueelisteks.

Joonis 1. Organisatsioonide ressursid (Barney, 1992).

1.3. Uurimuse metoodika

Käesoleva projekti andmestiku kogumiseks kasutati järgmisi meetodeid:

1.3.1. Kvantitatiivsed meetodid

Spordialaliitude peasekretäride ning spordiklubide juhatuse liikmete ja tegevjuhtidega viidi ajavahemikus 1.12.2005 – 15.03.2006. a läbi ankeetküsitlused. Ankeetküsimustikud koosnevad kahest osast. Esimene (A osa) on originaalankeedi (Papadimitriou ja Taylor, 2000) kohandatud eestikeelne variant. Seda ankeeti on kasutatud paljude Euroopa riikide spordiorganisatsioonide efektiivsuse hindamiseks. Ankeedi abil hinnati spordiorganisatsioonide tegevuses viit erinevat tunnust: juhatuse tegevus ja välised piirangud; sportlaste huvid; sisemised protsessid; pikaajaline planeerimine ja sporditeaduslik toetus. Ankeedi B-osa on välja töötatud käesoleva projekti teostajate poolt, lähtudes ressursside teooria klassifikatsioonist, ning see koosneb 7 osast:

- treenerid ja koolitus;
- koostöö teiste organisatsioonidega;
- treeningukeskused;
- rahastamine;
- sponsorlus;

- rahvusvahelised võistlused ja projektid;
- informatsioon.

Seega võimaldas ankeet hinnata spordialaliitude tegevust 12 erineva kriteeriumi alusel, mis summeeriti kolme suurema ressursi lõikes.

Lisaks spordiorganisatsioonide juhtkondade anketeerimisele viidi ankeetküsitlused läbi spordiklubides töötavate juhatuse liikmete ja treeneritega.

1.3.2. Kvalitatiivsed meetodid

Spordialaliitude peasekretäride ja spordiklubide juhatuse liikmete ja tegevjuhiga viidi ajavahemikus 05.01.2006 – 25.04.2006 a läbi struktureeritud intervjuud. Lisaks intervjueeriti 5 nn arvamusiidrit spordi alal. Intervjuud võimaldasid saada lisainformatsiooni spordialaliidu (spordiklubi) tegevuse probleemaatika kohta ning täpsustada ankeetküsitlusel ebaselgeks jäänud aspekte. Intervjuud viisid läbi kaks kogenud intervjueerijat, kes on saanud vastavasisulise väljaõppe.

1.3.3. Täiendavad andmed

EOK andmebaasist, spordialaliitude ja spordiklubide aastaaruannetest, samuti teistest spordialaliitude ja spordiklubide tegevust reguleerivatest aktidest ja dokumentaalsest materjalist (juhatuse otsused, eelarved jne).

Kasutatud meetodid võimaldasid hinnata erinevate tasandite spordiorganisatsioonide (spordialaliidud, spordiklubid, juhtkonnad, töötajad, sportlased, treenerid) tegevusparameetreid ning lõppeesmärgina koostada mudeli, kus on välja toodud erinevate spordiorganisatsioonide tegevust mõjutavad edufaktorid (efektiivsuse kriteeriumid). Vastavalt töö tellijate püstitatud uurimisülesannetele vaatlesime uurimistöö põhietapil eraldi tippspordi organisatsioonilisi aspekte ja sportmängude organisatsiooni Eestis.

Kriteeriumideks, mille järgi tegime valiku tippspordi tasandil tulemusi omavate alaliitude – ELIIT – kohta, on ala kuulumine olümpiaalade hulka ning esindatus ja edukus rahvusvahelistel tiitlivõistlustel. Potentsiaalsesse eliiti saab arvata nii olümpia- kui mitteolümpiaalade spordialaliidud, mis teevad sihipäraselt tööd rahvusvahelistel tiitlivõistlustel edu saavutamise nimel ning näitavad arengut ja edusamme viimases olümpiatsükli. Eliidi ja potentsiaalse eliidi väljatoomine saavutuste alusel lubab analüüsida enam- ja vähemedukate alaliitude organisatsiooni, võrrelda nende ressursse ja hinnata tegevuse efektiivsust.

Tabel 1. Vaatlusaluste alaliitude jaotus

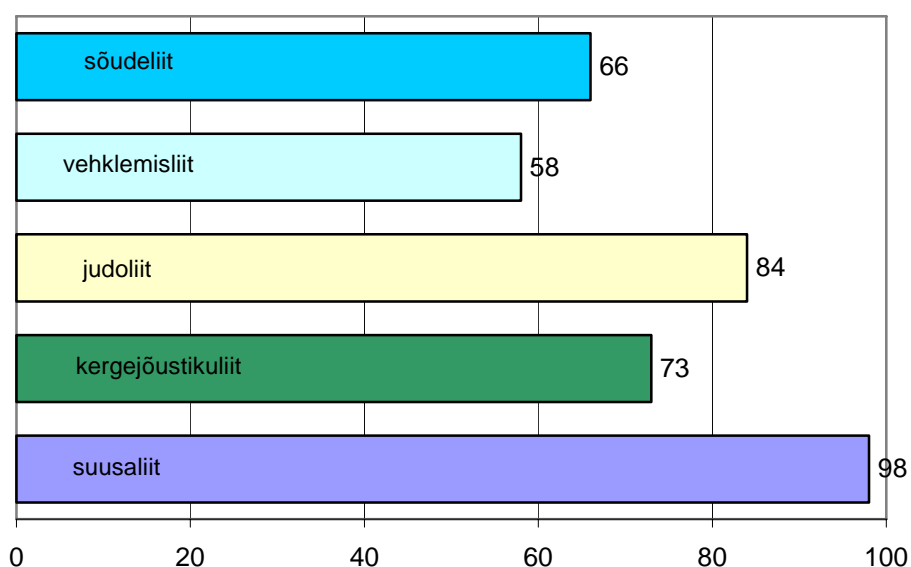
TIPPSPORT	
ELIIT (ELIIT)	POTENTSIAALNE ELIIT (ELIITP)
Eesti Suusaliit Eesti Kergejõustikuliit Eesti Judoliit Eesti Vehklemisliit Eesti Sõudeliit	Eesti Maleliit Eesti Laskesuusatamise Föderatsioon Eesti Orienteerumisliit Eesti Ratsaspordi Liit Eesti Tennise Liit Eesti Võistlustantsu Liit Eesti Sumoliit
ELIIT (mööndustega)(ELIITM)	
Eesti Ujumisliit Eesti Maadlusliit Eesti Triatloni Liit Eesti Laskurliit Eesti Aerutamisföderatsioon Eesti Jalgratturite Liit	
SPORTMÄNGUD	
Eesti Võrkpalli Liit Eesti Korvpalliliit Eesti Käsipalliliit Eesti Jalgpalliliit Eesti Saalihoki Liit Eesti Jäähokiliit	

1.4. Tulemused

Käesoleva uurimuse tulemused spordialaliitude kolme kategooriasse (ELIIT, ELIITM ja ELIITP) grupeerimise alusel on esitatud joonistel 2–4. Sportmängude analüüs esitatakse eraldi peatükina.

1.4.1. Juhatuse tegevus

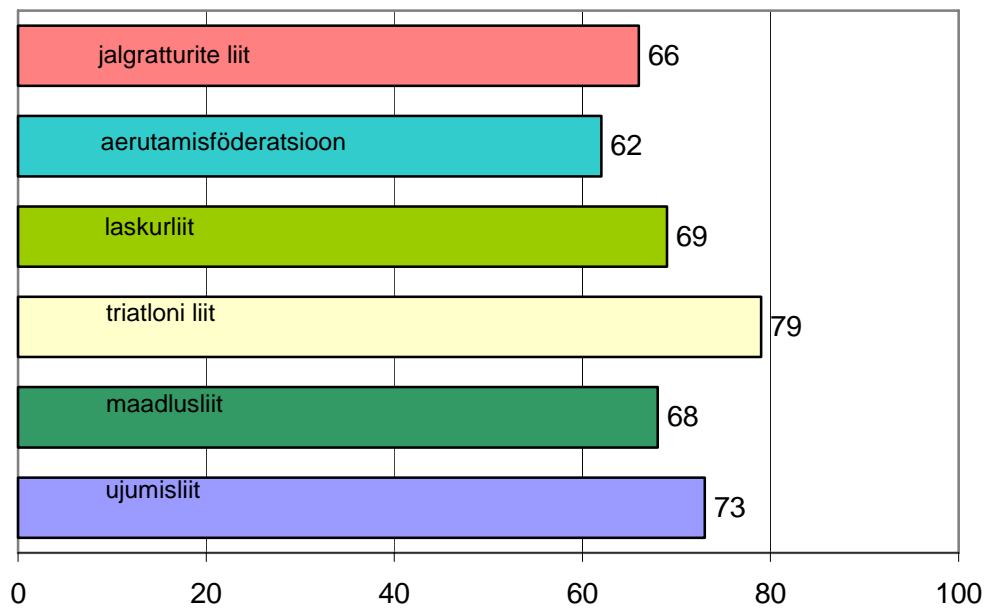
Joonisel 2 on esitatud ELIIT-alaliitude peasekretäride hinnangud juhatuse tegevusele.

Joonis 2. ELIIT-spordialaliitude juhatuse tegevus

Nagu esitatud tulemustest selgus, hindab alaliitude juhatuste tegevust väga heaks suusaliidu peasekretär (90% efektiivsuse näitaja). Suhteliselt madala efektiivsusega töötavad peasekretäride hinnangul kergejõustikuliidu, vehklemisliidu ja sõudeliidu juhatused (alla 70% efektiivsuse näitajad). Ebapiisavaks ei hinnanud juhatuse tööd mitte ükski gruppi ELIIT kuuluvate spordialaliitude peasekretäridest.

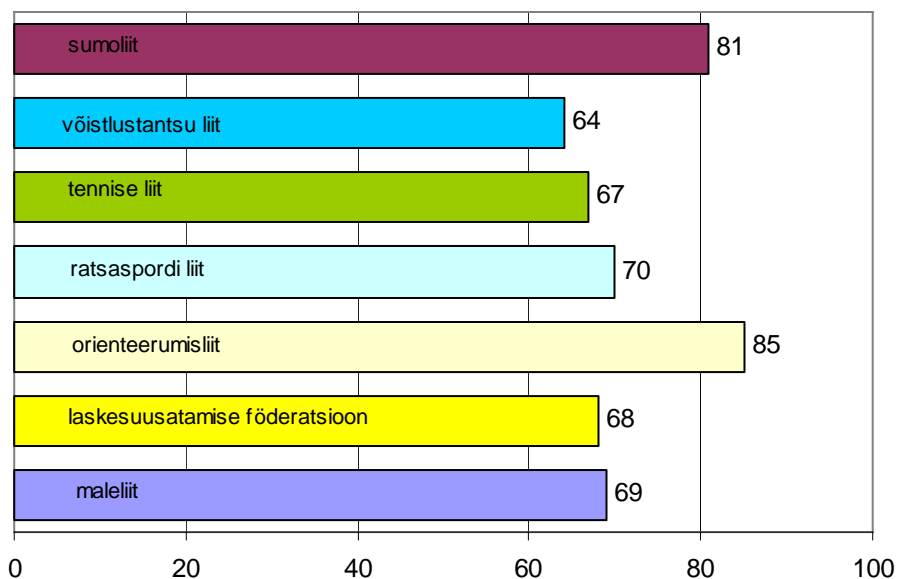
Joonisel 3 on esitatud gruppi ELIITM kuuluvate spordialaliitude peasekretäride hinnangud juhatuse tegevusele.

Joonis 3. ELIITM-spordialaliitude juhatuse tegevus

Nagu esitatud jooniselt nähtub, hindavad juhatuse tegevust heaks Eesti Triatloni Liit ning Eesti Ujumisliit. Rahuldaval tasemel töötavad peasekretäride hinnangul maadlusliidu, laskurliidu, aerutamisföderatsiooni ja jalgratturite liidu juhatused.

Joonisel 4 on esitatud gruppi ELIITP kuuluvate spordialaliitude peasekretäride hinnangud juhatuse tegevusele.

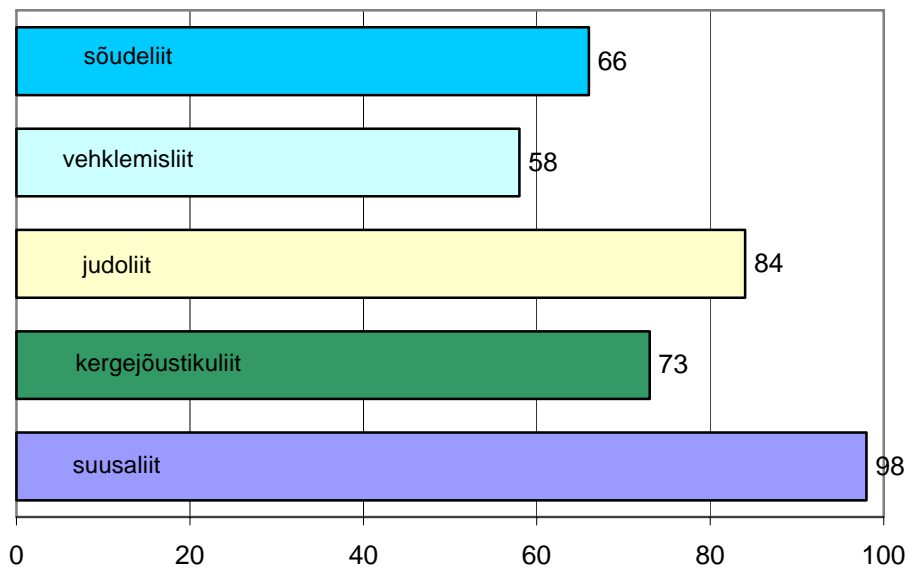

Joonis 4. ELIITP-spordialaliitude juhatuse tegevus

Selle grupi spordialaliitudest hindas juhatuse tegevust kõige efektiivsemaks orienteerumislidu peasekretär. Ka sumoliidu juhatuse tegevust võib tinglikult hinnata efektiivseks. Ülejäänud alaliitude juhatuse tegevuses on aga suuremad või väiksemad puudujäägid.

1.4.2. Rahvuskoondistele tingimuste tagamine

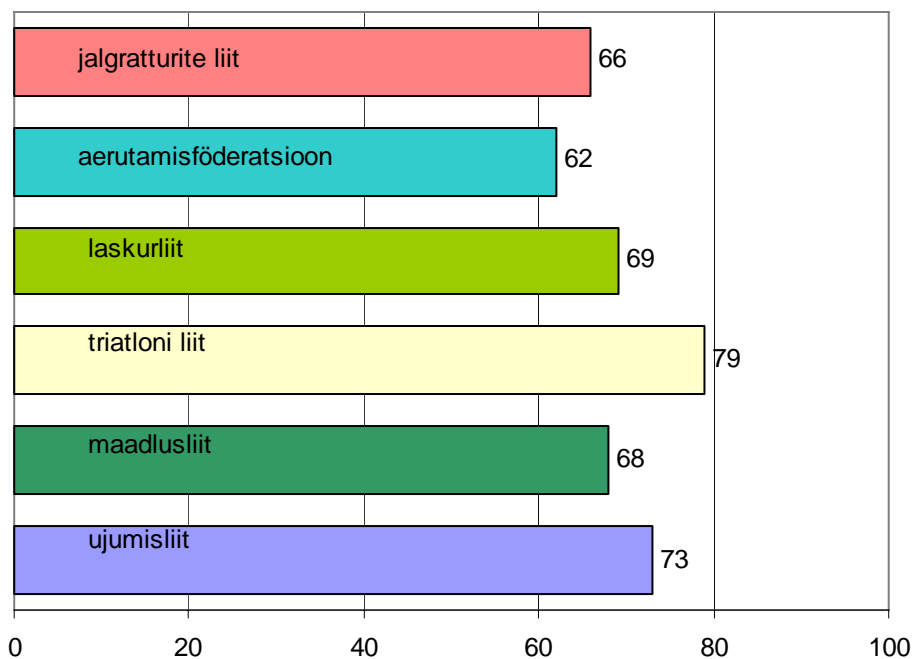
Joonistel 5–7 on välja toodud rahvuskoondise tasemel sportlastele tingimuste tagamise näitajad kolme grupi alaliitude lõikes.

Joonis 5. Rahvuskoondise sportlaste ettevalmistuse kindlustamine ELIIT-spordialaliitudes

Saadud hinnangutest selgub, et suusatamise koondvõistkondadele tagatakse ettevalmistuseks peaaegu ideaalsed tingimused. Kergejõustiku- ja judoliidu peasekretäride hinnangul kindlustatakse koondvõistkonnad optimaalsete võimalike ressurssidega, rahuldavalt on aga tagatud vehklemise ja sõudmise koondvõistkondade ettevalmistuse kindlustamine.

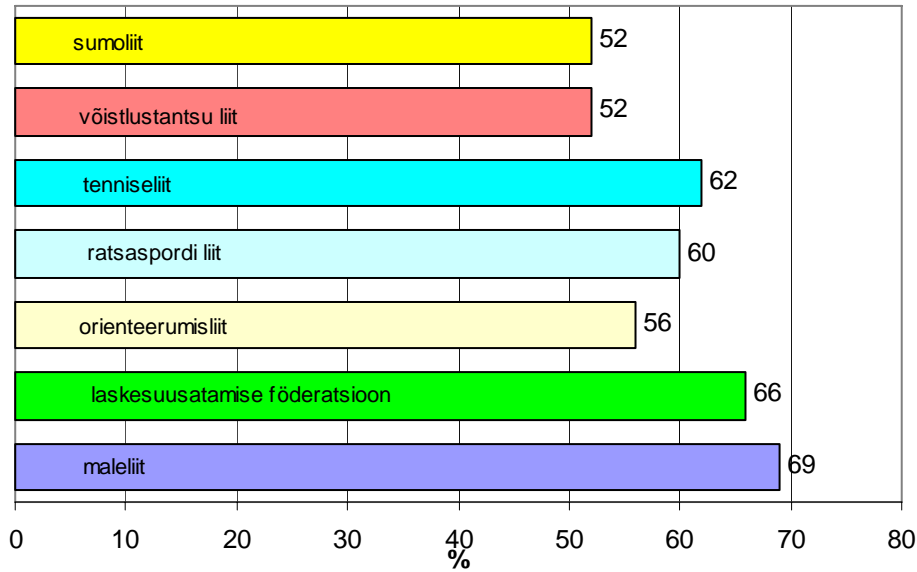
Joonisel 6 on esitatud rahvuskoondise sportlastele ettevalmistuse tagamine alaliitude grupil ELIITM.

Joonis 6. Rahvuskoondiste sportlaste ettevalmistuse kindlustamine ELIITM-sportialaliitudes

Nagu esitatud jooniselt selgub, omavad kõik alaliidud optimaalselt või selle piiril ressursse rahvuskoondiste sportlaste ettevalmistamiseks. Vaid aerutamisföderatsiooni peasekretäri hinnangul on nende käsutuses rahuldaval tasemel ressursse.

Joonisel 7 on esitatud rahvuskoondise sportlaste ettevalmistuse tagamine alaliitude grupil ELIITP.

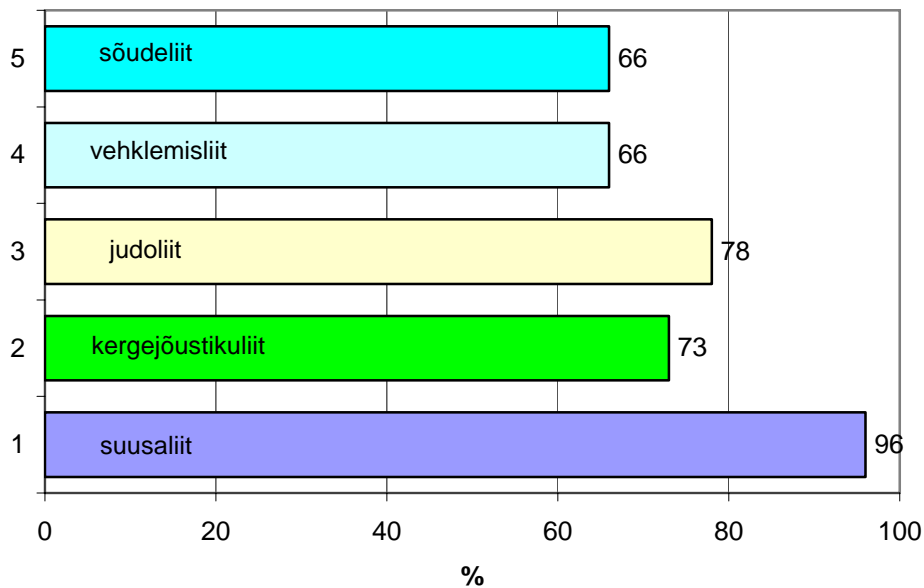

Joonis 7. Rahvuskoondiste sportlaste ettevalmistuse kindlustamine ELIIP-spordialaliitudes.

Nagu tulemused näitavad, ei ole mitte ühelgi sellesse gruppi kuuluval alaliidul piisavalt või optimaalselt vahendeid rahvuskoondiste ettevalmistuse tagamiseks. Kahe alaliidu (võistlustantsu liit ja sumoliit) peasekretäride hinnangul on nendel alaliitudel minimaalselt ressursse rahvuskoondiste ettevalmistamiseks.

1.4.3. Spordialaliitude sisemised juhtimisprotsessid

Joonistel 8–10 on esitatud kolme grupi spordialaliitude sisemiste juhtimisprotsesside näitajad.

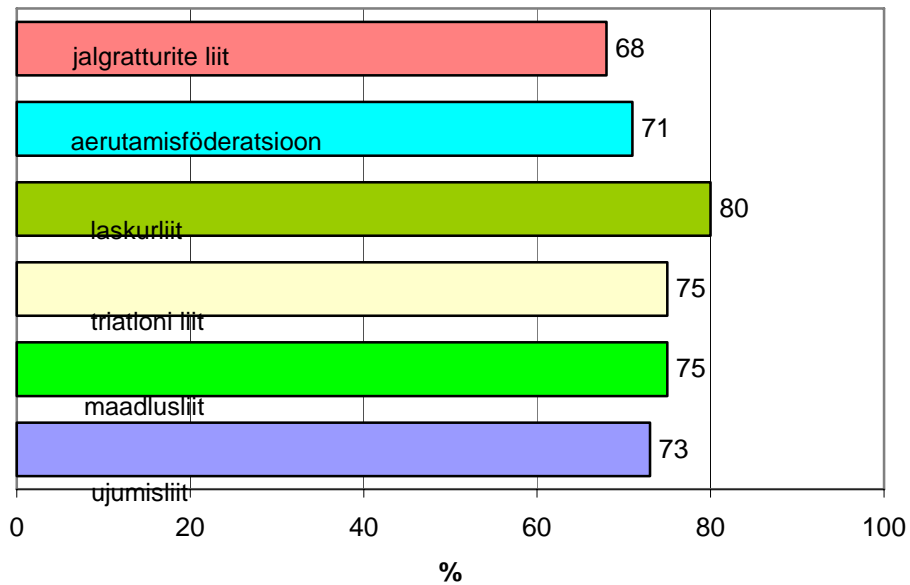

Joonis 8. ELIIT-spordialaliitude sisemised juhtimisprotsessid

Eesti Suusaliidus kulgevad sisemised juhtimisprotsessid kõrge efektiivsusega. Seda ei saa aga öelda teiste sellesse gruppi kuuluvate alaliitude kohta, mille sisemiste protsesside kulgemise efektiivsus on optimaalsel (kergejõustikuliit, judoliit) või rahuldaval (vehklemisliit, sõudeliit) tasemel.

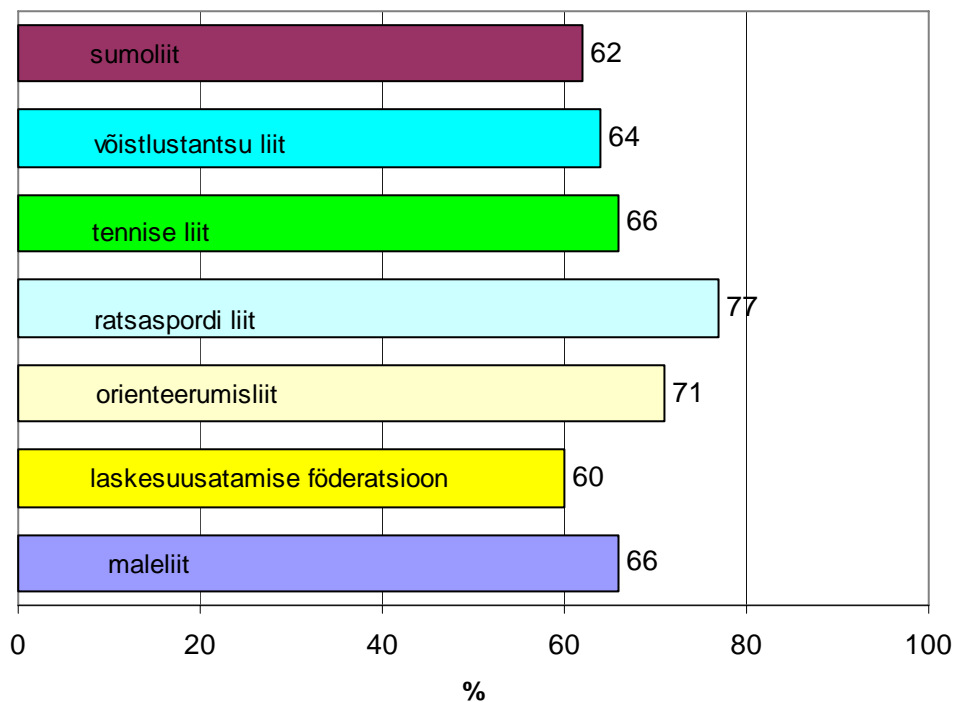
Joonisel 9 on esitatud ELIITM-spordialaliitude organisatsiooni sisemiste juhtimisprotsesside näitajad.

Joonis 9. ELIITM-spordialaliitude sisemised juhtimisprotsessid

Sellesse gruppi kuuluvate spordialaliitude sisemised juhtimisprotsessid kulgevad optimaalsel tasemel (va jalgratturite liit).

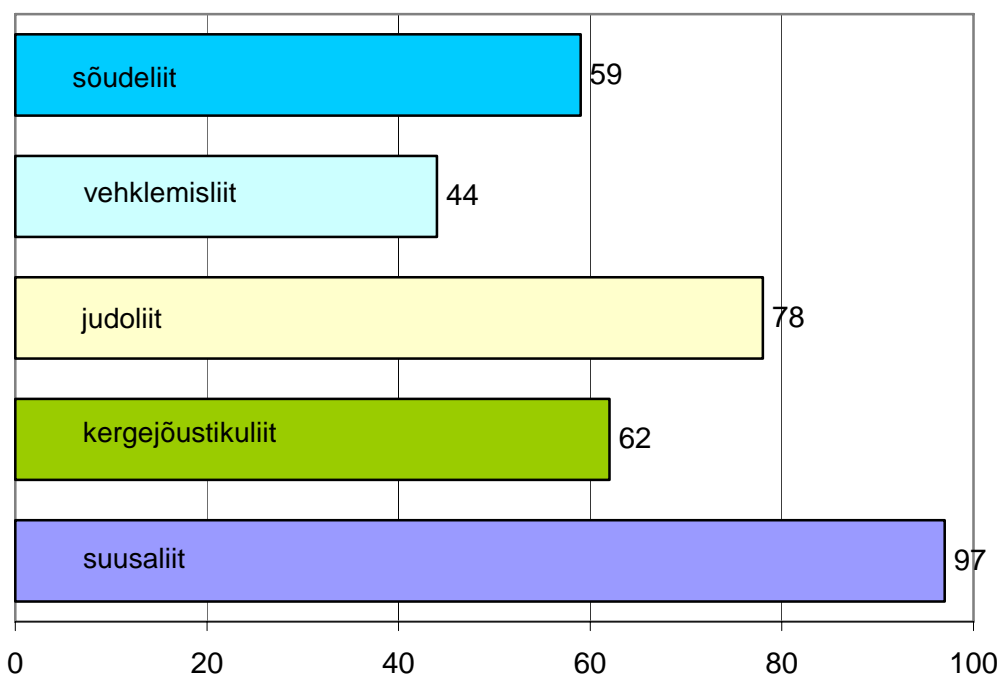

Joonis 10. ELIITP-spordialaliitude sisemised juhtimisprotsessid

Nagu esitatud tulemustest selgub, on orienteerumisliidu ja ratsaspordi liidu sisemised juhtimisprotsessid optimaalsel tasemel. Ülejäänud selle grupi alaliitude juhtimisprotsessid kulgevad rahuldaval tasemel.

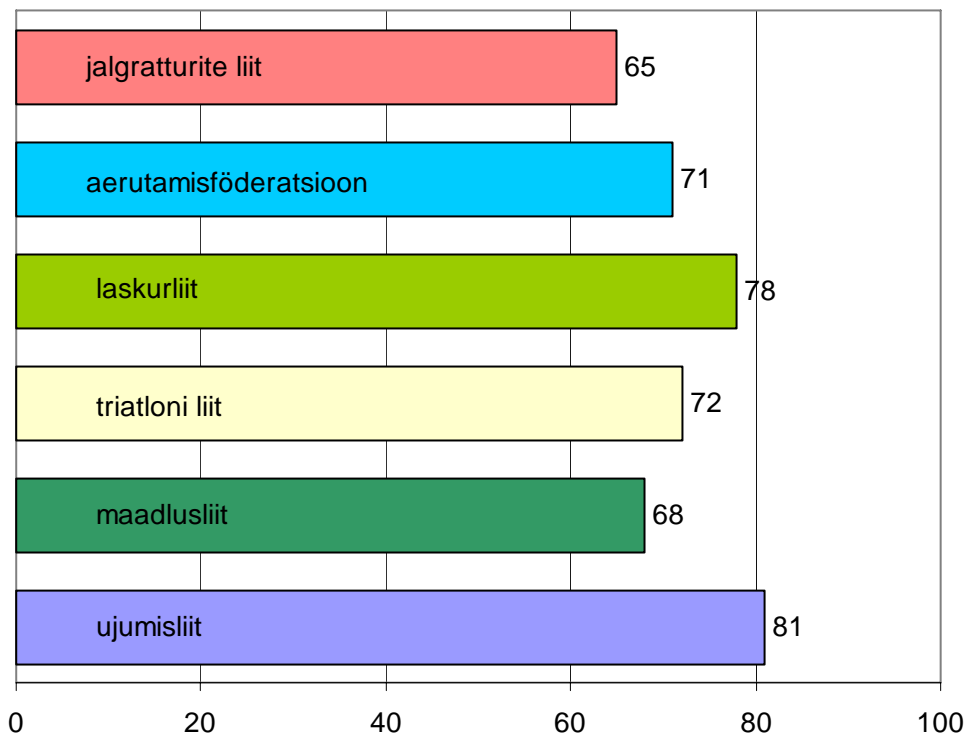
1.4.4. Strateegiline planeerimine

Spordialaliitude strateegilise planeerimise tulemused on esitatud joonistel 11–13.

Joonis 11. ELIIT-spordialaliitude strateegiline planeerimine

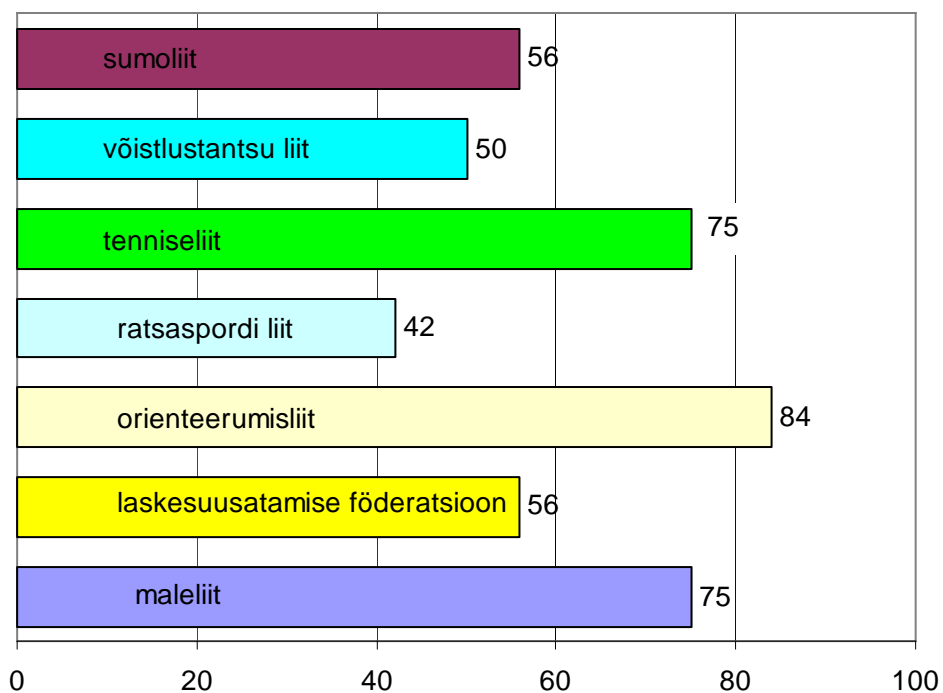
Kui suusaliidu tegevus on strateegiliselt väga hästi planeeritud, siis kergejõustikuliidu ja sõudeliidu tulemus on vaid rahuldaval tasemel. Vehklemisliidu tegevuse strateegiline planeerimine toimub aga peasekretäri hinnangul minimaalsel tasemel.

Joonis 12. ELIITM-spordialaliitude strateegiline planeerimine

Selle alaliitude grupi tegevuse strateegiline planeerimine toimub optimaalsel (ujumisliit, triatloni liit, laskurliit, aerutamisföderatsioon) või rahuldaval (maadlusliit ja jalgratturite liit) tasemel.

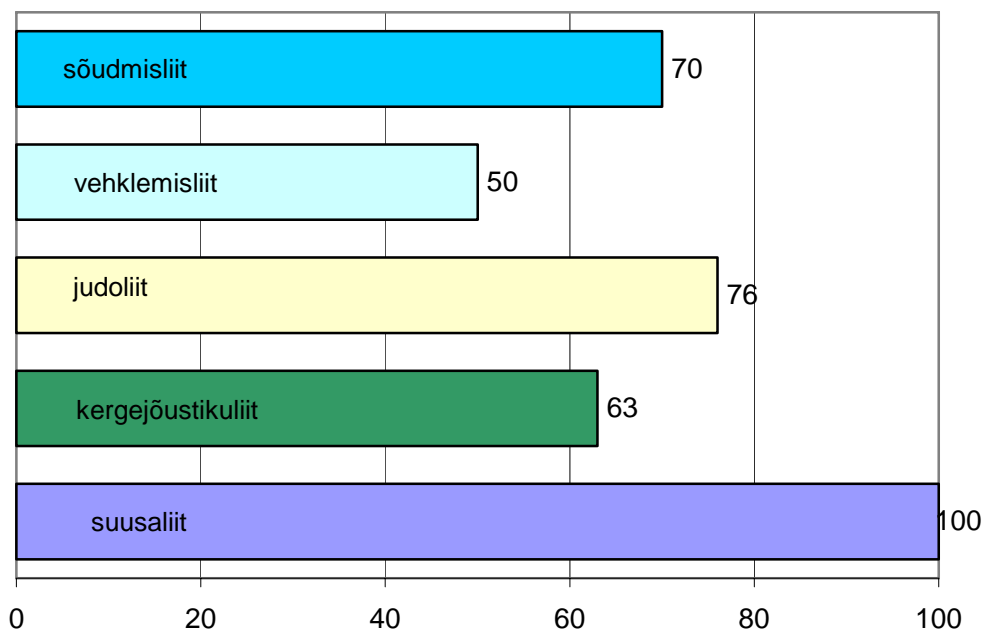
ELIITP-spordialaliitude strateegilise planeerimise tase erineb grupi sees kahekordselt. Kui maleliidu, orienteerumisliidu ja tennise liidu tegevuse strateegiline planeerimine kulgeb optimaalsel tasemel, siis ratsaspordi ja võistlustantsu liidu tegevuse strateegiline planeerimine on ebarahuldav.

Joonis 13. ELIITP-spordialaliitude strateegiline planeerimine

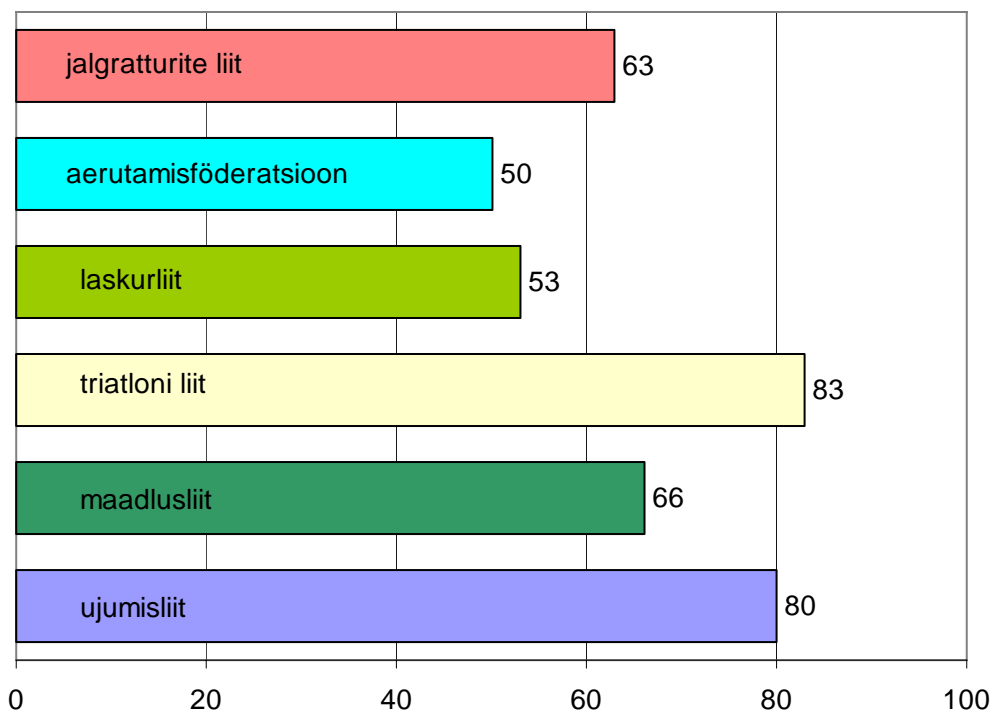
1.4.5. Sporditeaduslik toetus

Spordialaliitude sporditeadusliku toetuse tulemused on esitatud joonistel 14–16.

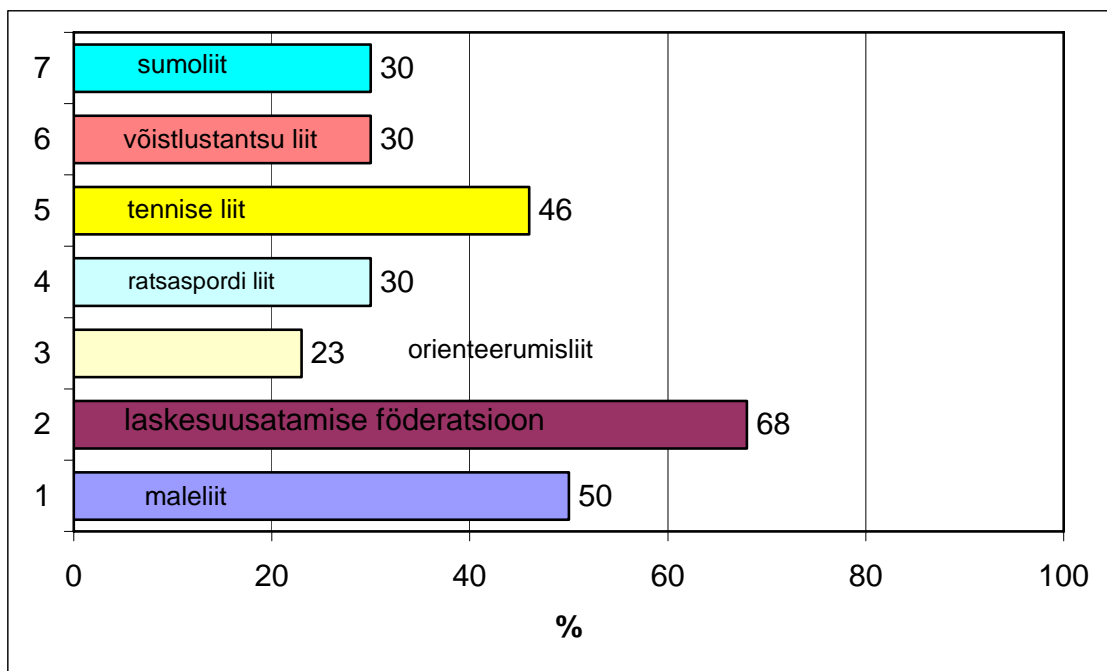
Joonis 14. ELIIT-spordialaliitude rahvuskoondiste sporditeaduslik toetus

Eliitgruppi kuuluvate spordialaliitude grupis on rahvuskoondisesse kuuluvate sportlaste sporditeaduslik teenindus täielikult tagatud suusatamises. Optimaalsel tasemel on sporditeaduslik teenindus tagatud ka judos ja sõudmises, vehklemises on aga rahvuskoondiste sportlaste sporditeaduslik teenindus ebarahuldav.

Joonis 15. ELIITM-spordialaliitude rahvuskoondiste sporditeaduslik toetus

Sellesse gruppi kuuluvate spordialade rahvuskoondiste sporditeaduslik toetus on peasekretäride hinnangutel optimaalsel tasemel ujumises ja triatlonis. Seevastu laskurliidu ja aerutamisföderatsiooni peasekretäride hinnangul on olukord selles tegevusvaldkonnas ebarahuldaval tasemel.

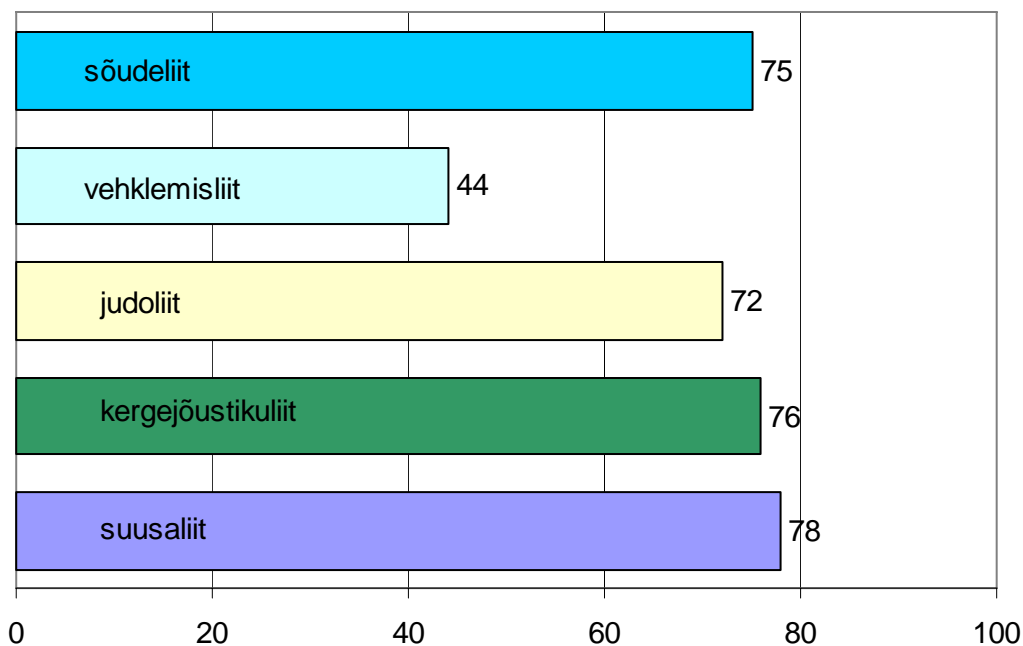

Joonis 16. ELIITP-spordialaliitude rahvuskoondiste sporditeaduslik toetus

Selle grupi alaliitude rahvuskoondiste sportlaste sporditeaduslik teenindus on peale laskesuusatamise föderatsiooni ebarahuldaval tasemel.

1.4.6. Treenerite kvalifikatsioon, litsenseerimine ja täiendkoolitus

Treenerite kvalifikatsioon ja valmisolek nende atesteerimiseks ning täiendkoolituseks on esitatud joonistel 17–19.

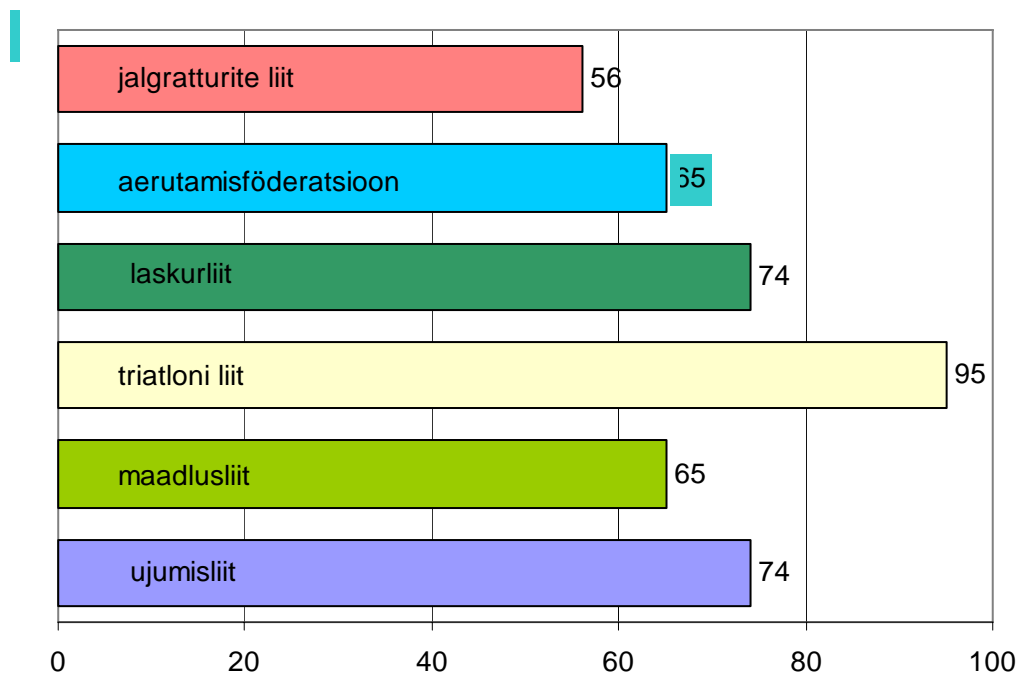

Joonis 17. ELIIT-spordialaliitude treenerite kvalifikatsioon

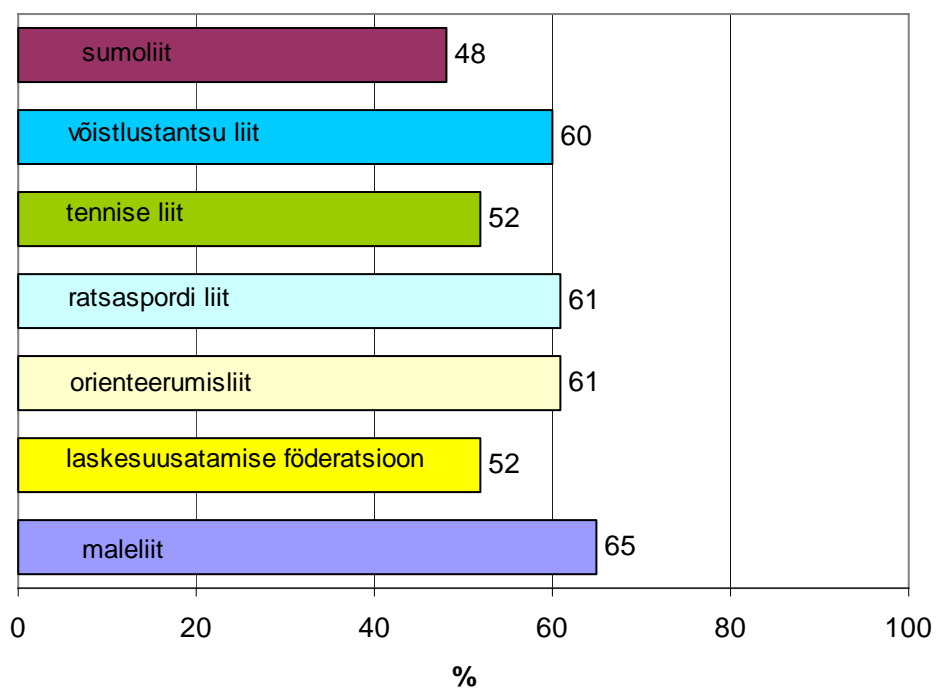
Nagu selgus, hindavad eliitgrupi alaliitude peasekretärid treenerite kvalifikatsiooni, atesteermist ja täiendkoolitust heaks. Vaid vehklemisliidu peasekretäri hinnagul on treenerite hetkeseis ja täiendkoolitus vehklemises ebarahuldav. Neli alaliitu viiest hindasid EOK tuge treenerite koolituse ja täiendkoolituse alal heaks ja üks alaliit rahuldavaks.

Spordialaliitude ELIITM-rühma kuuluvate alaliitude peasekretäridest hindas treenerite ettevalmistust ja täiendkoolitust väga heaks triatloni liidu peasekretär. Eesti Triatloni Liit oli ka üks esimesi, kes ala treenerid atesteerima ja koolitama hakkas, seetõttu on väga kõrge hinnang põhjendatav. Ülejäänud selle grupi alaliidud hindavad seda inimressursi osa heaks või rahuldavaks.

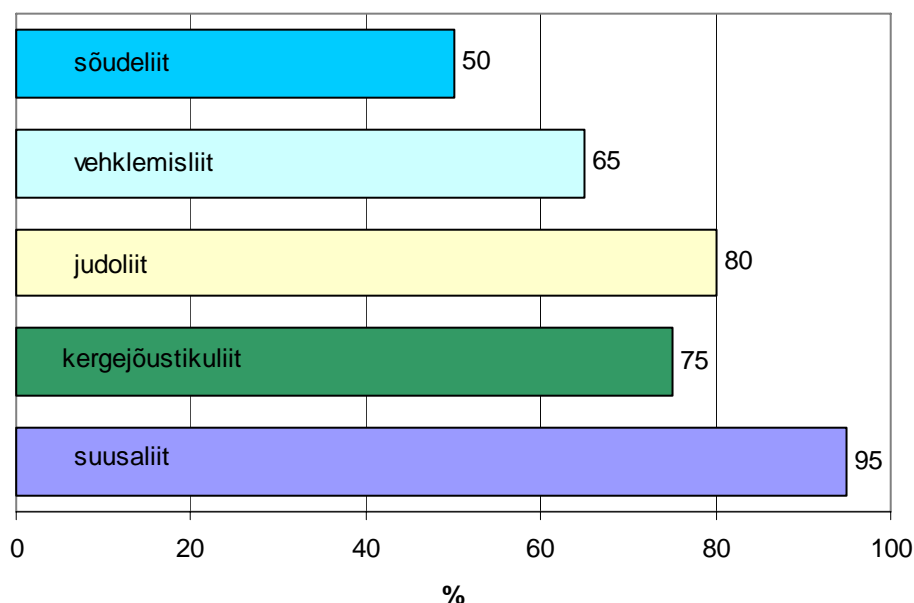
Joonis 18. ELIITM-spordialaliitude treenerite kvalifikatsioon

Joonis 19. ELIITP-spordialaliitude treenerite kvalifikatsioon

1.4.7. Koostöö teiste organisatsioonidega

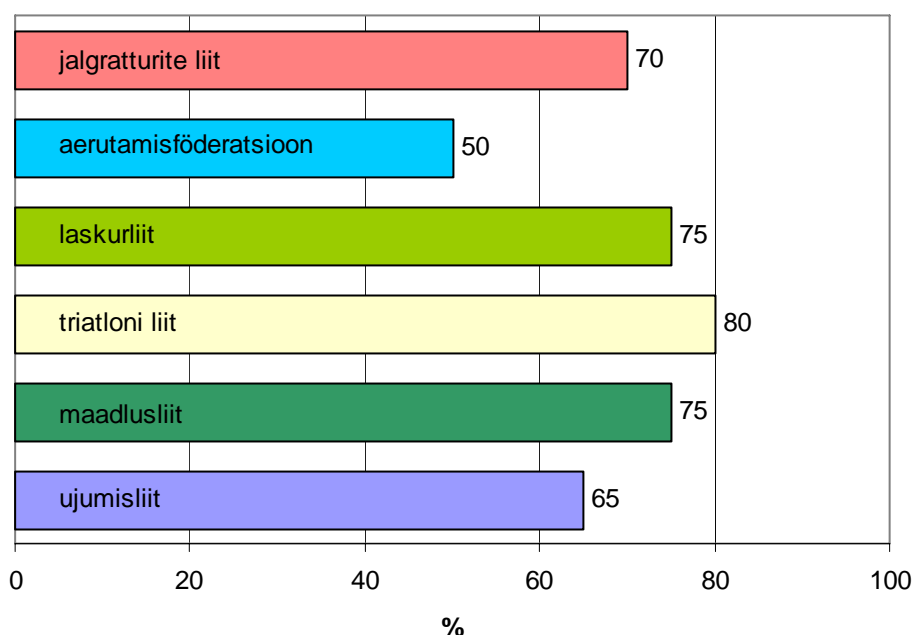
Koostöö teiste organisatsioonidega (Eesti Kultuuriministeerium, EOK, rahvusvahelised alaliidud) on välja toodud joonistel 20–22.

Joonis 20. ELIIT-spordialaliitude koostöö organisatsioonidega

Eliitgruppi kuuluvate alaliitude peasekretäridest hindas koostööd teiste organisatsioonidega väga heaks suusaliit. Kergejõustikuliit ja judoliit hindasid koostööd heaks ning vehklemisliit rahuldavaks. Sõudeliidu peasekretäri hinnagul on alaliidu koostöö teiste organisatsioonidega ebarahuldav. Kui vaadata spordialaliitude koostööd teiste organisatsioonidega detailsemalt, siis selgus, et kõige kõrgemalt hinnatakse koostööd EOK-ga (75% vastanud peasekretäridest pidasid koostööd EOK-ga heaks). Suurimateks puudusteks koostöös EOK-ga pidasid peasekretärid ühesuunalist ülalt-alla suhtlemist ja EOK vähest huvi spordialaliitude töö sisuliste küsimuste lahendamise vastu. Koostööd kultuuriministeeriumiga hindasid heaks kaks selle grupi peasekretäri ja rahuldavaks kaks peasekretäri. Ühe spordialaliidu peasekretär pidas koostööd kultuuriministeeriumiga ebarahuldavaks. Suurimate puudustena märgiti professionaalse huvi puudumist alaliitude tegemiste vastu,

vähem toetust treenerite koolitusele ja täiendkoolitusele ning noorte- ja juunioride spordi rahastamisele.

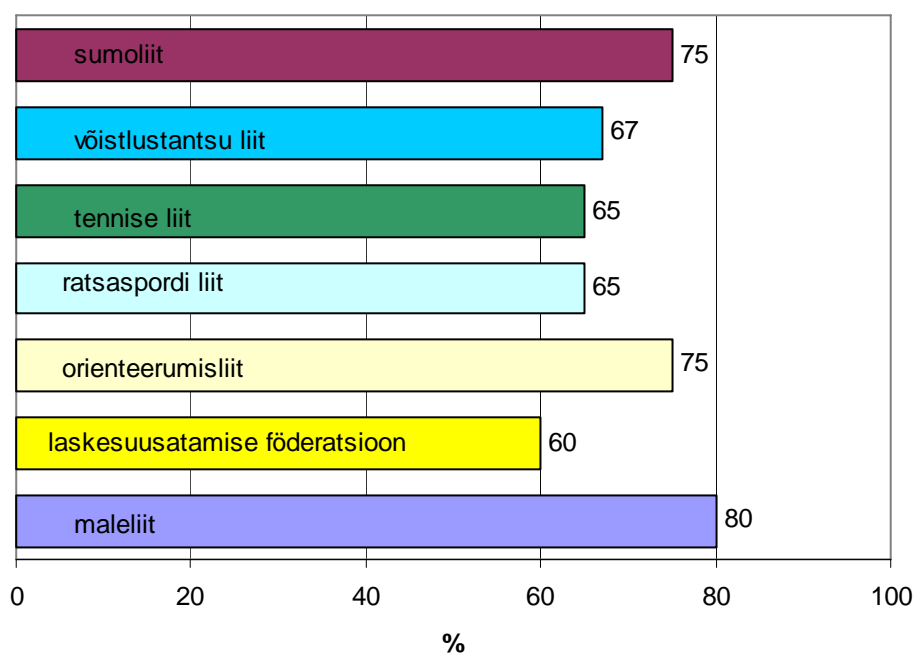

Joonis 21. ELIITM-spordialaliitude koostöö organisatsioonidega

Nagu ankeetide tulemustest selgus, pidasid triathloni liidu, laskurliidu, maadlusliidu ja jalgratturite liidu peasekretärid koostööd teiste organisatsioonidega tervikuna heaks. Ujumisliidu peasekretär hindas koostööd rahuldavaks, aerutamisföderatsiooni peasekretär aga ebarahuldavaks.

Spordialaliitude ELIITM-grupi peasekretäridest hindasid koostööd teiste organisatsioonidega heaks kolm alaliitu (maleliit, orienteerumisliit ja sumoliit). Rahuldava hinnangu andsid koostööle ülejäänud selle grupi alaliitude peasekretärid. Koostööd EOK-ga hindasid väga heaks kahe, heaks kahe ning rahuldavaks samuti kahe alaliidu peasekretärid. Suurimate vajakajäämistena koostöös EOK-ga toodi välja vähem tähelepanu juunioride (U-23) ja noorte spordile ning EOK vähem koordineerivat rolli spordialaliidu ja kaitsejõudude vahelisel suhtlemisel. Koostööd kultuuriministeeriumiga pidasid väga heaks samuti kahe alaliidu peasekretärid. Ülejäänud selle grupi alaliitude

peasekretärid hindasid seda koostööliini kas heaks või rahuldavaks. Olulisemate probleemidena koostöös kultuuriministeeriumiga toodi välja treenerite sotsiaalsete garantiide ja palkade temaatika. Selle probleemaatikaga tegelemist pidasid oluliseks 65% alaliitude peasekretäridest. Samuti märkis mitu peasekretäri spordibaaside kehvade seisude rahvusvaheliste võistluste korraldamisel ning riiklike investeeringute vajadust spordibaasidesse.

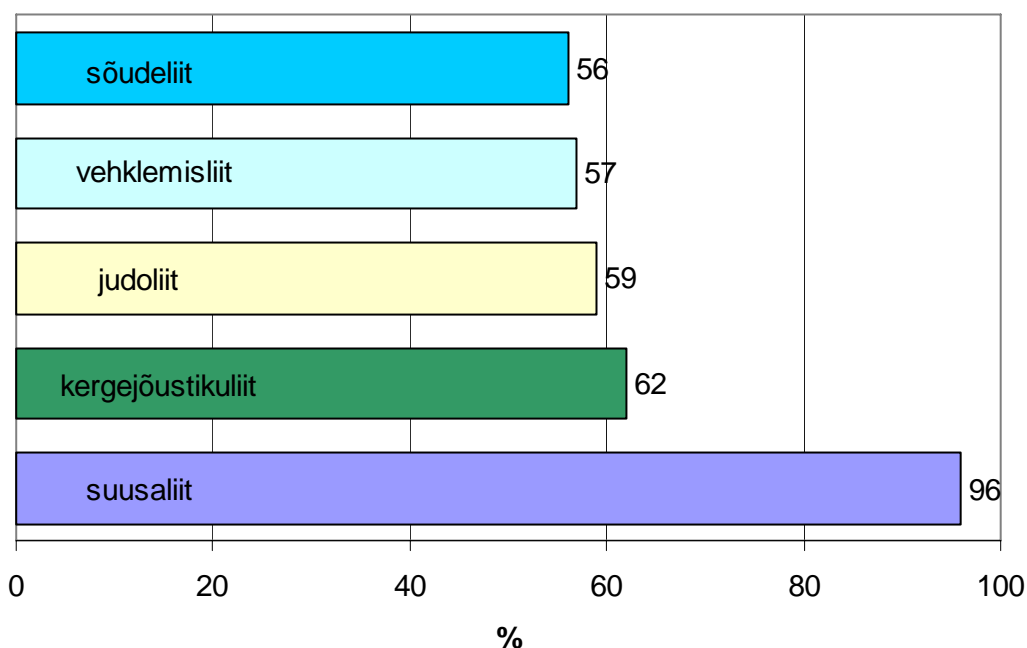

Joonis 22. ELIITP-spordialaliitude koostöö organisatsioonidega

Koostööd EOK-ga hindasid väga heaks kaks, heaks üks ning rahuldavaks neli sellesse gruppi kuuluvat alaliitu. Sarnaselt eelmise alaliitude grupiga pidasid peasekretärid olulisemateks probleemideks koostöös EOK-ga juunioride spordi rahastamist. Koostööd kultuuriministeeriumiga hindasid väga heaks ühe alaliidu peasekretär, heaks kolme ning rahuldavaks samuti kolme alaliidu peasekretärid. Lisaks treenerite tasustamise probleemaatikale märgiti koostöös kultuuriministeeriumiga veel vajadust suurendada spordi riiklikku finantseerimist.

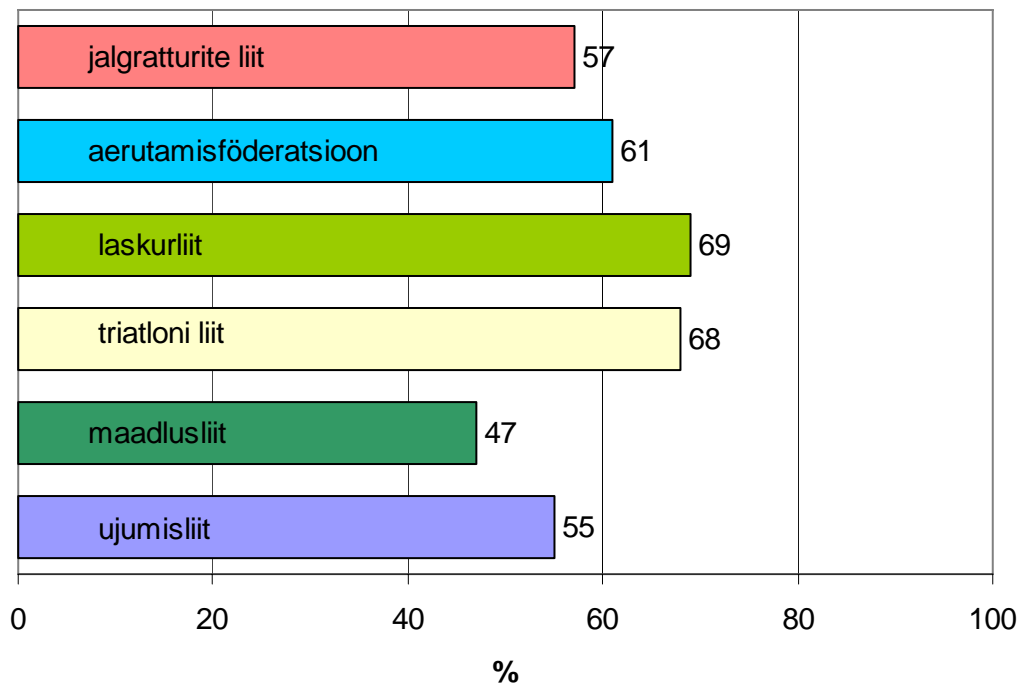
1.4.8. Spordialaliitude rahastamine ja sponsorlus

Spordialaliitude rahastamise ja sponsorluse andmestik koguti nii alaliitude peasekretäride poolt täidetud ankeetide kui ka EOK materjalide ja riikliku statistika baasil. Saadud tulemused rahastamise ja sponsorluse kohta on esitatud joonistel 23–25.

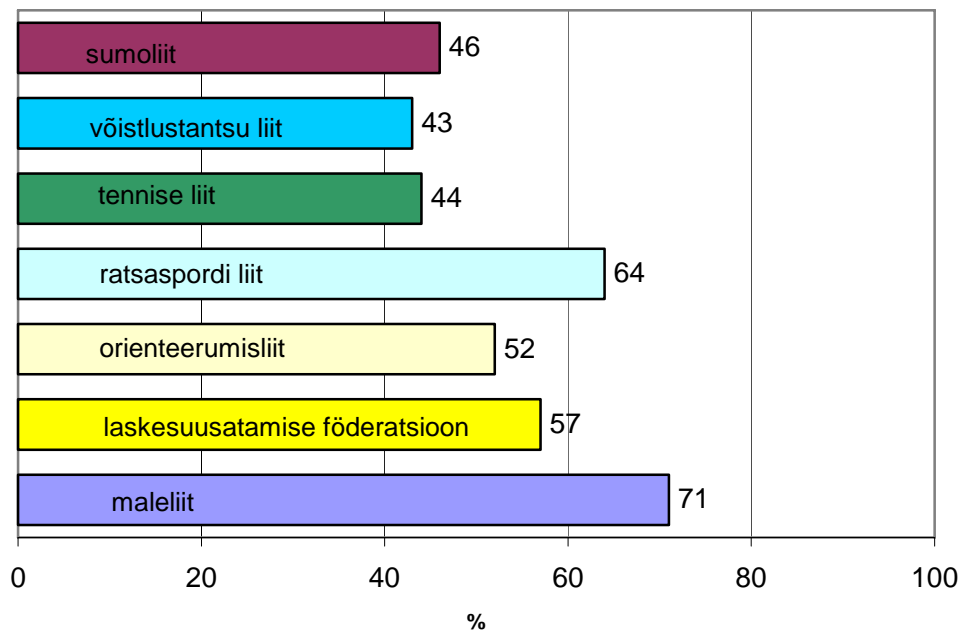
Joonis 23. ELIIT-spordialaliitude rahastamine

Nagu esitatud jooniselt nähtub, on piisavalt rahalisi vahendeid alaliidu tööks vaid Eesti Suusaliidul. Teistel eliitgruppi kuuluvatel alaliitudel on rahalisi vahendeid vaid rahuldaval tasemel tegutsemiseks. Kultuuriministeeriumi spordialade rahastamise põhimõtteid ja rahastamise mahtusid pidasid heaks neli alaliitu, ebarahuldavaks aga üks alaliit.

Joonis 24. ELIITM-spordialaliitude rahastamine

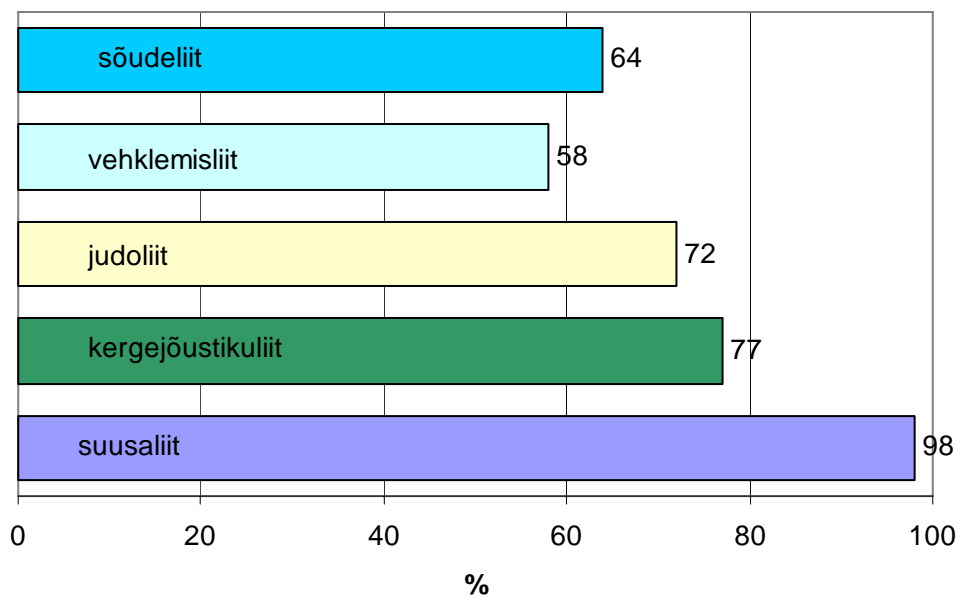
Selle grupi alaliitudel on rahalisi vahendeid rahuldavalt, et toime tulla kõige olulisemate tegevussuundade rahastamisega. Maadlusliidu rahalisi vahendeid on aga ebapiisavalt ka kõige olulisemate tegevuste rahastamiseks. Kolm alaliitu pidasid kultuuriministeeriumi poolset rahastamist rahuldavaks, üks alaliit heaks ning kaks ebarahuldavaks.

Joonis 25. ELIITP-spordialaliitude rahastamine

Sellesse gruppi kuuluvate alaliitude rahastamine on peasekretäride hinnangutel ebarahuldav (orienteerumisliit, laskesuusatamise föderatsioon, tennise liit, võistlustantsu liit ja sumoliit). Vaid maleliidu peasekretäri hinnangul on alaliidu riigipoolne rahastamine heal tasemel. Kultuuriministeeriumi poolset alaliidu rahastamist pidasid kõik peasekretärid kas rahuldavaks või ebapiisavaks.

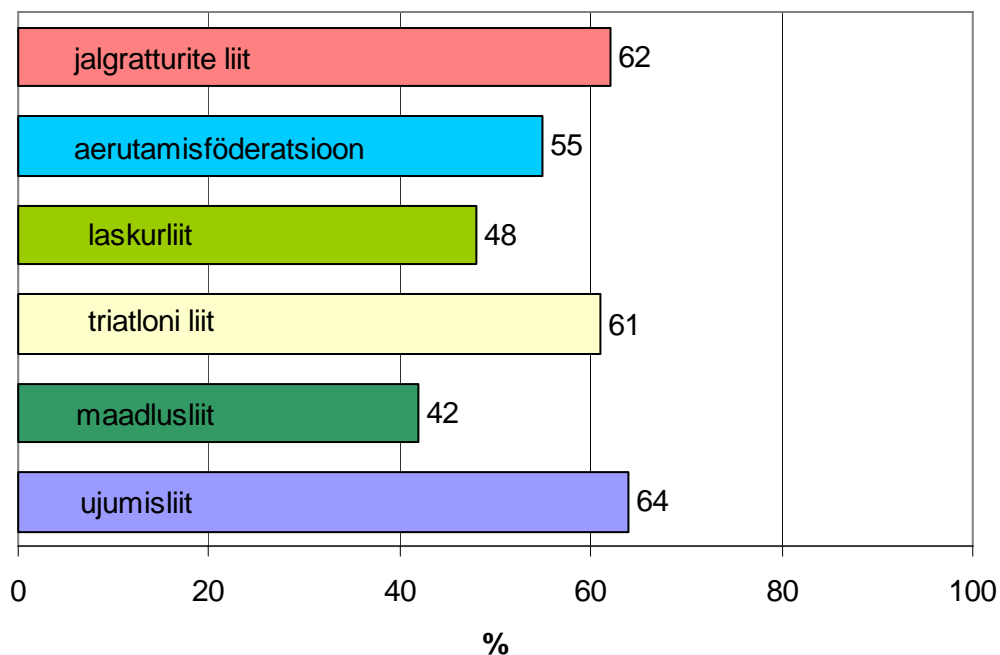
Sponsorite ja koostööpartnerite kaasamise efektiivsus spordialaliitude tegevuses on esitatud joonistel 26–28.

Joonis 26. ELIIT-spordialaliitude sponsorlus

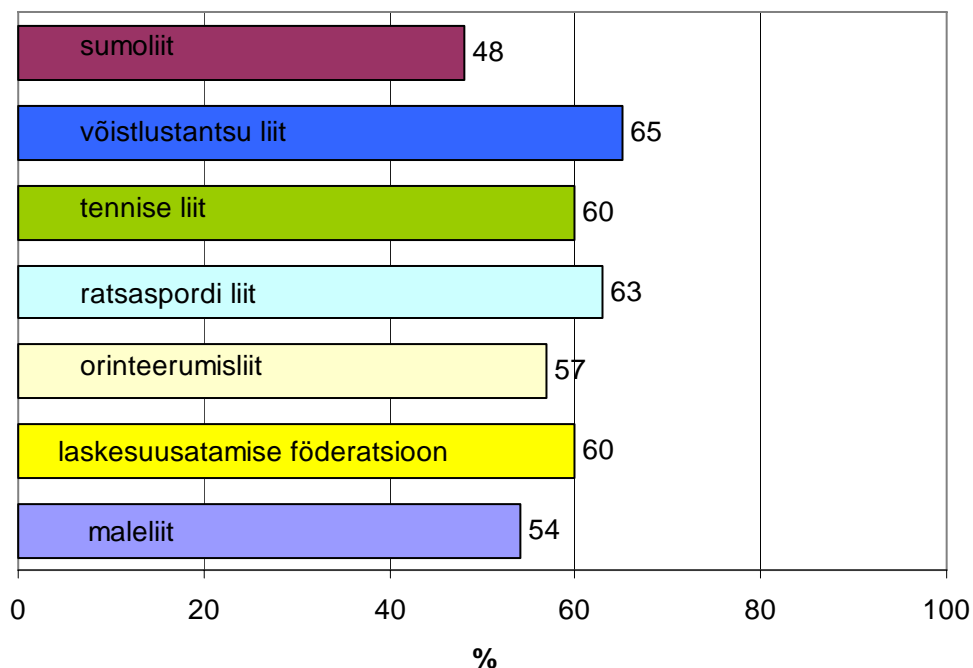
Sponsorite ja koostööpartnerite kaasamisel alaliidu tegevusse on teistest märgatavalt edukam Eesti Suusaliit. Kergejõustikuliidu ja judoliidu tegevuse efektiivsus selles valdkonnas on hea, vehklemisliidu ja sõudeliidu tegevuse efektiivsus aga rahuldav. Suurimate takistustena sponsorite ja koostööpartnerite kaasamisel toodi välja alaliidu juhatuse ja tegevmeeskonna suutmatust sponsoreid leida (40%) ja seadusandlusest tulenevaid takistusi (60%).

Joonis 27. ELIITM-spordialaliitude sponsorlus

Selle alaliitude grupi sponsorlustegevuse efektiivsus on suhteliselt madal. Eesti Maadlusliit ja Eesti Laskurliit hindasid oma tegevust selles tegevusvaldkonnas ebarahuldavaks, teised alaliidud aga rahuldavaks. Probleemid sponsorite ja koostööpartnerite kaasamisel on seotud spordiala vähese populaarsuse ja meedia vähese tähelepanuga (50%), spordialaliidu juhatuse suutmatusega sponsoreid leida (50%) ning seadusandlusest tulenevate takistustega (66%).

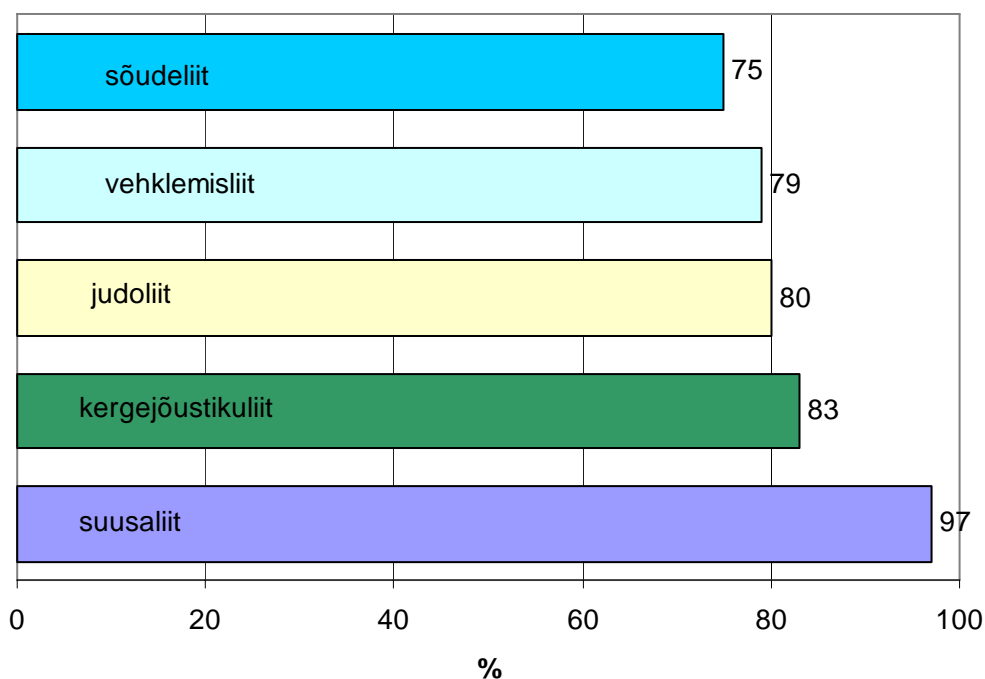

Joonis 28. ELIITP-spordialaliitude sponsorlus

Selle alaliitude grupi sponsorluse efektiivsus on rahuldav, va. Eesti Maleliidul ja Eesti Sumoliidul. Olulisemate takistustena sponsorite ja koostööpartnerite kaasamisel märgiti spordiala madalat imagot (57%), seadusandluse takistusi (43%) ning alaliidu suutmatust sponsoreid kaasata (71%).

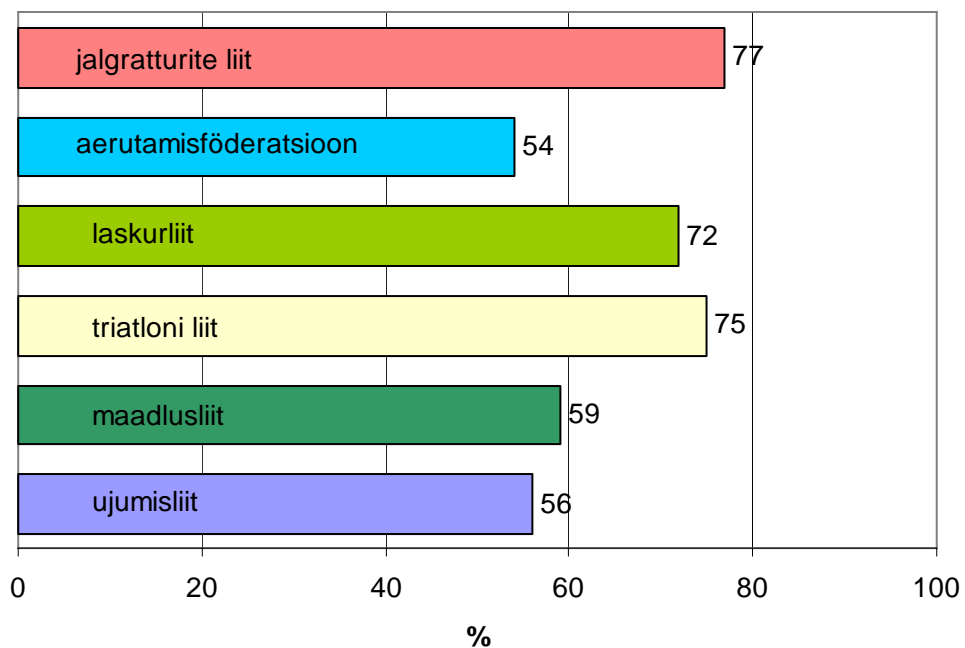
1.4.9. Rahvusvaheliste võistluste korraldamine

Rahvusvaheliste võistluste korraldamisega seotud efektiivsuse näitajad (eelarve maht, võistluste tase) on esitatud joonistel 29–31.

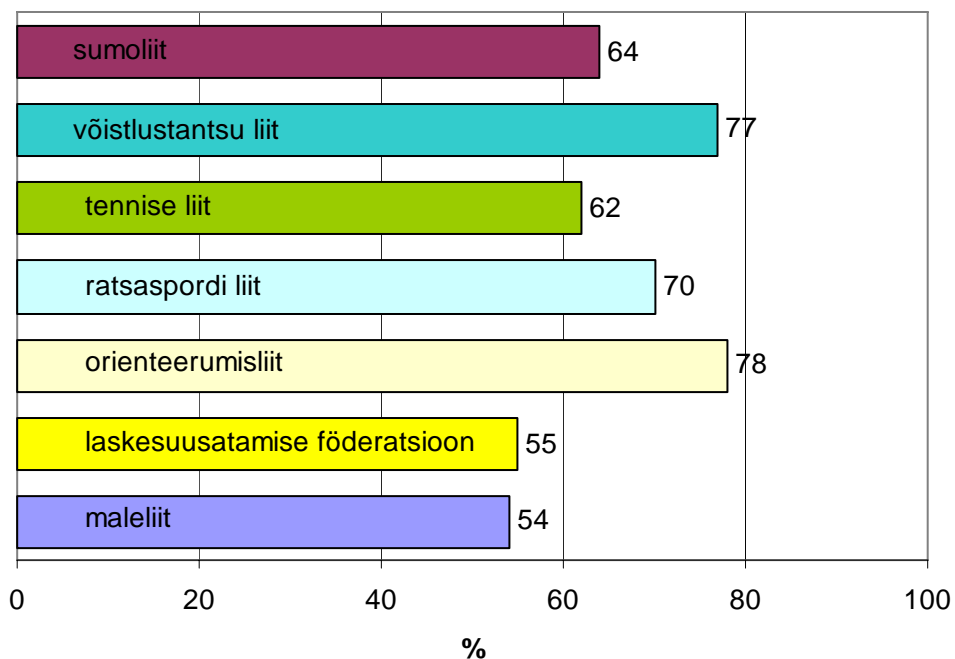
Joonis 29. ELIIT-spordialaliitude rahvusvahelised võistlused

Rahvusvaheliste võistluste korraldamise efektiivsus on eliitgruppi kuuluvatel spordialaliitudel suhteliselt kõrge. Eesti Suusaliidu poolt korraldatav MK-etapp Otepääl on kogu MK sarjas paistnud silma võistluste suurepärase korralduse poolest. Teiste alaliitude efektiivsuse näitaja rahvusvaheliste võistluste korraldamisel on heal tasemel. Suurimateks puudujääkideks rahvusvaheliste võistluste korraldamisel märgitakse finantsvahendite piiratust (80%) ning võistluste korraldamiseks vajaliku infrastruktuuri puudumist (40%). Spordiala arengu seisukohast peavad rahvusvaheliste võistluste korraldamist Eestis väga oluliseks neli spordialaliitu.

Joonis 30. ELIITM-spordialaliitude rahvusvahelised võistlused

Selles alaliitude grupis on kolmel alaliidul (Eesti Triatloni Liit, Eesti Laskurliit ja Eesti Jalgratturite Liit) olemas suurte rahvusvaheliste võistluste korraldamise kogemus ning nende efektiivsuse näitajad on ka heal tasemel. Kolme alaliidu efektiivsus rahvusvaheliste võistluste korraldamisel on kas ebarahuldav või rahuldav. Tuues välja probleemid, mis on seotud rahvusvaheliste võistluste korraldamisega, siis märgivad kõik alaliidud ära finantsvahendite puuduslikkust, vajaliku infrastruktuuri puudumist (66%) ja *know-how* vähesust (33%).

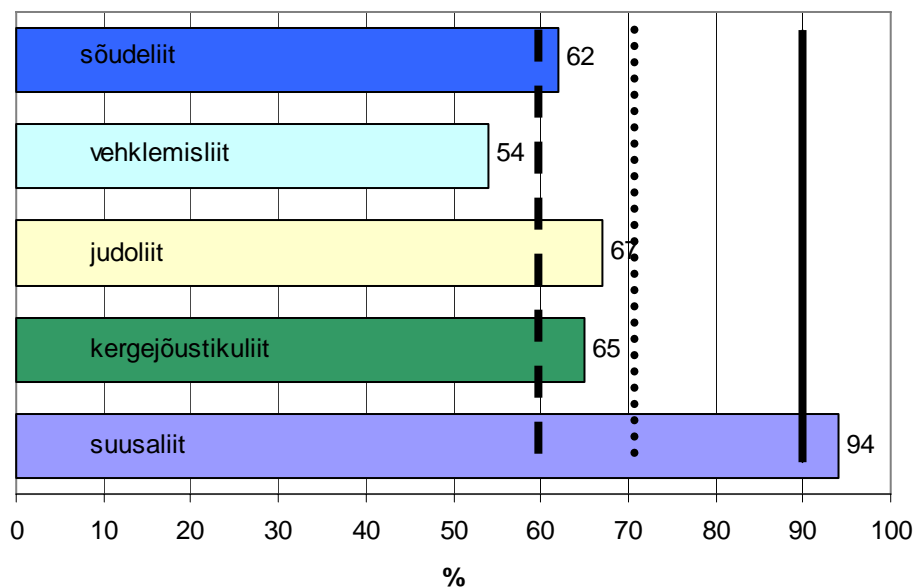
Joonis 31. ELIITP-spordialaliitude rahvusvahelised võistlused

Potentsiaalse eliitgrupi alaliitude efektiivsuse näitajad on head (orienteerumislit, ratsaspordi liit ja võistlustantsu liit) või rahuldavad. Olulisemad takistused rahvusvaheliste võistluste korraldamisel on finantsvahendite puudus (71%), vajaliku infrastruktuuri puudumine (57%) ja *know-how* puudulikkus (43%).

1.5. Spordialaliitude ressursid

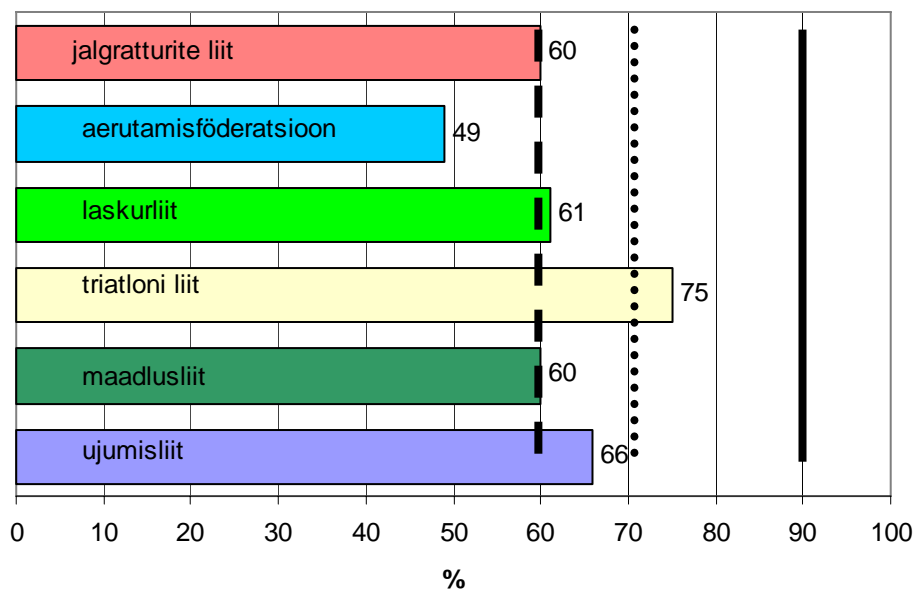
1.5.1. Füüsiline ressurss

Küsitletud spordialaliitude füüsilised ressursid on välja toodud joonistel 32–34. Pidevjoonega on märgitud ressursside piisavat taset, punktiirjoonega ressursside optimaalset (hea) taset ning katkendjoonega ressursside rahuldavat taset.

Joonis 32. ELIIT-spordialaliitude füüsilised ressursid

Nagu esitatud jooniselt nähtub, on kõikidel spordialaliitudel peale Eesti Suusaliidu küllaltki terav puudus füüsilistest ressurssidest tervikuna. Nii kergejõustikuliit, judoliit kui ka sõudeliit omavad sellisel määral finantsvahendeid ja teisi füüsilise kapitali ressursse, et kuidagi suudetakse rahvuskoondiste ettevalmistust finantseerida. Kõigi nimetatud alaliitude peasekretärid leidsid, et spordialaliitude rahastamiseks peaks riiklikult leidma rohkem vahendeid. Ühe variandina toodi välja vajadus spordi ulatuslikumaks rahastamiseks kaitse- ning haridus- ja teadusministeeriumide poolt. Riigi osa spordi infrastruktuuri rahastamisel pidasid heaks kaks ning rahuldavaks kolm eliitgrupi alaliitude peasekretäri.

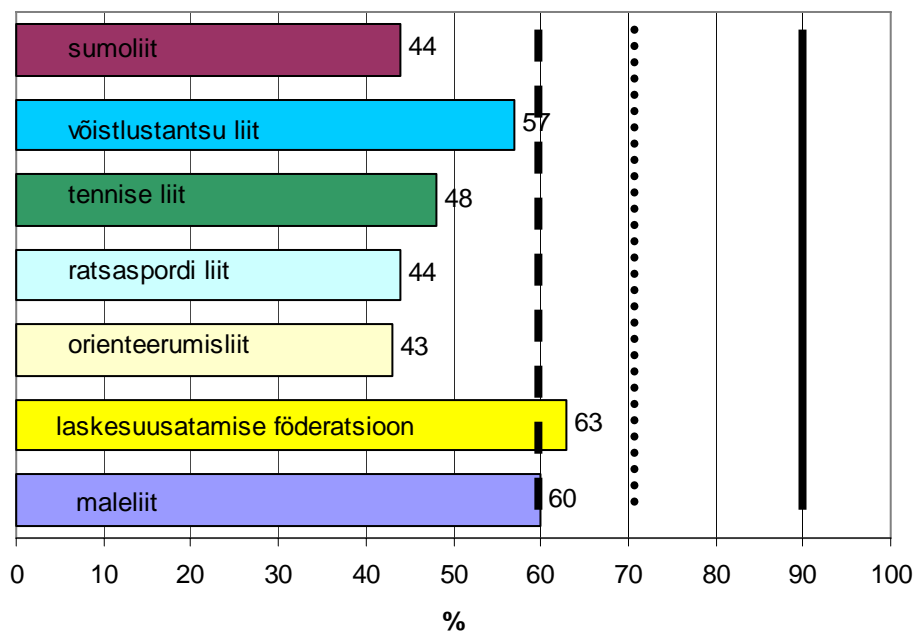

Joonis 33. ELIITM-spordialaliitude füüsilised ressursid

Sellesse gruppi kuuluvatest alaliitudest omab optimaalsel tasemel füüsilisi ressursse vaid triatloni liit. Aerutamisföderatsioonil on peasekretäri hinnangul füüsilisi ressursse ebarahuldaval tasemel, teistel sellesse gruppi kuuluvatel alaliitudele aga rahuldaval tasemel finantsvahendeid ja sponsortoetust.

Riigipoolset alaliitude rahastamise skeemi pidasid heaks kolme ja rahuldavaks samuti kolme alaliidu peasekretärid.

Vajadust leida alaliitude finantseerimiseks vahendeid kaitse- ning haridus- ja teadusministeeriumist toonitasid kõik küsitletud peasekretärid. Samuti leiti, et riigi osa spordiala infrastruktuuri rahastamisel võiks olla suurem.

Joonis 34. ELIITP-spordialaliitude füüsilised ressursid

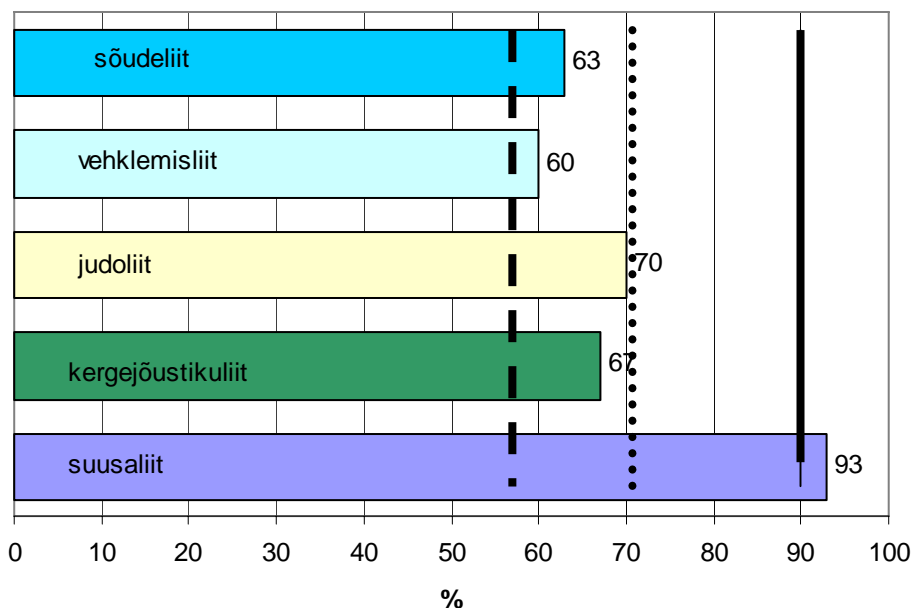
Sellesse gruppi kuuluvatest spordialaliitudest on vaid kolmel alaliidul rahuldavalt füüsilisi resursse. Orienteerumisliidu, ratsaspordi liidu, tennise liidu ja sumoliidu peasekretäride hinnangutest selgus, et nendel alaliitudel on rahalisi vahendeid ja muid füüsilise kapitali resursse ebapiisavalt.

1.5.2. Inimressurss

.

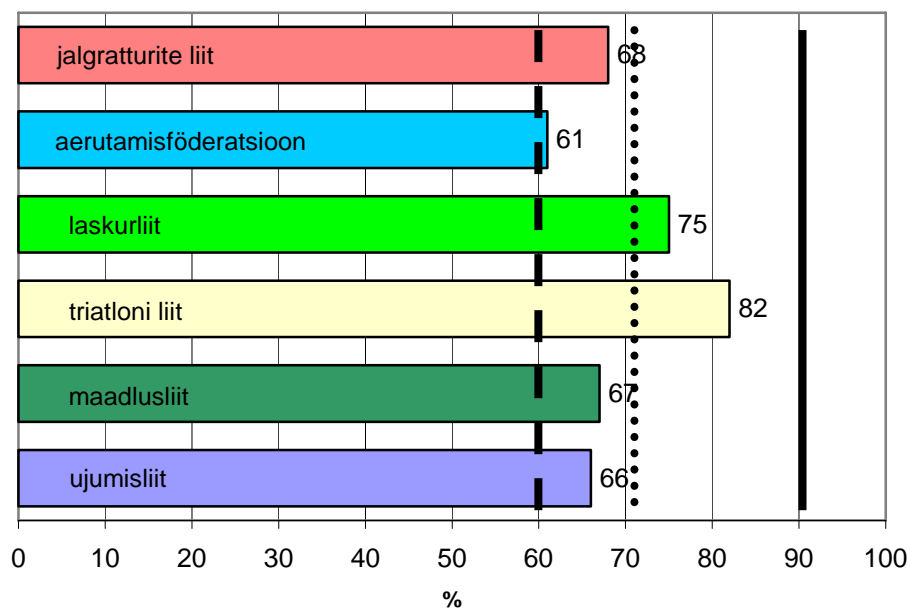
Spordialaliitude inimressurssid on esitatud järgnevatel joonistel.

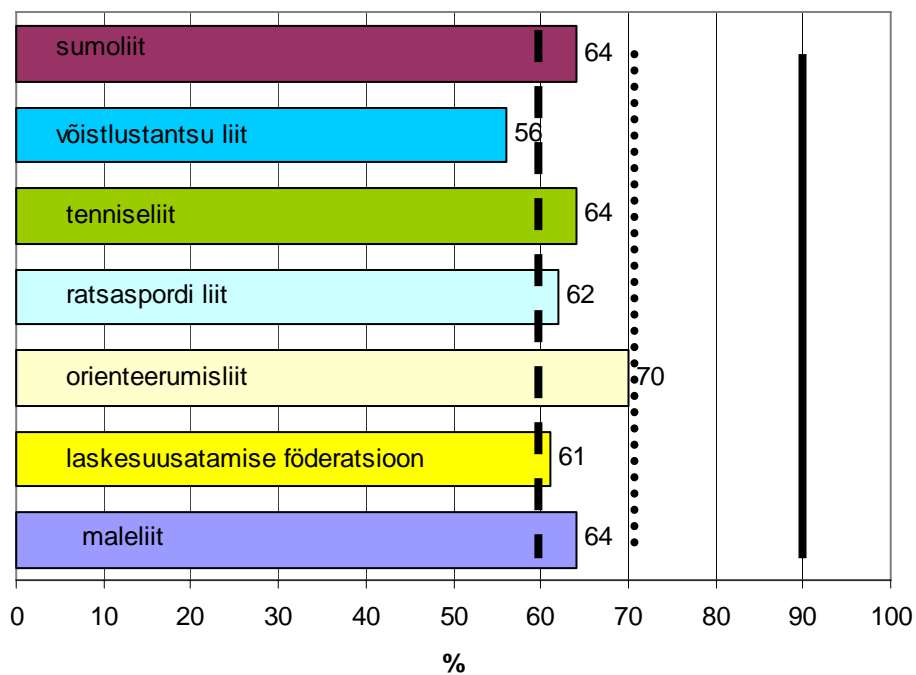
Joonis 35. ELIIT-spordialaliitude inimressursid

Peale suusaliidu hindasid organisatsiooni inimressursse rahuldavaks kõik neli sellese gruppi kuuluvat alaliitu. Juhatuse töö osas toodi probleemidena kõige sagedamini välja juhatuse liikmete ebapiisavat pühendumist alaliidu tööle, puudujääke otsuste vastuvõtmise kvaliteedis ja juhatuse ning tegevjuhtkonna vahelisi koostööprobleeme. Suusaliidu inimressurssidest sai kõige madalama hinnangu aga suusatreenerite kvalifikatsioon (78%), mis võrreldes teiste selle alaliidu ressurssidega on kõige madalam näitaja.

Joonis 36. ELIITM-spordialaliitude inimressursid

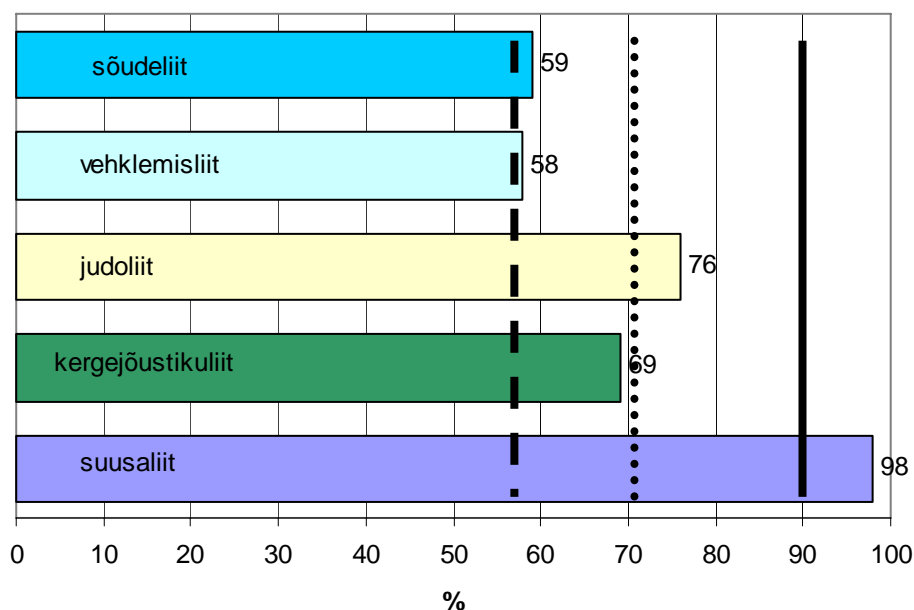
Saadud tulemused näitavad, et optimaalsel tasemel inimressursse on vaid triatloni liidul. Teistel küsitletud alaliitudest esines probleeme juhatuse tegevuses, treenerite kvalifikatsioon ei ole peasekretäride hinnangutel samuti piisav.

Joonis 37. ELIITP-spordialaliitude inimressursid

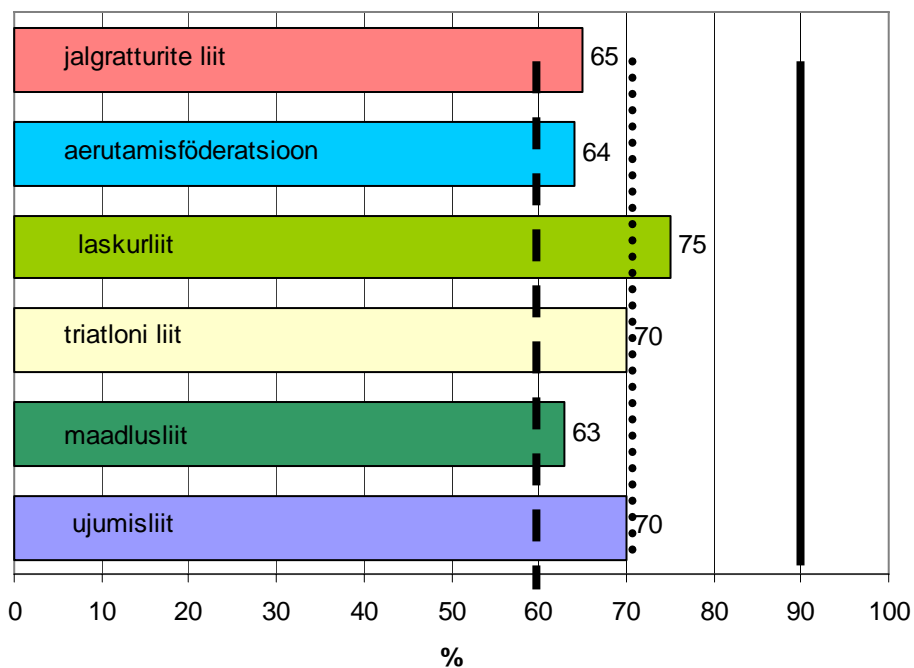
Selle alaliitude rühma inimressursid on ühtlaselt rahuldaval tasemel. Probleemid juhatuse tegevuses ning treenerite kvalifikatsioon on suures osas sarnased eelmiste gruppide alaliitudega.

1.5.3. Organisatsiooniline ressurss

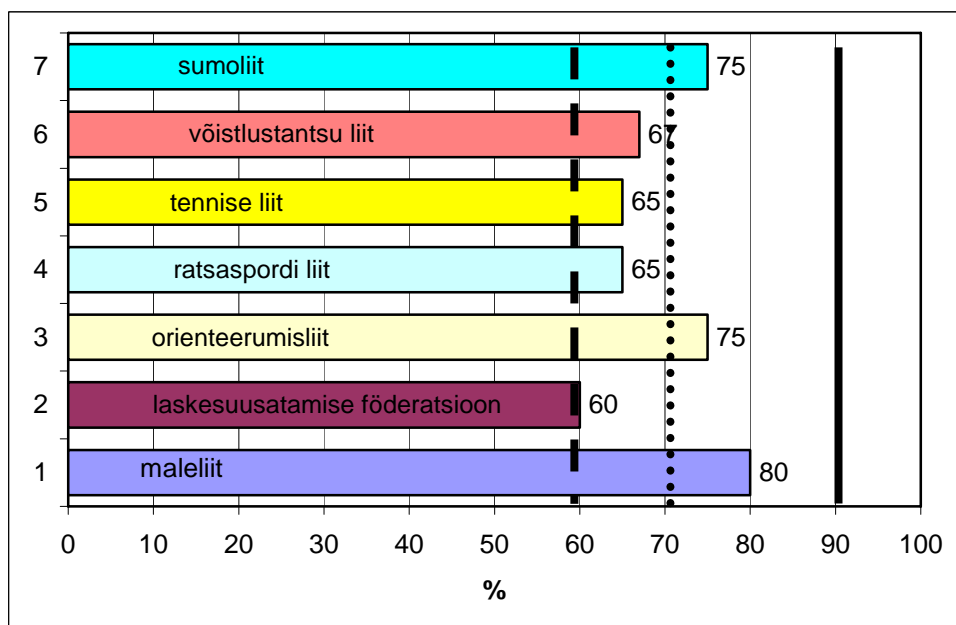
Joonis 38. ELIIT-spordialaliitude organisatsioonilised ressursid

Nagu ilmnes mitmete teiste ressursside puhul, on ka organisatsioonilised ressursid teiste eliitgrupi alaliitudega võrreldes oluliselt suuremad Eesti Suusaliidul. Teistel sellesse gruppi kuuluvatel alaliitudel esineb vajakajäämisi nii alaliidu töö strateegilises planeerimises, rahvuskoondiste sportlaste ettevalmistamises kui ka rahvusvaheliste võistluste korraldamises. Viimaste osas on olukord siiski paljulubavam, sest üha rohkem suudetakse Eestis rahvusvahelisi võistlusi läbi viia. Siiski tuleb märkida, et nende spordivõistluste läbiviimiseks kaasatud vahendid on sageli ebapiisavad ning korraldajad seisavad probleemi ees, kuidas võistluste eelarve kokku saada.

Joonis 39. ELIITM-spordialaliitude organisatsioonilised ressursid

Kõik siia gruppi kuuluvad alaliidud omavad organisatsioonilisi ressursse rahuldaval tasemel.

Joonis 40. ELIITP-spordialaliitude organisatsioonilised ressursid

1.6. Tulemuste analüüs ja kokkuvõte

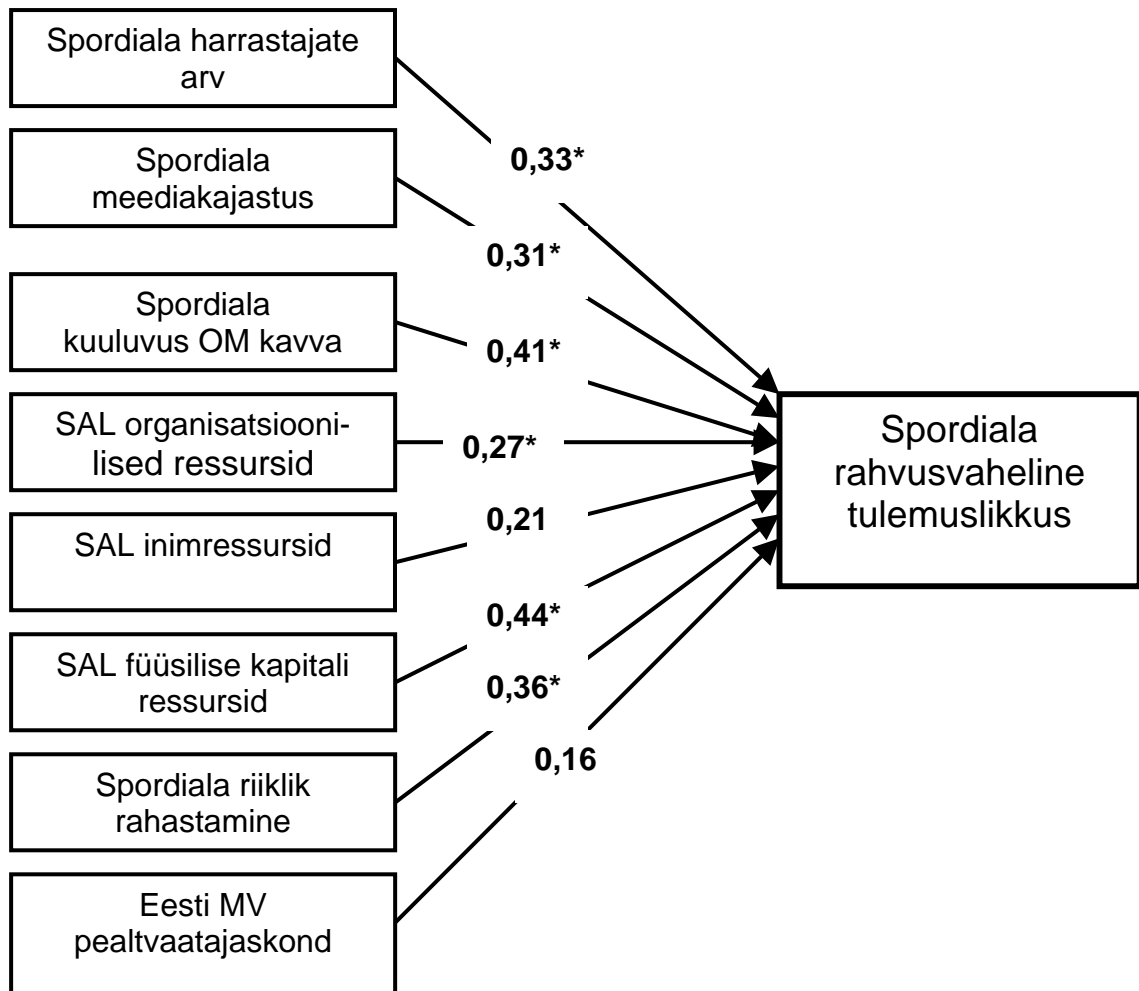
Käesolev uurimus on Eestis esimeseks sammuks spordialaliitude tegevuse efektiivsuse hindamisel. Siiski peab kohe märkima, et andmete piirdumine vaid peasekretäride subjektiivsete hinnangutega ei pruugi anda alaliidu tegevusest objektiivset ülevaadet. Küll on aga anketeerimisel saadud andmed hädavajalikud spordialaliitude ja spordiklubide tegevuse edasisel analüüsimisel. Spordiorganisatsioonide juhtkondade intervjuerimine ning arvmaterjalid iga-aastastest tegevusaruannetest võimaldavad kindlasti spordiorganisatsioonide tegevust objektiivsemalt hinnata ning tuua välja need tegurid, mis on efektiivse tegevuse hädavajalikud nurgakivid. Käesolev uurimus lähtus ressursside teooriast, mille kohaselt organisatsiooni edukus ja konkurentsivõime sõltuvad suures osas sellest, millisel määral on organisatsiooni käsutuses erinevaid ressursse. Ehkki ressursside teooria on algselt välja töötatud äriühingute tegevuse aspekte silmas pidades, on viimase kümmekonna aasta jooksul seda teooriat üha enam rakendatud ka spordiorganisatsioonide tegevuse analüüsimisel. Sporti käsitletakse tänapäeva majanduses üha enam kui makroökonomilist nähtust, mis avaldab mõju nii riigi majandusele, inimeste majanduslikule heaolule kui ka nende tervisele (Eber, 2003). Hästi illustreerivad seda hüpoteesi arenenud Euroopa riikides läbi viidud spordimajanduslikud uurimused. Võttes nende uurimuste tulemused üldistavalt kokku, võib märkida järgmist:

- 1) Riigid, kus rohkem spordiga tegeletakse, on ka kõrgema majandusliku tasemega (hinnatuna *per capita* sissetulekute ja üldise tarbimise mahu alusel);
- 2) spordiga tegelemine ja majanduslik kasv on omavahel tihedalt seotud 10 aasta pikkusel perioodil.

Ehkki käesolev uurimus ei käsitle sporti ja selle majanduslikku mõju Eesti näitel, on Eesti spordisüsteem põhimõtteliselt üles ehitatud spordialakeskse mudeli alusel. Seetõttu sõltub (tingimusel et nn euroopalik spordimudel toimib efektiivselt), spordisüsteemi kui terviku funktsioneerimine ja efektiivsus väga suurel määral just spordialaliitude tegevuse efektiivsusest. Seda enam, et

liberaalse turumajanduse tingimustes on ka spordialaliidud paratamatult seatud fakti ette, et edukas olemiseks peab omama konkurentsieelised teiste organisatsioonide ees. Konkurentsieelisteks võivad aga olla just erinevad ressursid ja nende efektiivne kasutamine.

Käesoleva uurimuse andmete kogumisel kasutati nii kvantitatiivseid kui ka kvalitatiivseid meetodeid. Kasutati nii spordialaliitude peasekretäride anketeerimist, intervjuusid, eksperthinnanguid, ajurünnakut kui ka kättesaadavaid üldstatistilisi andmeid. Uurimuse lõppeesmärgiks oli välja selgitada, millised tegurid ja millises ulatuses mõjutavad spordiala rahvusvahelist konkurentsivõimet. Rahvusvahelise konkurentsivõime hindamisel võeti aluseks viimase 6 aasta jooksul (2000.–2005. a) rahvusvahelistel tiitlivõistlustel täisksvanute ja juunioride seas saavutatud medalid. Saadud andmete alusel loodi teoreetiline struktuurimudel, mis baseerub erinevate tegurite vahelistel seostel. Nagu eelnevalt märgitud, võeti spordialaliitude konkurentsivõime hindamisel aluseks sportlikud tulemused rahvusvahelisel areenil. Testitud mudeli osadeks olidki ühelt poolt rahvusvaheline edukus ning teiselt poolt tegurid, mis seda eeldatavasti võivad prognoosida. Nii saimegi struktuurimudeli, mis on kujutatud joonisel 41.

Joonis 41. Spordiala rahvusvahelist tulemuslikkust mõjutavad tegurid
(SAL- spordialaliit, * olulise prognoosiva jõuga tegurid)

Alljärgnevalt toome protsentuaalselt välja kui suure osa spordiala 2000.–2005. a rahvusvahelisest tulemuslikkusest määravad erinevad nn edutegurid:

1. Spordialaliidu füüsilise kapitali ressursid	19%
2. Spordiala kuulumine OM kavva	16%
3. Spordialaliidu riiklik rahastamine	13%
4. Spordiala harrastajate arv	11%
5. Spordiala meediakajastus	9%
6. Spordialaliidu organisatsioonilised ressursid	7%

Kokku prognoosis mudel 75% spordiala rahvusvahelisest tulemuslikkusest.

Saadud mudeli prognoosiv väärtus on väga kõrge, mis näitab eelkõige seda, et analüüsitud ajaperioodil (2000.–2005. a) määrasid kuus gruppi tegureid tervenisti 75% spordiala rahvusvahelisest tulemuslikkusest.

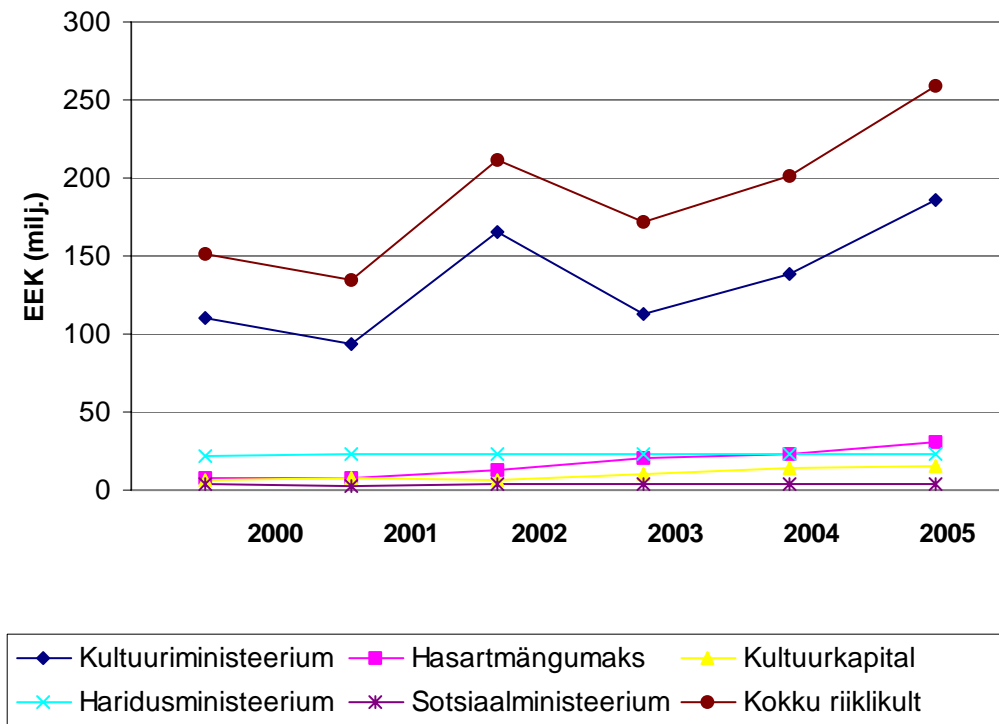
Saadud tulemustest väärivad tähelepanu kõik kuus gruppi faktoreid, sest nad jagunesid spordiala rahvusvahelise tulemuslikkuse prognoosimisel küllaltki ühtlase osakaaluga. Kõige olulisem faktor spordiala rahvusvahelise konkurentsivõime määramisel on ala füüsilise kapitali ressursid. Tänapäeva tippспорт on muutunud üha enam materiaaletest vahenditest sõltuvaks (Eber, 2003). Samas peame arvestama, et спорт, sealhulgas ka tippспорт, mõjutab omakorda riigi majandust. Selline seaduspärasus peab paika vähemalt arenenud majandusega Euroopa riikides, aga ka Ameerika Ühendriikides (Slack, 1997), Austraalias (Shilbury ja Moore, 2006) ja Kanadas (Thibault jt, 1991). Samuti on leitud, et vabatahtlik sektor spordis on muutunud üha kommertslikumaks ja selle sektori spordiorganisatsioonide efektiivsemaks funktsioneerimiseks on vajalik üha enam ressursse, mis on iseloomulikud ka kommertssektorile (Enjolras, 2002).

Rahalised ressursid Eesti spordis, mis lähevad suuremal või väiksemal määral tippsporti, on eksperthinnangute alusel umbes 300–400 miljonit krooni aastas. See ressurss ei ole piisav või ei suudeta seda efektiivselt suunata, et vähemalt edukamad spordialaliidud suudaksid kindlustada ala piisaval tasemel arendamise ja tippude ettevalmistamise. Toome näiteks vaid rahvuskoondiste ettevalmistuse rahastamise. Käesoleva uurimuse tulemused näitavad, et suuremal osal spordialaliitudest ei ole piisavalt ressursse rahvuskoondiste sportlastele tingimuste loomiseks. On ka üksikuid erandeid, seda Eesti Suusaliidu näol, mille efektiivsuse näitaja selles tegevusvaldkonnas on 98%. Kui vaadata teisi eliitgruppi kuuluvaid spordialaliitusid, siis Eesti Kergejõustikuliit ja Eesti Judoliit omavad rahvuskoondiste sportlaste ettevalmistuse tagamiseks ressursse optimaalsel (heal) tasemel, Eesti Vehklemisliit ja Eesti Sõudmisliit aga minimaalselt (rahuldaval) tasemel. Samas peaks rahvuskoondiste kandidaatidele heade või

väga heade tingimuste loomine olema iga spordialaliidu esmaseks prioriteediks (kui rääkida tippspordi arendamisest).

Kõigi eliitgruppi kuuluvate alaliitude peasekretärid olid arvamusel, et riiklikud vahendid spordialaliitude rahastamiseks peaksid suurenema. Lisaks kultuuriministeeriumile toodi välja vajadus spordi senisest märksa ulatuslikumaks rahastamiseks haridus- ja teadusministeeriumi ja kaitseministeeriumi poolt. Spordijuhid ja treenerid on spordi rahastamise Kesk-Euroopa (Saksamaa, Itaalia, Austria) mudelit eeskujuks võttes välja toonud ning ka avalikuks diskussiooniks esitanud kaitsejõudude suuremat potentsiaali spordi rahastajana. Esimesed tulemused selles valdkonnas on saavutatud (sportlastele võimaluse loomine ajateenistuseks spordiroodus), kuid kindlasti on kaitseministeeriumipoolse rahastamise suurendamine üks võimalus spordi riikliku rahastamist parandada.

Ehkki spordialaliitude rahastamise analüüs ei ole käesoleva uurimuse teemaks, tuleks seoses saadud tulemustega seda teemat käsitleda. Joonisel 42 on välja toodud spordialaliitude rahastamine riiklikest vahenditest perioodil 2000.–2005. a.

Joonis 42. Spordi riiklik rahastamine 2000.–2005. a (EOK, 2006).

Nagu esitatud jooniselt nähtub, on spordi riiklik rahastamine 2000.–2005. a suurenenud 42% võrra. Seejuures peab aga arvestama, et tegemist ei ole ainult tippspordi suunatavate rahadega. Kui arvutada analüüsitud ajaperioodil toimunud kolmede OM-de medalite riigipoolne maksumus, siis saame ühe olümpiamedali maksumuseks riigile ligikaudu 95 miljonit krooni, kui võtta aluseks üldine riigipoolne spordi rahastamine, ja ligikaudu 30 miljonit krooni, kui arvestada otsesemalt tippspordile eraldatavate summadega. Need summad võiksid olla lähtesummadeks kalkulatsioonidele, mis võtaksid täpsemalt arvesse nii tippspordi minevad riiklikud investeeringud kui ka erasektori toetuse. Kui võrrelda spordi rahastamist Lääne-Euroopa väiksemates riikides (Belgia ja Holland), siis näeme, et tippspordile ja tervisespordile eraldatavate rahaliste vahendite proportsioonid on erinevad. Nii on Hollandis riigi tasandil väga selgelt välja kujunenud spordipoliitika, mis rahastamisel eelistab tippspordi. Seevastu Belgia spordi riiklikul rahastamisel läheb suurem osa rahalisi vahendeid tervisespordi ja spordi infrastruktuuri, mis on põhiliselt suunatud tervisespordile tingimuste loomiseks (deKnop, 2005). Siiski ei saa käesoleva analüüsi tulemusena väita, et spordi riiklik

finantseerimine Eestis on tervikuna puudulik. Rohkem tundub, et finantseerimine võiks olla suurem eriti nendes valdkondades, mis aitavad otsesemalt kaasa tippspordi arengule ja mida võiks nimetada kriitilisteks edufaktoriteks. Samuti on spordialaliitudel kindlasti kasutamata ressursse füüsilise kapitali vahendite kaasamiseks erasektorist. Käesoleva uuringu tulemused näitavad, et proportsioonid riiklike ja sponsorlus- või koostöölepingutega erasektorist teenitavate vahendite vahel on tugevasti esimeste kasuks. Paljudel spordialaliitudel puudub arengukavas turundusplaani spordiala efektiivsemaks "müümiseks" ning endiselt ollakse arusaamisel, et tippsporti on Eestis väga raske sponsorrahasid hankida. Samuti on teatud takistuseks erasektori vahendite hankimisel see, et paljude edukate eraettevõtete turundusstrateegiad ei näe ette spordi toetamist (nt Eesti Energia).

Lähtudes nii käesoleva uurimuse käigus kogutud andmetest kui ka riiklikust statistikast, võib aga väita, et tippsporti silmas pidades on Eestis suur ressursside nappus spordimeditsiini ja rakendusuuringute rahastamisel. Kui lähtume eeldusest, et tänapäeva tippsport nõuab professionaalset lähenemist ka kõikidelt taustajõududelt, siis tuleb kahjuks tõdeda, et 90% spordialaliitudest puuduvad spordimeditsiiniliseks teeninduseks vajaminevad rahalised vahendid. Kui vaatame rahasummasid, mis on alaliitudele ette nähtud "Olümpia meditsiiniprojekti" raames, siis näeme, et rahalisi vahendeid on selgelt ebapiisavalt. Näiteks Eesti Kergejõustikuliidu lepingu maht 50 000 krooni ei võimalda teha rohkem kui regulaarne terviseuuring üks–kaks korda aastas. Kui võrdleme rahalisi ressursse, mis lähevad näiteks põhjamaades tippspordi rakendusuuringuteks ja spordimeditsiiniliseks teeninduseks, siis peame kahjuks tõdema, et ühele Eesti tippsportlasele on spordimeditsiiniliseks teeninduseks ja spordirakenduslikeks uuringuteks 15–30 korda vähem vahendeid kui Soomes, Rootsis, Taanis ja Norras. Lisaks regulaarsele tervisekontrollile oleks vajalikud lisaressursid sportlaste treeningu jooksuks rakendusteaduslikuks monitooringuks ja erialaspetsialistide (spordifüsioloog, spordipsühholoog, toitumisteadlane, biomehaanik) teenuste ostmiseks. Käesoleva projekti ühe osana läbi viidud endiste tippsportlaste karjääriuuringu tulemustest selgus samuti, et suurimat puudust tundsid endised

tippSPORTlased just spordimeditsiinilisest teenindusest. Ka karjääri tipp-perioodil oli paljude endiste tippSPORTlaste spordimeditsiiniline teenindus lünklik. Kindlasti on selle valdkonna rahastamise suurendamine lähiaastatel üks väljakutseid nii kultuuriministriumile kui EOK-le.

Võrreldes kolme alaliitude grupi füüsilisi ressursse näeme, et eliitgrupi ja mõõndustega eliitgrupi keskmine näitaja ei erine oluliselt (68% ELIIT ja 62% ELIITM). Erinevus tuleneb vaid Eesti Suusaliidu oluliselt kõrgemast ressursside tasemest, mis suurendab ELIIT-grupi keskmist väärtust. Küll on aga oluline erinevus kahe esimese grupi ning ELIITP-grupi spordialaliitude füüsiliste ressursside tasemes (keskmine 51%). ELIITP-gruppi kuuluvatest alaliitudest on füüsilise kapitali ressursse ebapiisavalt tervenisti nelja alaliidul. Ühe põhjusena võib ebapiisavate ressursside omamises kindlasti välja tuua nende spordialade mittekuulumise olümpiamängude programmi ja sellest tulenevalt ka nende tagasihoidlikuma rahastamise. Samas ei suuda siia gruppi kuuluvad spordialaliidud märkmisväärsel tasemel hankida ka sponsorrahasid ning tegevus selles valdkonnas on väheefektiivne.

Järgmised kolm tegurit, mis prognoosivad igaüks ligikaudu 10% spordiala rahvusvahelisest konkurentsivõimest, on spordiala üldine harrastajate arv (11%), spordiala meediakajastus (9%) ja spordialaliidu organisatsioonilised ressursid (7%). Kuna spordialaliitude rahastamise üks peamisi kriteeriume Eestis on ala kandepind e. harrastatavus tervikuna, siis näitavad meie uurimuse tulemused, et tegemist on õige otsusega. Spordiala harrastajate arv on üks selliseid tegureid, mis on laiemalt seotud Eesti inimressursi temaatikaga, konkreetsemalt öeldes inimressursi piiratusega. Võttes spordipoliitiliselt vastu otsuse lähtuda spordiala rahastamisel harrastajate arvust, on piiratud ressursse arvestades tegemist kindla peale minekuga. Harrastajate arv ei ole küll kõige otsesem ja suurema prognoosijõuga kriteerium, mis määrab spordiala rahvusvahelise konkurentsivõime, kuid läbi ala laia kandepinna ja populaarsuse tõusu luuakse spordipüramiidi alumises osas ka eeltingimused rahvusvahelise edu saavutamiseks. Kindlasti on spordiharrastuse kriitilise massi saavutamine olulisem võistkondlikel spordialadel, kuid ka individuaalspordialadel omab see faktor suurt rolli.

Järgmine rahvusvahelise konkurentsivõime edufaktor on spordiala meediakajastus. Spordialade meediakajastust Eestis mõjutavad väga tugevalt tulemused. Viimaste aastate meediakajastuse muutused on eelkõige korrelatsioonis just rahvusvaheliste tulemuste muutustega. Siinjuures on oluline märkida, et mõju on väga tugevalt vastastikune – meediakajastus avaldab omakorda olulist mõju spordiala rahvusvahelise edukuse kujunemisele.

Kohalike liigade, sarjade ja meistrivõistluste osas on raske mõlemapoolseid muutusi hinnata, sest võistlevad ja ka võidukad on ikkagi meie enda riigi esindajad – raske on hinnata arengut, kui puudub võrdlusmoment (eelkõige numbriline). Suuremat meediakajastust nn koduses spordis leiavad:

- intriigid (viimase kolme aasta korvpalli *play-off* mängudes),
- põnevad duellid (Gerd Kanter vs Aleksander Tammert kettaheites)
- tugevad ja populaarsed, aga ka skandaalsed isiksused (Andrus Värnik, Erki Nool)

Rahvusvaheliste tulemuste muutus positiivses või negatiivses suunas annab otsese tõuke laiemale avalikkusele. Avaliku arvamuse kujundamises võtab meedia endale rolli pakkuda avalikkusele just seda, mida inimesed soovivad. Spordis on tarbijaile (pealtvaatajad, televaatajad, fännid jne) väga oluline psühholoogiline moment – samastuda, muutuda iidolite ja eeskujude sarnaseks (või negatiivsete tulemuste puhul just vastupidi – vastanduda). Lähtudes sellest pakub ka meedia oma tarbijaile uudiseid just sellisel määral ja sellest spordialast, mida avalikkus läbi positiivsete tulemuste oluliseks ning läbi negatiivsete ebaoluliseks peab.

Väljatoodud järeldust edasi arendades – lai meediakajastus avaldab mõju laiale avalikkusele, mis esindab ala ja alaliidu jaoks olulisi sihtgruppe. Teadlikkus antud spordiala tegemistest suurendab potentsiaalsete pealtvaatajate, rahastajate, kindlasti ka spordiala harrastajate jne hulka. Nimetatud sihtgrupid avaldavad omakorda mõju rahvusvahelisele edukusele.

Meediat ei pea organisatsiooniteoreetilisest seisukohast ega ka sihtgruppide kriitiliste ressursside teooriast lähtuvalt võtma eraldi sihtgrupina (kuigi see lähenemine pole välistatud). Suhtekorralduse seisukohast on meedia eelkõige vahend teatud sihtgruppidega suhtlemisel.

Näited Eesti viimase aja olulisematest muudatustest meediakajastuses:

Üks kõige parema meediakajastusega spordiala on Eestis praegu murdmaasuusatamine. Head tulemused eelkõige rahvusvahelistel võistlustel (sh tiitlivõistlused) on olulisel määral tingitud meedia ning selle kaudu teiste sihtgruppide huvi kasvust spordiala ja alaliidu vastu.

Lumepalliefektina on rahvusvaheline edukus omakorda märgatavalt suurendanud Eesti meedia tähelepanu ning huvi antud spordiala suhtes. ~15 aastat tagasi oli Eesti suusatamises rahvusvahelisi tulemusi silmas pidades madalseis, kui pääs MK-sarjas punktikohale 30 parema hulka, koht esikahekümnes tiitlivõistlustel jms oli õnnestumine, samasugune madalseis valitses ka meediakajastuses. Meedia (ja selle kaudu avalikkus ning teised olulised sihtgrupid) elas spordialale kaasa vastavalt tulemustele, seega kesiselt (kvalitatiivselt – kajastati just tulemusi, võistlustel toimunut). Tänapäeval, pärast mitmeid OM- ning MM-medaleid on olukord suusatamise kajastamisel märgatavalt muutunud:

- suure osa meediakajastusest hõlmab võistlustega otseselt mitteseotud info (palju kirjutatakse-räägitakse treeninglaagritest, taustajõududest, ettevalmistustest, sponsorlepingute sõlmimisest);
- palju kirjutatakse-räägitakse suusatamisest hooajavälisel ajal;
- suusatamine on jõudnud laiemale traditsionaalsest spordikajastusest:
  - trükimeedias avalehele, arvamuskülgedele
  - audiovisuaalses meedias vestlus- ja arvamussaadetes, tavauudistesse.

Selle kaudu on loodud väga soodne pinnas spordiala rahastajatele, kes saavad meedias tasuta reklaami. Samuti psühholoogiline efekt laiemas

avalikkuses – laia meediakajastust saav spordiala on seotud sotsialiseerumise, meelelahutuse ja samastumise sooviga.

Kindlasti on positiivsete muutuste taga alaliidu tugev organisatoorne pool, kahepoolse kommunikatsiooni kasutamine (Grunig & Hunt, 1984) meediasuhtluses. Samas võib kahtlusest väita, et avalikkuse (antud juhul suurenenud) huvi on meedia jaoks peamine motivaator suurendada oma tarbijatele eksponeeritava info hulka. Viimase aasta-paari komeet meediakajastuses on spordialana kindlasti sumo, läbi ühe särava tähe – Baruto. Tänapäevaste positiivsete tulemuste valguses on suurenenud avalikkuse huvi, sellega on hästi kaasa tulnud ka massimeedia. Massimeedia kaudu on märgatavalt kasvanud teadlikkus sumost ning ka huviliste hulk. Loogiline jätk populaarsuse tõusule on ka ala kandepinna kasv, mis viib omakorda rahvusvahelise edukuse kasvule. Siinjuures tuleb välja ka organisatoorse poole ja rahastamise olulisus – alaliidu organisatoorne ning riikliku rahastamise mahajäämus võib rahvusvahelise edukuse mõjutamisel osutada isegi olulisemaks kui meediakajastus. Näiteid Eesti meedias viimastel aastakümnetel on ka vastupidiseid – meediakajastuse vähenemise või isegi kadumise järel on muutunud nõrgemaks ka rahvusvaheline edukus. Samamoodi on siin täheldatav kahepoolne mõju – rahvusvahelise edukuse kadumisega koos väheneb veelgi meediakajastus.

Viimastel aastatel on peaaegu olematuks muutunud maadluse, judo ja ujumise kajastamine meedias, samamoodi on vähenenud rahvusvaheline edukus. Arvestades meediat kui ühte vahendit suhtluses erinevate (kriitiliste) sihtgruppidega, on kindlasti märgatavad ka muudatused nii riiklikus kui erasektori rahastamises ja laiema avalikkuse huvi vähenemises.

Nimetatud spordialade populaarsus kogu maailmas (sh meediakajastus) ei ole olulisi muudatusi läbi elanud, kuid Eesti oludes on muutus meediakajastuses ja läbi selle ka rahvusvahelises edukuses olnud hästi tajutav. Meediakajastusele avaldab mõju ka vastava ala parimate tulemuste eest hoolitsenud tippsportlaste loobumine (nt Indrek Pertelson, Indrek Sei, Valeri Nikitin).

Spordialaliitude organisatsioonilised ressursid on viimane grupp faktoreid, mis prognoosivad oluliselt spordiala rahvusvahelist konkurentsivõimet. Organisatsiooniliste ressursside alla kuuluvad nii spordialaliidu juhatuse ja tegevjuhtkonna tegevus, organisatsiooni sisemised juhtimisprotsessid kui ka strateegiline planeerimine. Siinkohal oleks sobiv viidata hiljuti Eesti Suusaliiduga järgmiseks olümpiatsükliks töölepingu sõlminud Mati Alaverile, kes ütles, et üheks peatreenerina jätkamise eeltingimuseks oli selguse saamine suusaliidu arengukavas. Kõige olulisemateks rõhuasetusteks alaliidu töös peavad jääma edu rahvusvahelisel areenil ning senisest märksa jõulisem panustamine järelkasvu ettevalmistusse. Spordiala organisatsiooniliste ressursside alla kuulub aga ka võimekus viia Eestis läbi rahvusvahelisi võistlusi. Peaaegu kõik küsitletud alaliitude pasekretäridest pidasid rahvusvaheliste suurvõistluste läbiviimist Eestis väga oluliseks teguriks ala arengus. Käesoleva uuringu mudelis võeti edukus rahvusvaheliste võistluste korraldamisel ühe olulise konkurentsieelisena arvesse just spordiala organisatsiooniliste ressursside all.

Analüüsides spordialade organisatsioonilisi resursse, saab teha järelduse, et peale Eesti Suusaliidu ei ole teistel alaliitudel piisavalt organisatsioonilisi resursse ala arendamiseks. Alaliitude gruppide keskmised väärtused (ELIIT=72%; ELIITM=68%; ELIITM=69%) ei erine üksteisest oluliselt. Võrreldes saadud näitajaid suusaliidu vastava näitajaga (98%) peab tõdema, et teiste alaliitude töös esineb olulisi puudusi kas organisatsiooni tegevuse strateegilises planeerimises, juhtimises või rahvusvaheliste spordivõistluste korraldamises. Spordiorganisatsiooni tegevuse efektiivsus on väga mitmetahuline ja seda on ka teadlastel suhteliselt keeruline hinnata (Slack, 1997). Spordiorganisatsiooni tegevuse efektiivsust mõistavad erinevad inimesed erinevalt. Ehkki organisatsioonilise efektiivsuse mõistet ei ole tänaseni üheselt defineeritud, on enamik teadlasi nõus, et selle määratlemiseks on vaja kasutada erinevaid kriteeriume, mis võimaldavad hinnata nii organisatsiooni sees kulgevaid protsesse kui ka organisatsiooni tegevuse tulemust. Ollakse arvamusel, et mittetulundussektori organisatsioonide efektiivsuse määratlemisel ei saa üks-üheselt üle võtta äriühingute efektiivsuse kriteeriume (Sawhill ja Williamson, 2001). Kui

äriühingute tegevuse efektiivsuse kriteeriumid on eelkõige seotud finantsiliste tulemitega (kasum, omakapitali tasuvus jne), siis spordiorganisatsioonid peavad arvestama eelkõige sotsiaalsete teguritega ning organisatsiooni missiooniga. Eesti Suusaliidu, mille füüsilise kapitali, organisatsiooni ning inimressursside näitajad on oluliselt kõrgemad kui teistel spordialaliitudel, missioon viimase kümnekonna aasta jooksul on olnud eelkõige rahvusvahelise edu saavutamine. Kui rahvusvahelist edu ei tule, on alaliidu kui organisatsiooni tegevus väheefektiivne. Tegelikult võiks rahvusvahelist edukust defineerida kui võtit organisatsiooni ressursside suurendamiseks. Rahvusvaheline edu loob soodsad eeltingimused nii füüsilise kapitali (eelkõige rahastamine), organisatsiooniliste kui ka inimressursside suurendamiseks. Kui ei ole rahvusvahelist edu, on raske põhjendada ühe või teise ressursi suurendamise vajadust. Samas, kui alaliidul puuduvad minimaalsedki ressurssid, on edu saavutamine rahvusvahelisel areenil samuti ülimalt raske. Siis on üheks päästeteeks kindlasti projektijuhtimise kasutamine, mis on suhteliselt sõltumatu organisatsioonilistest ressurssidest. Kuidas aga projektijuhtimist tulemuslikult rakendada tingimustes, kus puudub alaliidu või klubi poolne organisatsiooniline toetus, on üks praeguse Eesti spordisüsteemi võtmeküsimustest. Pikemalt peatume sellel probleemil käesoleva uurimuse peatükis „Eesti tippspordi visioon ja strateegia”.

Ehkki spordialaliitude inimressursid ala rahvusvahelist tulemuslikkust oluliselt ei prognoosinud, on tegemist äärmiselt olulise organisatsioonilise efektiivsuse teguriga (Slack, 1997). Kui võrdleme kolme spordialaliitude grupi inimressursside keskmisi väärtusi, peame tõdema, et olulisi erinevusi kolme grupi vahel ei esinenud (ELIIT=70,6%, ELIITM=69,8%, ELIITP=63%). Üks suurema tähtsusega tegureid, mis määras inimressursside summaarse efektiivsuse näitaja, oli treenerite problemaatika. Siia alla kuulus nii töötavate treenerite kvalifikatsioon, atesteerimine kui ka täiendkoolitus. Samuti kuulus selle teguri alla hinnangute andmine treenerite koolitusele Eesti kõrgkoolides. Treenerite atesteerimise süsteemi hindasid peasekretärid kui igati positiivset sammu treenerite kutsestandardi korrastamisel. Samas on treenerite atesteerimine enamiku spordialade treenerite osas alles käivitumas. Alaliitude valmisolek (nii materiaalne kui ka teoreetiline) treenerite erialaseks

koolituseks on suhteliselt madal. 46% küsitletud peasekretäridest leidsid, et alaliidu valmisolek treenerite koolituseks on puudulik.

Treenerite kutsekvalifikatsioon on enamiku alaliitude peasekretäride hinnangutel rahuldav (44% alaliitudest), hea (33% alaliitudest), ebarahuldav (22% alaliitudest) või väga hea (0,6% alaliitudest). Treenerite kvalifikatsioon on kõige madalama efektiivsusega näitaja ka Eesti Suusaliidul (78%), ehkki selle ala treenerid (M. Alaver, A. Šmigun) on rahvusvahelises plaanis saavutanud suurepäraseid tulemusi. Suusaliit on viimasel ajal teinud üpriski jõulisi samme noortetreenerite materiaalseks toetamiseks, mille taga võib olla arusaam, et kui noortega töötav treener ei ole piisavalt motiveeritud ja tal ei ole häid töötingimusi, on raske loota treeneri kvalifikatsiooni olulisele paranemisele ja töö tulemuslikkuse tõusule. Treeneritekaadri vananemine, treenerite sotsiaalsete garantiide puudumine ja alaliitude vähene võimekus treenerite täiendkoolituse läbiviimiseks olid peasekretäride poolt ära märgitud probleemsemad kohad. Treenerite kvalifikatsiooni ning koolituse probleemsetele kohtadele eesti spordisüsteemis on viidanud ka mitmed tipptreenerid, spordijuhid ja spordiajakirjandus. Tee tipptreeneriks on pikk ja vaevanõudev. Seetõttu oleks raske värskelt kõrgkoolidiplomiga spetsialistilt kiiresti tipptulemust nõuda. Spordisüsteemi juhtimisel tuleks aga rohkem mõelda sellele, kuidas motiveerida noort spetsialisti treeneriametis jätkama. Mõtlemapanev on ka treenerite koolituse rahastamine Eesti ülikoolides (peamiselt Tartu Ülikoolis). Kohati tekib olukord, kus töötavaid treenereid ei ole süsteemselt kurssi viidud uuendustega sporditeaduses, treeningmetoodikas, treeningu juhtimises ja spordimeditatsioon. Tänapäevaks on treenerite 5-astmeline atesteerimine ja täiendkoolitus käima läinud, mis on kindlasti positiivseks sammuks treenerite kvalifikatsiooni tõstmisel.

1.7. Järeldused

1. Tippspordi rahvusvahelisest tulemuslikkusest prognoosivatest teguritest on olulisemad spordialaliitude füüsilise kapitali ressursid (19% prognoosiv mõju), spordiala kuulumine OM-kavasse (16% prognoosiv mõju), spordialaliidu riiklik rahastamine (13% prognoosiv mõju), spordiala

harrastajate arv (11% prognoosiv mõju), spordiala meediakajastus (9% prognoosiv mõju) ja spordialaliidu organisatsioonilised ressursid (7% prognoosiv mõju). Kokku prognoosis 18 alaliidu andmetel põhinev mudel 75% spordiala rahvusvahelisest tulemuslikkusest.

2. Spordialaliitude tegevust piirab füüsilise kapitali, inim- ja organisatsiooniliste ressursside madal tase. Kui välja arvata Eesti Suusaliit, on teiste spordialaliitude ressursid rahuldaval või heal tasemel. Keskmine ressursside tulemus spordialaliitudele jäi 65–70% piiresse.

3. Tippspordi riikliku rahastamise süsteemi võib üldjoontes hinnata heaks. Probleemsemateks valdkondadeks on vähene efektiivsus haridus- ja teadusministeeriumi ning kaitseministeeriumi rahaliste ressursside kaasamisel tippporti.

4. Selgelt ebapiisav on spordimeditsiinilise ja rakendusteadusliku teeninduse finantseerimine ning spordialaliitude võimekus hankida lisaressursse erasektorist.

5. Paljudel spordialaliitudele puudub tegevuse strateegiline arengukava ning sponsorite ja koostööpartnerite kaasamise plaan. Samuti ei suudeta piisaval tasemel kindlustada rahvuskoondiste ettevalmistust.

2. TIPPSPORDI ORGANISATSIOON PÕHJAMAADES

2.1. Sissejuhatus

Põhjamaade spordiorganisatsioone peetakse üldiselt rahvaliidumisteks, mille sarnast mujal maailmas ei leidu. Vabatahtlikul tööl põhinevad organisatsioonid on ennast ajalooliselt tõestanud nii rahva- kui ka tippspordi arendajatena.

Peale maailmasõdasid on Põhjamaades riigi side spordiga loodud põhiliselt katusorganisatsioonide kaudu. Islandis, Norras ja Rootsis on olnud valitsevaks üks katusorganisatsioon, samas kui Taanis ja Soomes on neid olnud mitu.

Tippsport on olnud osa põhjamaisest heaoluühiskonnast. Tippspordi positsioon hakkab järjest laieneva rahvaspordi kõrval kahvatuma. XX sajandi lõpul alanud üleilmastumine ja tippspordi osakaalu suurenemine tänu meedia vahendusele on põhjamaise spordiorganisatsiooni tasakaalust välja viinud. Huvi kodumaise spordi vastu on vähenenud, selle asemele on tulnud rahvusvaheline, meedia- ja ärisuund spordis.

Rahvuslikel olümpiakomiteedel on olnud keskne osa rahvusvahelistele suurvõistlustele orienteeritud tippspordi organiseerimisel ja toetamisel. Eri riikide tippspordiorganisatsioonid Põhjamaades on läinud eri radu. Norra tsentraliseeritud spordisüsteemi tulemusi imetleti 1990-ndatel, aga viimasel ajal on pilgud pöördunud Rootsi poole, kus süsteem on viidud nõ rohujuure tasandile. Taanis arendatakse tippsporti seadusandluse alusel. Osaliselt on see tingitud Taani spordielu iseärasustest, kus talispordi osa on suhteliselt väike.

Soomes on tippsport üles ehitatud olümpiamängudel ja suurvõistlustel saavutatavatele tulemustele. Elukutselisi sportlasi on Soomes suhteliselt vähe, võrreldes näiteks Rootsi ja Taaniga.

2.2. Tähtsamad spordiorganisatsioonid

2.2.1. Rootsi

Riksidrottsförbund (RF). RF on ideeline ühendus, mis koosneb eri spordialade liitudest ja alaliitude liikmesühingutest. RF-i ülesandeks on koordineerida spordi ühiseid eesmärke nii siseriiklikul kui ka rahvusvahelisel tasemel. RF-i kuulub 67 alaliitu. Talle allub 21 piirkondlikku organisatsiooni ja alaliitudele omakorda 750 piirkondlikku organisatsiooni. Spordiseltse on RF-is ligikaudu 22 000.

Elitidrottcentrum (EIC). RF-i tippspordikeskus, mis tegutseb Bosö spordikõrgkooli juures. EIC toetab alaliitude (esindus)koondiste tegevust ja riiklikku spordigümnaasiumi (RIG) ning talle allub üheksa piirkondlikku tippspordikeskust (Reg-EIC).

Sveriges Olympiska Komité (SOK). Rootsi kõrgeim, olümpiamängudesse puutuvaga tegelev spordiinstitutsioon. Koosneb 35-st olümpiaala-liidust ja 12-st alaliidust.

2.2.2. Norra

Norges Idrettsforbund og Olympiske Komité (NIF). NIF on ideeline ühendus, mis tegutseb Norra spordi katusorganisatsioonina. NIF koondab endas 56 spordiala alaliitu. NIF-ile allub 19 piirkondlikku organisatsiooni. NIF-is on kokku 11 800 seltsi.

Olympiatoppen (OT). NIF-i tippspordiorganisatsioon. Olympiatoppeni tegevus algas 1988. a projektina, mille eesmärgiks oli parandada Norra tippspordisaavutusi. Aastal 1989 kasvas sellest välja uus iseseisev organisatsioon Olympiatoppen, mis tegi koostööd NIF-i, NOK-i ja majanduselu esindajatega. Alates aastast 1990 vastutab OT Norra tippspordi taseme eest,

1991. a liideti see Norra Olümpiakomiteega ja alates 1996.a, kui NIF ja olümpiakomitee ühinesid, on OT olnud NIF-i tippspordiorganisatsioon.

Toppidrettssentret (TIS). Toppidrettssentret on Oslos tegutsev Norra tippspordi arenduskeskus, kus kohtuvad tippsportlased, treenerid ja eri alade asjatundjad. Kuulub Olympiatoppeni alla.

2.2.3. Taani

Danmarks Idræts-Forbund og Danmarks Olympiske Komité (DIF). DIF on spordi katusorganisatsioon, mis koosneb 55-st liikmesliidust. Lisaks sellele moodustab DIF-i valitsus Taani Olümpiakomitee. DIF koondab endas 11 000 spordiseltsi. Lisaks DIF-ile on Taanis veel kaks katusorganisatsiooni: Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger (DGI) ja Dansk Firmaidrætsforbund (DFIF).

Team Danmark (TD). Team Danmark on Taani tippspordi eest vastutav organisatsioon. TD on fond, mille tegevus on seadusega tagatud. Team Danmarki ülesandeks on tagada tippspordi areng ning luua sotsiaalselt ja eetiliselt kõrgetasemeline baas tippspordi saavutustele.

2.2.4. Soome

Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU). SLU on soome spordiühingute koostööd ja õigusi reguleeriv ning teenuseid pakkuv organisatsioon, mille tähtsaim ülesanne on kehakultuuri ja spordi kõige laiapõhjalisem arendamine. Aastal 1993 asutatud SLU 127-sse liikmesorganisatsiooni kuulub kokku üle 1,1 miljoni soomlase. SLU-sse kuulub 75 alaliitu, 15 piirkondlikku organisatsiooni ja 7 800 spordiseltsi.

Suomen Olympiakomitea (OK). Soome Olümpiakomitee peaülesandeks on arendada eesmärgikindlalt, vastutustundlikult ja eetiliselt kõrge tasemel soome tippsporti, mis tugineb spordi ja ühiskonna põhiväärtustele. Soome Olümpiakomiteel on 52 liikmesühingut.

2.3. Tippspordi määratlemine eri maades

Tippспорт on väga lai mõiste, mida on raske lahti seletada. Tippспорт elab ja muutub koos inimeste ja publikuga. Näiteks Soomes tähendas termin tippспортlane eelmise sajandi alguses eelkõige meessoost pikamaajooksjat.

Rootsi spordipoliitikas mõistetakse täiskasvanute eliitspordi all meistritasemel võistlustulemusi, seda nii rahvuslikul kui ka rahvusvahelisel tasemel, ning nende saavutamiseks tehtavaid treeninguid (Idrotten vill 1995, 19). Selle määratluse järgi on Rootsis ligikaudu 7 000 tippспортlast (Idrotts-Sverige 2002).

Ka Norras on tippспорт tugevalt seotud kogu spordikultuuriga. NIF määratleb spordi erinevaid valdkondi siiski üsna täpselt, oma spordipoliitika programmis aastateks 2004-2007 öeldakse tippspordi kohta järgmist: "Täiskasvanute tippспорт tähendab vastava spordiala saavutusi rahvusvaheliste tippude tasemel ning ettevalmistavaid treeninguid, mis viivad (või võivad pikaajalise eeltöö tulemusena viia) rahvusvahelisele tipptasemele." (NIF 2003b).

Taanis määratleb tippspordi arendamise seadus tippспортlase vanuse alampiiriks 15 aastat, muus osas jäetakse tippспортlase mõiste lahtiseks. Team Danmark on jaganud tippспортlased vastavalt tasemele kolmeks suureks rühmaks: 1. rahvusvaheline eliit, kuhu kuuluvad täiskasvanute rahvusvahelisel tipptasemel tulemusi saavutanud sportlased, 2. rahvuslik eliit, kuhu kuuluvad sportlased, kes esindavad Taanit rahvusvahelistel võistlustel, saades häid tulemusi ning 3. siseriiklikel võistlustel kõrgel tasemel esinenud sportlased, nn klubieliit. (www.teamdanmark.dk 17.6.2003).

Soome Olümpiakomitee ja Haridusministeeriumi ühise töörühma "Tippспорт XXI sajandil" raportis mõistetakse tippspordi all "täiskasvanute ja 16–18-aastaste noorte sportimist maa koondise tasemel, mille eesmärgiks on edu saavutamine rahvusvahelistel (suur)võistlustel, ning rahvusvahelises invasportis".

Kehakultuurikomitee andmete kohaselt oli Soomes 1990-ndatel aastatel ligikaudu 100–200 elukutselist tippспортlast ja 1000–1500 tippспортlast. SLU

andmetel oli Soomes 2003.a umbes tuhatkond elukutselist sportlast (SLU 2003). Tippu püüdlevate sportlaste hulk ei ole viimase kümne aasta jooksul oluliselt muutunud.

Tippspordi mõiste on Soomes ja Norras rangem, samas kui Rootsi ja Taani määratlused on laiemad ja võtavad rohkem arvesse ka rahvuslikku eliiti ja noori andekaid sportlasi.

Taani erineb teistest Põhjamaadest selle poolest, et seal on tippsport seadusandlikult reguleeritud alates 1985. a. Soomes on 1980. a algusest olnud jõus kehakultuuriseadus, mille eesmärgiks on arendada rahvasporti, võistlus- ja tippsporti ja kõike sellesse puutuvat. Ka Rootsis on riigi poolt määratud kontrollorgan – RF, mis määrab avaliku organisatsioonina seda, kuidas kasutatakse (riiklikke) spordile määratud toetusi. Norras puudub igasugune sporti puudutav seadusandlus, välja arvatud dopinguseadus.

Palju poleemikat on Taanis tekitanud teemadering, mis on seotud tippspordi arendamisega sotsiaalsete ja eetiliste nõuete kohaselt. Seaduse koostamise ajal koosnes sotsiaalne vastutus järgnevatest alaosadest:

- sportlaste haridus ja elu peale sportlasekarjääri lõppemist,
- sportlaste sotsiaalne staatus;
- tervis – edu ei tohi tulle tervise arvelt;
- treeningmeetodid; traumasid tekitavate treeningmeetodite vältimine;
- uute andekate sportlaste otsimine; kasutatakse üksnes ühiskonna poolt heaks kiidetavaid meetodeid;
- eetiline baas ühiskonnas valitsevatest hinnangutest ja normidest.

Täiskasvanute tippspordi kohta on Norras öeldud järgmist: tippsport peab olema eetiliselt kõrgetasemeline ja dopinguvaba; treeningud ja võistlused on pingelised, teadlikkusel põhinevad, neile on omane ühelt poolt auahnus, teisalt läbipaistvus; sportlasi kohustatakse liituma treeningrühmadega; üksikutele sportlastele, spordialadele ning erivajadustega rühmadele antakse kõik neile vajalik ja treeninguid viiakse läbi parima rahvusvahelise praktika alusel ning võttes arvesse tulevikueesmärgi. (NIF 2003b, 20)

2.4. Kesksete tippspordiorganisatsioonide suhted riigiga

Kuigi Põhjamaade spordielu põhineb peamiselt vabatahtlikul mittepalgatööl, on siiski igal (käesolevasse uurimusse kaasatud) maal olemas mingi organ, mis koordineerib ühiskonna ja spordielu vahelist koostööd.

Rootsis kuulub spordivaldkond käesoleval ajal kohtuministeeriumi alla. RF on spordi katusorganisatsioon ja lisaks sellele vastutab riiklike toetuste jagamise eest. Rootsi Olümpiakomitee on iseseisev organisatsioon.

Norras on spordielu allutatud kultuuri- ja kirikuministeeriumile. Ministeeriumil on otsekontakt maa ainsa spordi katusorganisatsiooni, NIF-iga, mille koosseisu kuulub ka Norra tippspordiorganisatsioon, Olympiatoppen.

Taanis vastutab spordivaldkonna eest kultuuriministeerium. Tippspordiorganisatsioon Team Danmark on iseseisev organisatsioon, mida rahastatakse otse hasartmängutuludest. Taani spordiliit (DIF) ühines Taani Olümpiakomiteega aastal 1993. Taanis on tippspordiorganisatsioon katusorganisatsioonist eraldiseisev institutsioon. Nende kahe koostööd koordineerib tippspordikomisjon.

Soomes kuulub spordivaldkond haridusministeeriumi alla. SLU on soomlaste kehakultuuri- ja spordiorganisatsioonide ühistööorgan ja vastutab koos alaliitude ja olümpiakomiteega rahvusliku tippspordi huvide kaitsmise eest. (Huippu-urheilu 2000-luvulla, 2002).

Tabel 1. Riikide tähtsamad spordi-katusorganisatsioonid

	Rootsi	Norra	Taani	Soome
Ministeerium	justiits-ministeerium	kiriku- ja kultuuri-ministeerium	kultuuri-ministeerium	haridus-ministeerium
Katusorgani-satsioon	RF	NIF	DIF	SLU
Tippspordi-organisatsioon	SOK	NIF / OT	TD	OK

Allikas: *Elitidræt i andra lande, 2002, 27*

2.5. Palgatööjõud: maht ja ülesanded

Taanis ja Norras töötab kõige rohkem inimesi tippspordi keskorganisatsioonides (Elitidræt i andre lande 2002, 28–31). Taanis on palgalisi sporditöötajaid kokku 140, neist 55 töötab tippspordi alal. TD on käesolevas uurimuses arvestatud riigiasutuseks.

Norras on spordiorganisatsioonides palgalisel tööil kokku 130 inimest, neist 55 tippspordi valdkonnas. NIF tippspordiorganisatsioonis, Olympiatoppenis, töötab kokku kuus ja Toppidretssenteris 20 inimest. Neile lisaks on veel ette nähtud 15 aastapalga suurune summa osalise tööajaga töötajatele palga maksmiseks, mitmesuguste projektide rahastamiseks jms. Norra sporditöötajate arvule on veel lisatud ligikaudsed tippspordi administratiivkulud NIF-is, viie aastapalga ulatuses.

Rootsis töötab kehakultuuri- ja spordiorganisatsioonides kokku 75 inimest, kellest kolmandik tegeleb tippspordi valdkonnas. Rootsi kasutab oluliselt vähem palgatööjõudu kui Norra ja Taani. Uurimuse kohaselt on riigi palgal ainult üks tippspordispetsialist.

Soome kesksetes institutsioonides töötab kokku 75 inimest. See, kui paljud neist on hõivatud tippspordiga, pole teada. Haridusministeeriumi kultuuripoliitika osakonna spordisektsioonis töötab 15 inimest. SLU annab tööd 40 ja Olümpiakomitee 10 inimesele. Soome osas peaks juurde arvestama mitmete eri institutsioonide (KIHU, treeningkeskused) personali. Ka Rootsi tippspordikeskuste personali ei ole uurimuses arvestatud.

2.6. Riiklike toetuste taotlemine ja kontroll

Rootsis on süsteem korporatiivne. Riik on andnud administratiivse juhirolli RF-ile, mis jagab toetusi alljärgnevalt:

1. RF ja OM vahel toimub pidev taotluste-alane diskussioon;
2. toetusi antakse üks kord aastas, sellega tegeleb RF;
3. OM valmistab ette eelarveprojekti;
4. RF võtab vastu haldusotsuste kogu, milles määratakse kindlaks toetuste jagamise raamistik (ja detailid). Otsused puudutavad 11

valdkonda, millest kolm on seotud SOK-iga (osavõtt olümpiamängudest, annete-projekt, antidoping).

RF jagab toetused alaliitudele. Jaotuse aluseks on suures osas objektiivsed kriteeriumid. Selle poolest erineb Rootsi teistest maadest, kus alaliitude toetuste jagamise kriteeriumid põhinevad projektidel, materjalidel, eesmärkidel jne. (Elitidræt i andre lande 2002, 43–43).

Norras jagab kultuuriministeerium NIF-ile toetusi, mille edasijagamine on teatud raamides ette määratud. Toetuste üksikasjad on kindlaks määratud *stortingsmelding*ites. NIF-il on niisiis alaliitude suhtes teatav ametivõimu roll.

Protsess on järgmine:

1. NIF teeb toetuste eelarveprojekti, mis põhineb tulevikuprognosidel, -eesmärkidel ja alaliitude eelarvetel.
2. NIF teeb KKM-ile formaalse taotluse novembris;
3. KKM arutab taotlust;
4. KKM ja NIF peavad läbirääkimisi, mis puudutavad toetuste hulka ja vormi;
5. KKM jagab toetused eelpool mainitud raampõhimõtete kohaselt:

Riigi sporditoetuste poliitikat uurinud komisjoni arvamuse kohaselt on põhimõtteliselt tähtis lahutada avalik sektor ja tsiviilühiskond. Kui NIF peab ennast vabatahtliku sektori osaks, ei või riik toetuste jagamisele suuri nõudmisi esitada. Teisalt ei tohiks spordiorganisatsioonide autonoomia töötada vastu riikliku kehakultuuripoliitika eesmärkide elluviimisele. St kui spordiorganisatsioon taotleb ja saab riigilt majanduslikku toetust, ei saa autonoomsuse nõue olla absoluutne. (Kultur- og kirke departementet 2003, 23–24).

Kui muudes maades on raha jagamine ministeeriumi pädevuses, siis Taanis on toetus tippspordile poliitilisest protsessist eraldatud. Tippspordi arendamiseks taotlevad taani spordialaliidud toetust TD-lt, mis saab selleks summad otse ennustusvõistluste sissetulekutest. Alaliitude põhikulud kaetakse DIF kaudu samuti ennustusvõistluste tuludest. Taanlaste (spordi)aruandes märgitakse, et TD on keskus, kus koondub tippsport. TD

juhatust ja volikogu pole poliitiliselt valitud ja need kaitsevad eelkõige TD enda huve. (Elitidræt i andra lande 2002, 45).

2.7. Tähtsamad treeningkeskused Põhjamaades

2.7.1. Rootsis on süsteem hajutatud

Bosö on Rootsi spordiliikumise rahvuslik arenduskeskus (RF 2001, 11). RF tahab Bosö'st teha rahvusvahelise taseme arenduskeskust, kuid selle eelduseks on projekti riigipoolne toetus. (RF 2001, 16). EIC ei ole sporditippude elukoht, pigem testimis- ja laagripaik. Rootsi tippspordifilosoofia kohaselt on sportlastel kasulik elada kodus nii kaua kui võimalik. .

Bosö tippspordi arenduskeskus (EIC) vastutab RF tippsporditoetuste jaotamise eest, mis toimub neljas valdkonnas: 1. toetus alaliitudele, 2. toetus piirkondlikele keskustele, 3. spordigümnaasiumid ning 4. tippspordi stipendiumid (RF 2002, 12–13). EIC-ga on seotud kolm tähtsat spetsialistideringi: spordifüsioloogia, -psühholoogia ja -meditsiin. Lisaks nendele finantseeritakse ka tippspordialast arendustööd ja juhtide koolitamist.

Rootsis on ka piirkondlikke keskusi, mis on tihedamalt seotud kohalike valitsus-organite kui keskvõimuga. Riiklikke spordigümnaasiume on 36 alaliidu alluvuses 48 eri piirkonnas. Õpilasi on neis õppeasutustes kokku 1323 (RF 2002, 12). Veel aastal 1994 oli sarnaseid spordikoole 49 eri piirkonnas kokku 92 ning noori sportlasi nendes 2400. Riigi arvates oli spordikoolide süsteem liiga kallis ja väheefektiivne (Ståhl 1995, 2).

Piirkondlikud arenduskeskused pakuvad alaliitudele tugiprogrammi, mis sisaldab treeningvõimalusi, koolitust ning arenguvõimalusi järgmistes valdkondades: inimbioloogia (füüsilised testid, treeningkonsultatsioon, loengud füsioloogiast ja metoodikast, testimis- ja treeningmetoodika uuringud), psühholoogia ja juhtimine ning spordimeditsiin ja taastumine.

Aastal 2002 said kõik üheksa piirkondlikku tippspordikeskust põhitoetust 33 000 eurot. Lisaks sellele said 50 sportlast RF ja AB Svenska Spel'i 4400 euro

suurust stipendiumi, mis sisaldas muuhulgas piirkondlike keskuste poolt pakutavate teenuste tasuta kasutamise võimalust.

Rootsi olümpiakomitee tugisüsteemi on üles ehitatud alates 1998. aastast, pidades silmas 2004. ja 2006. aasta olümpiamänge. Kui Rootsi sai 2000. a olümpiamängudel 10 medalit, siis 2004. a Ateenas on eesmärgiks saada kokku 20 medalit. SOK prognooside põhjal on potentsiaalsete medalisportlaste hulk kasvanud 2000. a 30-lt juba 43-ni 2002. a lõpuks (SOK 2002, 20).

Tugipoliitika jaguneb kolme programmi vahel: *topp-programmet*, *talang-programmet* ning *support-programmet*. Suurim osa toetustest jagatakse alaliitudele treeninguteks ja võistlemiseks rahvusvahelisel tasemel.

Topp-programmi kuulus 2002. a lõpus kokku 56 üksikalade sportlast ja neli võistkonda (meeste *curling*, meeste käsipall, naiste ja meeste jäähoki). Toetusprogrammi kuuluvaid sportlasi määratakse tavaliselt üks kord aastas, kuid märkimisväärsete muutuste korral võidakse nimekirjas parandusi teha ka tihedamini. Aastal 2002 programmi täpsustati, sihiks saavutused Ateenas 2004.

Aastal 1998 alguse saanud *talang*-programmi kandidaate on alaliidud kokku seadnud ligi 700, neist 162 on võetud nimekirja. Selle rühma sportlastest on 13% (21 sportlast) tõusnud *topp*-programmi, 65% püsima jäänud ja 22% välja langenud, põhjusteks kas halvad tulemused või isiklikud põhjused (SOK 2002, 24).

Support-programmi abil viiakse koostöös teadusega ellu erinevaid toetus- ja arenguprojekte alaliitudes. Viimaste aastate jooksul on tihenened RF, SOK ja spordikõrgkoolide vaheline koostöö ressursside, testimiste ja arengutöö koordineerimisel (SOK 2002, 25). SOK toetusprogrammi elluviimise seisukohalt on paljude olümpiaalaliitude majanduslikud võimalused tippspordi toetamiseks või tippsportlaste värbamiseks nõrgad (SOK 2002, 25).

2.7.2. Norra on teadmised ja oskused koondanud Oslosse

Norras vastutab tippspordi arenduskeskuse, Toppidrettsentret'i eest Olympiatoppen. Selle keskuse tööd on kiidetud ja 1990-ndate aastate Norra spordiime põhjusi on nähtud just Olympiatoppeni ja Toppidrettsentreti heas koostöös. Tsentraliseeritud mudeli abil on Norras suudetud leida ja ellu viia spordialade piire ületavaid treeningmeetodeid, nagu näiteks kõrgmäestikutreening.

Olympiatoppeni keskne töövahend alaliitude oskuste arendamisel Toppidrettsentret (TIS). Keskuse eesmärgiks on pakkuda sportlastele ning treeneritele abi rahvusvahelise edu saavutamisel. Keskusel on kolm osakonda: treening- ja testimisosakond, terviseosakond ning majutusteenused.

Tippspordi treeningkeskus Toppidrettssenteret (TIS) asub Oslos. Ühes hoones asub kolm TIS-i tähtsamat osakonda: hotell sportlaste ja treenerite majutuseks, taastusravi- ja spordimeditatsioonikeskus ning testimis- ja treeningkeskus. TIS on Norras ainsaks riiklikuks treeningkeskuseks. Lisaks on Norra eri osades väiksemaid kohalikke või piirkondlikke treeningkeskusi.

TIS on funktsionaalselt ja oma lähedase asukohaga ka logistiliselt seotud Oslo Spordiülikooliga. See võimaldab kasutada ühiseid treeningpaiku ja kaasata ülikooli teaduspotsentiaali tippspordi huvides. Kõigi Norra spordialaliitude bürood asuvad 2,5 km kaugusel ülikoolist Ullevåli staadionil.

TIS asukohaks on Oslo valitud seetõttu, et suurem osa Norra sporditippudest saaks eliittingimusi igapäevaselt kasutada. Norra kõige suurem asustustihedus ongi Oslo ja pealinna lähiümbrus. Teine idee erinevate spordialade tipptreeningu kontsentreerimiseks on aladevahelise sünergia ja koostöö ärakasutamine.

Olympiatoppeni kesksed arendusprojektid aasta 2002 näitel on olnud:

- treeneri-, kohtuniku- ja juhikoolitus. Eesmärgiks koolitada spetsialiste piirkondlike keskuste jaoks.

- TippSPORTlase karjäär rahvuslikust ja rahvusvahelisest vaatevinklist. Eesmärgiks leida toetust, mõistmist ja praktilisi abinõusid tippSPORTlase karjääri valinud inimestele. Eesmärgiks on luua 200 teenistuskoha ja tihedam seos “spordikompaniiga”, kus teenib korraga 140 sportlast.
- Piirkondlik tippSPORTiteadmiste ja -oskuste arendamine. Toetatakse piirkondlikku arendustööd ning piirkondlike keskuste rajamist. Tegevus on suunatud eelkõige noortele sportlastele.
- Uurimis- ja arendustöö. Eesmärgiks on teha Norrast juhtiv maa süstemaatilise uurimis- ja treeningteaduse saavutuste kasutuselevõtmises. Projektid: profispordi valdkondade arendamine ning olümpiamängudeks ettevalmistumine.
- Noorsportlaste arendamine. Noorte andekate sportlaste värbamine ja nende treeningute tippSPORTi seisukohalt õigesti suunamine.
- Alaliitude tippSPORTitegevuse kvaliteedi kontroll ning parim võimalik ettevalmistus olümpiamängudeks.

Projekti strateegiline eesmärk on, et Norra võidab aastatel 2004 – 2006 kokku 40 olümpiamedalit. See võib teoks saada juhul, kui Norra püsib taliolümpiamängudel parima maa positsioonil ning võidab suveolümpiamängudel 12 – 15 medalit. Projekti tulemuseesmärgiks on hinnata ja arendada 75 andeka sportlase rühma 2004 – 2006 olümpiamängudeks nii, et selle rühma liikmed võidaksid pooled (20) soovitud medalitest. (Olympiatoppen 2003, 27)

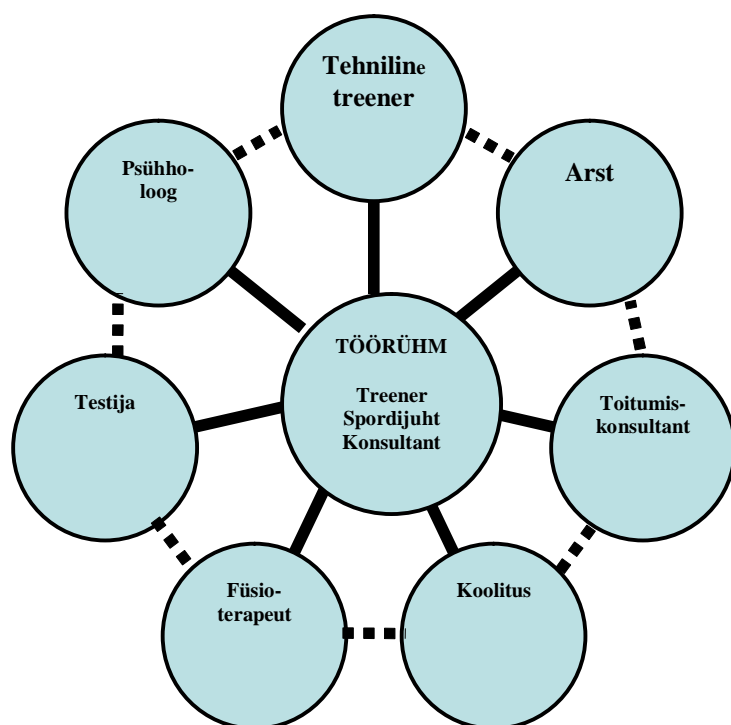
2.7.3. Taanis on 88 treeningkeskust

Team Danmarki hüüdlauseks on “Taani – parim koht tippSPORTlase jaoks”. Eesmärgiks on luua maailma parim tippSPORTikeskkond ja sportlastele võimalused saavutada sotsiaalselt vastutavas süsteemis rahvusvahelist edu. Sel eesmärgil on TD loonud toetussüsteemi, mis jaguneb kolmeks eri investeeringurühmaks: *top*, *elite* ja *individual*. Lisaks sellele eraldatakse veel meeskonnaspordialadele maa koondise toetust ja tasuta konsultatsiooniteenuseid. Toetuse taotlemisel hinnatakse iga alaliidu puhul muuhulgas järgnevaid tegureid: rahvusvahelise edu ootused, tippSPORTiga

seonduva konsensus nii maa koondise kui seltsi tasemel, tippspordi strateegiad ja tegevuspoliitika, oskused ja majanduslikud ressursid, professionaalsuse aste ning selge vastutusvaldkondade jaotus. Praktiliselt teeb TD koos (iga) alaliiduga viiepunktilise analüüsi spordiala kohta. Analüüs koosneb: spordiga seotud tegurid, juhtimisalased ja organisatoorsed tegurid, majanduse ja turuga seotud tegurid, tervishoiualased ning keskkonna ja spordirajatistega seotud tegurid (Team Danmark 2002, 3-7).

TD toetuspoliitika võtmeteguriks on professionaalne organisatsioon, mis suudab jagada ressursse ja vastutada tippspordi eesmärkide elluviimise eest. Sel eesmärgil luuakse töörühmi. Töörühma tuum, peatreener ja (olemasolul) tippspordijuht koos TD konsultandiga vastutab praktilise tegevuse eest spordialaselt ja majanduslikult.

Joonis 1. Team Danmarki rahavoogude jaotamise organisatsioon

Spordikeskuste kultuur on suur osa Taani tippspordist. Taanis oli aastatuhande vahetusel 25 eliitkeskust ja 60 treeningkeskust ning lisaks neile veel mõned andekate sportlaste arengukeskused. Viimaste aastate jooksul on püütud keskusi omavahel ühendada ja moodustada suuremaid tervikuid. Üks alaliitude toetamise viise TD poolt on ka spordikeskustes töötavatele

treeneritele palkade maksmine. Tulevikus on kavas keskuste tegevust tõhustada.

Uus toetusviis on eliitkeskus, mis moodustatakse mitme keskuse ühendamisel ja milles on võimalik ühendada õpingud ja sport. *Kraftcenret* (jõukeskus) põhineb seltsidel, mitmed seltsid ühendavad oma tegevuse ja moodustavad üheskoos tippspordikeskuse. Sellised TD poolt rakendatud intensiivsed meetmed spordielu arendamisel on mõnikord esile kutsunud kriitikat liiga tsentreeritud juhtimissüsteemi kohta, milleks on andnud võimaluse TD iseseisev positsioon ja üsna suured ressursid.

2.7.4. Soome treeningkeskused ja spordiinstituudid

Soomes on välja kujunenud kogu maad kattev spordiõppekeskuste võrgustik, mille moodustavad üksteist spordiinstituuti ja kolm piirkondlikku kehakultuurikeskust. Muu hulgas korraldavad need keskused ka spordialast koolitust. Neli spordikooli (Vierumäki, Kuortane, Pajulahti ja Vuokatti) on nimetatud riiklikeks treeningkeskusteks, mille ülesanneteks on toetada ja arendada tippspordi treening-, õppe- ja arengutegevust. Need keskused kindlustavad soome tippsportlastele eeldused rahvusvahelise edu saavutamiseks. Treeningkeskuste tegevus põhineb alaliitude ja olümpiakomitee koostöölepingutel, mis käsitlevad noorte ja täiskasvanute tippsporditreeninguid, -laagreid ja koolitust maa koondise tasemel.

Eerikkilä ja Varala on spetsialiseerunud jalgpallile ja mõnedele kahevõistlusspordialadele. Kõik teised kehakultuuriõppekeskused on piirkondliku tähtsusega treeningkeskused. Nende ülesandeks on toetada riiklikku tippspordi treeningsüsteemi ja tugevdada kohalikku treeningute ja treenerite ettevalmistuse taset.

Kokku on Soomes 11 riiklikku ja 3 regionaalset treeningkeskust. Tippspordi seisukohalt on tähtsaimateks nendest Soome (Vierumäe), Kuortane, Pajulahti ja Vuokatti spordiinstituudid. Need neli keskust katavad olümpiaalade ettevalmistuse vajadustest enamiku. Nendele lisaks on kaks spordiinstituuti kitsama spetsialisatsiooniga: Eerikkilä Spordiinstituut on jalgpalli treening- ja

arenduskeskus ning Varala Spordiinstituut samuti jalgpalli ning lisaks kahevõitluse alade treeningkeskus. Nimetatud keskuste tippspordialases tegevuses on sportlastele kaasaegsete treeningtingimuste loomise kõrval teiseks peaülesandeks treenerite koolitus ja täiendkoolitus.

Kuortane Spordiinstituut seab oma treeningkeskuse peaülesandeks tänapäeva tipp-, võistlus- ja noortesporti vajadustele vastava keskkonna ja teenuste süsteemi väljaarendamise. Treeningkeskuse töös on esikohal tippspordi nõuetele vastavate tingimuste loomine, sportlase karjääri planeerimise ja teostamisega seotud koolitus ning kõrgetasemeline treenerite täiendkoolitus. Arendustegevus toimub koostöös alaliitude, teiste spordiorganisatsioonide ning võistlus- ja tippspordi uuringukeskusega (KIHU). Kuortane nimetab tippspordi arendamisel keskuse põhialadeks kergejõustikku, maadlust, jäähokit ja võrkpalli.

Pajulahti Spordikeskus seab treeningkeskuse peaülesandeks arendada tingimusi täiskasvanud võistlus- ja tippsportlaste treeninguks ning sportlase karjääri planeerimiseks ja teostamiseks, samuti noorsportlaste treeninguks. Samuti on eesmärgiks seatud sportlaste erialasele koolitusele kaasaaitamine, treeneritöö maine tõstmine ja kasutatavate treeningsüsteemide arendamine. Pajulahti eelispordialadeks, mille treeningtingimuste arendamine on esikohal, on kergejõustik, maadlus, poks, aeroobika, sulgpall, jalgrattasport, karate ja ringett.

Soome Spordiinstituut Vierumäel seab treeningkeskuse peaülesandeks kvaliteetse ja mitmekülgse teenuse pakkumist Soome tipp- ja võistlussportlastele ning rahvusvaheliselt tunnustatud treeningu- ja koolituskeskuseks olemist. Eesmärgiks on arendada ja säilitada Soome juhtiva treeningukeskuse mainet. Instituudis arendatakse peamistele sihtrühmadele e tipp- ja võistlussportlastele pakutavaid treeningtingimusi jäähokis, iluuisutamises, korvpallis, võrkpallis, tennises, golfis, ujumises, ringetis ja taidos.

Vuokatti Spordiinstituut on maailma juhtiva talispordialade treeningkeskusena seadnud peaülesandeks selles valdkonnas liidrirolli kindlustamise. Treeningtingimuste moderniseerimise kõrval (näiteks maailma esimene

suusatunnel) tehakse koostöös Soome spordialaliitudega laialdast koolitus-tegevust, arendatakse treeningmeetodeid ja -süsteeme. Uueks arengusuunaks on spordivarustuse tehnoloogia arendamine, milleks on rajatud arenduskeskus Snowbolis. Vuokatti treeningkeskuse tingimusi peetakse maailma parimateks põhja-suusaalade – murdmaasuusatamine, laskesuusatamine, kahevõistlus (suusahüpped) – tipptasemel ettevalmistuseks.

Eerikkilä Spordiinstituut on seadnud peaeesmärgiks tingimuste loomise Soome jalgpalli treeningsüsteemi ja ettevalmistuse arendamiseks rahvusvahelisele tasemele, seda nii riigi koondiste kui klubimeeskondade tasemel. Jalgpalli kõrval on teiseks arendatavaks alaks Eerikkiläs saalihoki (saalibändi).

Varala Spordiinstituut on spetsialiseerunud kahe ala – judo ja võrkpalli treeningtingimuste arendamisele. Eesmärgiks on luua kõrgetasemelised tingimused treeninglaagrite läbiviimiseks maa koondvõistkondadele ja viia ettevalmistus rahvusvahelist edu võimaldavale tasemele. Lisaeesmärgiks on olla judo koolitussüsteemi üleriigilise väljaarendamise koordinatsioonikeskus.

Treeningkeskusi on eelkõige 1990-ndate lõpust alates rajatud linnadesse või nende lähedusse. Selliste keskuste eesmärgiks on arendada tippspordiga tegelemist ja parandada elukutseliste sportlaste treeningvõimalusi. Suuremate linnade treeningkeskustest on välja kujunenud spordiakadeemiad – nendes pakutakse võimalust ühendada sport ja haridustee keskkoolist kõrgkoolini. Maakondade panus spordiakadeemiate rajamisse ja nende tegevuse toetamisse on olnud märkimisväärne. Akadeemiate tähtsus ja nende koostöö juba olemasolevate spordiorganisatsioonidega ei ole veel selgunud. Mõned spordiseltsid on aktiivsed näiteks treenerite palkamisel, samas püüab osa spordialasid arendada oma tegevust peaaegu täiesti iseseisvalt.

Haridusministeeriumi töörühma arvamuse kohaselt on treeningkeskuste tugevad küljed:

- riiklik toetus spordikoolidele ja nende kaudu treeningkeskustele loob põhieeldused sporditegevusele ja selle arendamisele;

- ühte kohta koondunud teadmised eri spordialade treeningmeetoditest ja rahvusvahelised kontaktid;
- treeningkeskuste hulk ja peaaegu võrdne jaotumine üle maa;
- head treenimisvõimalused aasta ringi; head majutus- ja toitlustustingimused;
- entusiastlik ja asjatundlik personal;
- spordikeskkoolide ja rakenduslike kõrgkoolide kaasamine treeningkeskuste võrgustikku loob keskkooliealistele tippportlastele soodsad treenimisvõimalused.

Nõrgad ja arendamist vajavad küljed on:

- riiklik toetuste jaotamise süsteem rahastab kõikide õppeasutuste õpilaskohti võrdsetel alustel; arvesse ei võeta, et tippspordiga tegelevad noored ei käi nii palju koolis, samas võimaldatakse neile vajadusel ka individuaalõpet ja muid õppevorme, mis lõppkokkuvõttes tõstavad kulutusi;
- personaliotsinguid ei viia läbi kooskõlas tippspordi nõuetega.; sama puudutab treeningtingimusi ja tugiteenuste pakkumist;
- spordikeskkoolide ja muude spordiõppeasutuste nõuded juhendajate töölevõtmisel ei soosi kutselisi treenereid; nõutakse kehalise kasvatuse õpetaja haridust;
- alaliidud kasutavad treeningkeskusi kohati ebastabiilselt.

2.8. Võrdlusandmeid spordikeskustest teistes arenenud riikides

2.8.1. Treeningkeskused USA-s

USA olümpiatreeningkeskustes läbib ettevalmistuse üle 20 000 sportlase aastas 40-l spordialal. Ettevalmistustaseme järgi on nende jaotus järgmine:

• Olümpiavõistkonnad	25%
• Rahvuskoondiste tase	31%
• Juunioride rahvuskoondised	16%
• Noored	28%

USA Olümpiakomitee ettevalmistusprogrammidesse kuuluvatele sportlastele ja nende treeneritele on treeningkeskuste kasutamine koos kogu teenus-paketiga tasuta. Sellesse kuulub majutus, toitlustus, treeningpaikade kasutus, spordimeditsiiniline teenindus, taastusprotseduurid (massaaž, füsioteraapia), testimine ja tulemuste monitooring, kohapealne transport, vabaaja üritused, treeneri- ja koolitusteenused.

USA-s on neli suurt olümpiatreeningkeskust: Colorado Springs (Colorado osariik), Lake Placid (New York'i osariik), Salt Lake City (Utah' osariik) ja San Diego ARCO (California osariik). Lisaks nimetatud neljale on Marquette's (Michigani osariik) noorsportlaste koolituskeskus Põhja Michigani Ülikooli juures ja purjetamise, jäälade ja ratsutamise treeningkeskused.

2.8.2. Treeningkeskused Kanadas

Organisatsiooni Sport Canada üks tegevusalasid on tuua Kanadasse suuri rahvusvahelisi võistlusi, mis soodustavad treening- ja võistluskeskuste rajamist riigi erinevates osades. Kanadalaste eesmärgiks on rajada igasse suurvõistluse toimumiskohta National Sport Center (NSC), mis oleks samaaegselt ka rahvuslikuks treeningkeskuseks.

Esimene NSC rajati 1994. a Calgarysse, 1988. a Calgary OM-keskuse ja Calgary Ülikooli koostöös. Keskuste eesmärgiks on koordineerida ja arendada kohaliku elanikkonna ja üliõpilaste treeningtingimusi, pakkuda kõiki tipp-sport-lasele vajalikke teenuseid ja õppimisvõimalusi.

Keskused on reeglina rajatud tihedaima asustusega aladele, suurte ülikoolide juurde. Neist kuus on üleriigilise tähtsusega: Calgaryle lisaks Victoria, Toronto, Halifax, Winnipeg ja Vancouver. Nimetatutele lisaks on kümme-kond regionaalset treeningkeskust. Riiklike keskuste juures toimivad rahvuslikud treenerite koolituse Instituudid (National Coaching Institutes), mille tegevust koordineerib Coaching Association of Canada.

2.8.3. Treeningkeskused Saksamaal

Saksa treeningsüsteemis on kahte liiki keskusi: treeningkeskused ja olümpiatugikeskused. Eri spordialadel on oma treeningkeskused, mida on Saksamaal kokku mitukümmend. Nad asuvad suuremates linnades, ülikoolide ja avalike tervisespordikeskuste läheduses. Alates 1984. a on endise Lääne-Saksamaa aladele rajatud 20 olümpiatugikeskust (Olympiastützpunkt – OSP). Nende esmaülesandeks on tagada treeningu juhtimis-, monitooringu ja testimisteenused, rakendusteaduslik uurimistöö, spordimeditiiniline ja taastusravialane teenindus ja nad asuvad reeglina suuremate treeningkeskuste läheduses. Administratiivselt kuuluvad treeningkeskused reeglina ühe juhtiva spordialaliidu pädevusse. Olümpiatugikeskusi haldab aga Saksamaa tippspordi juhtiv organisatsioon Deutschen Sportbundes (DSB), mis annab lõviosa nende eelarvest. OSP-de rahastamisel osalevad ka liidumaad, Deutsche Sporthilfen ja sponsorid.

Treeningkeskustes on loodud tippspordi nõuetele vastavad treeningtingimused, mille juurde kuulub reeglina ka majutus. Olümpiatugikeskus pakub kõiki tippsportlasele vajalikke lisateenuseid, mis on sportlasele enamasti tasuta.

Saksamaal jagatakse sportlased nende tulemuste ja rahvusvahelise klassi alusel kaheksasse kategooriasse – A, B, C, D, P, S, SK, U21. Kõrgemate kategooriate sportlased saavad OSP teenused tasuta.

Saksamaal on OSP-des testimine ja spordimeditiinilise teenuse materiaaltehniline ja teaduslik-metoodiline tase eriti kõrge.

2.8.4. Treeningkeskused Austraalias

Canberras asuv Austraalia Spordiinstituut (Australian Institute of Sport – AIS) on üks maailma suurimatest ja kõrgema tasemega tippspordi treeningkeskustest. Keskus avati 1981. a. AIS-i alluvusse kuulub 7 piirkondlikku treeningkeskust Austraalia eri osades – Adelaide, Perth, Brisbane, Melbourne, Sydney, Cold Coast ja Mount Buller.

AIS-is on tiptasemel treeningtingimused peaaegu kõigile suvealadele. Treenerkond on rahvusvaheline, enamik tipptreeneritest välismaalt palgatud.

Australian Sport Commission (ASC) maksab palka AIS-i ligi 400-liikmelisele personalile.

Sportlased treenivad AIS-is stipendiumi toel. 26-l olümpiaalal toimib arendustegevust suunav programm. Kokku jagatakse tipp sportlastele aastas 600 stipendiumi ja AIS palkab 75 treenerit.

Ka väljaspool eliiti olevad sportlased ja treenerid saavad soodustusi majutusele, toitlustele ja treeningpaikade kasutusele. AIS-põhiprogrammid katavad sportlastele alates turvatud elamis- ja treeningtingmustest tasuta ka sportlaste abistamise, treeningprogrammide arendamise, teadusliku treeningualase konsultatsiooni, toitumise, karjääri planeerimise ja koolituse alased vajadused. Nimetatud programme töötavad välja ja teostavad kolm divisjoni: eliitspordi divisjon (the Elite Sport division) teostab stipendiumide määramist; treeningtööd ja võistlustest osavõttu koordineerivad *management*i divisjon (the Sports Management division) ja sporditeaduse divisjon (the Sport Science division).

2.8.5. Treeningkeskused Inglismaal

1995. a käivitas konservatiivide valitsus Inglismaal programmi *Sport: Raising the Game*, sest briti tipp sport elas üle järjestikused ebaõnnestumised rahvusvahelistel tiitlivõistlustel.

Sport England (varasem the English Sport Council) vastutab riiklike treeningkeskuste väljaarendamise eest. Inglismaal võeti vastu otsus rajada kümme riiklikku tipp sporti treeningkeskust, mis kõik valmisid 2002. a lõpuks. Keskuste võrgustik sai ühise nimetaja – the English Institute of Sport. Nendes treenib kokku ligemale 4000 sportlast. Katusorganisatsioon on üldjuhi rollis, kuid arendustegevuses on esikohal piirkondlik initsiatiiv.

Juhtivaid treeningkeskusi on seitse:

- North West – Manchester Sports City,
- Yorkshire-Sheffield,
- East Midlands – Loughborough University,
- West Midlands – Lilleshall,
- South East – London,

- South – Brisham Abbey,
- South West – Bath University.

Kõigi seitsme tipptreeningkeskuse ülesandeks on kindlustada nendes treenivatele sportlastele vajalikud tingimused. Alaliitude tippspordi arendusprogrammid – *World Class Programs* – viiakse ellu nimetatud keskustes. Kõik teenused keskustes nendes programmides osalevatele tippsportlastele on tasuta.

Treeningkeskuste võrgustik saab riigilt abiraha 7,5 miljonit naela (171 miljonit krooni) aastas. Lisainvesteeringud treeningkeskuste võrgustiku väljaarendamiseks 2000.–2005. a moodustasid 200 miljonit naela (4,57 miljardit krooni).

2.9. Riiklik toetus kehakultuurile ja tippspordile Põhjamaades

Vaatlusalustes põhjamaades tuleb riigipoolne toetus spordile põhiliselt nn kehakultuurieelarvest. Tabelites 2, 3 ja 4 on ära toodud eri riikide kehakultuurieelarvete ja tippspordile määratud sihtotstarbeliste toetuste suurused.

Märkimisväärsed erinevused on spordirajatiste ehitamiseks eraldatavates summades. Soomes on selleks ette nähtud 18 % eelarvest, samas kui Norras on see 52 %. Taanis suunatakse hasartmängutuludest ligikaudu 9 – 10 miljonit eurot otse (st kehakultuurieelarve-väliselt) spordi katusorganisatsioonide oodustatud spordirajatiste ehitamise fondi. Ka Rootsis ei eraldata spordirajatiste ehitamise rahasid spordieelarvest.

Rootsis jagab riik toetusi nii eelarve kaudu kui otse hasartmängufirma AS Svenska Spel tuludest. Tabelis 2 olev summa 95,9 miljonit eurot koosneb RF-i saadud algsest riiklikust toetusest 47,5 miljonit eurot, lisatoetusest 0,6 miljonit eurot ning AS Svenska Spel kaudu saadud toetustest, millest 39,7 miljonit eurot tuli rahaautomaatide tuludest ja 6,7 miljonit eurot ettevõtte muudest tuludest. Aastaks 2003 peab riiklik panus kehakultuuri ja sporti kasvama 39 protsenti, moodustades kokku 133,4 miljonit eurot.

Norras tulevad riiklikud toetused spordieelarve kaudu. Aastal 2002 oli riikliku toetuse suurus kokku 114,3 miljonit eurot. Üle poole sellest summast läks spordirajatiste ehitamiseks ja korrashoiuks. Aastaks 2002 oli selle valdkonna jaoks planeeritud 1,7 miljonit eurot. Ligikaudu 40% toetusest eraldati NIF-ile, sellest 5,99 miljonit eurot oli sihtotstarbeliselt määratud tippspordile, millest omakorda jaotati raha olümpia- ja paraolümpiamängudel osalemiseks 1,54 miljonit eurot ning 0,67 miljonit eurot antidopingu programmile.

Taanis jagatakse riiklikke toetusi spordiorganisatsioonidele seaduses ettenähtud viisil, kolme katusorganisatsiooni ja TD kaudu. Aastal 2002 eraldati spordile kokku 81,8 miljonit eurot. Tippspordile läks sellest summast DIF tarbeks 0,95 miljonit eurot, mis omakorda jaotati olümpiakulude ja antidopingualase töö katteks, ning Team Danmarkile 12,25 miljonit. Taani valitsuse panus tippspordi 2002. a oli 12,72 miljonit eurot.

Soomes võetakse teistest põhjamaadest enam arvesse tulemusjuhtimist. Soome spordieelarve 83,5 miljonist eurost suunatakse otse tippspordi 9,20 miljonit, millest olümpialiit saab 2,76 miljonit ja alaliitudele jagatav 3,29 miljonit moodustab umbes 2/3 kogu summast.

Tabel 2. Riiklikud toetused ning sihtotstarbelised eraldused spordile Põhjamaades 2002. aastal (mln EUR)

	ROOTSI	NORRA	TAANI	SOOME
RIIGI TOETUS	95,90	114,30	81,80	83,50
Liikumispaidad	-	-57,00	+9,15	-14,75
TEGEVUS-TOETUS JA ORGANISATSIOONID	95,90	57,30	81,80	68,75
Toetus kohalikele omavalitsustele	49,30	11,45	-	17,41
TIPPSPORT	9,35	8,70	12,72	9,20
Kesk-organisatsioon, tippспорт		5,99		
Olümpiakomitee	0,26		0,12	2,76
Olümpiamängud	0,90	1,14		
Paraolümpiamängud	0,28	(0,40)		
Talendi-	1,64			

	ROOTSI	NORRA	TAANI	SOOME
programm				
Invaspordi talendiprogramm	0,38			
Toetused sportlastele / stipendiumid				0,62
Alaliidud				3,29
Antidoping	1,64	(0,67) + 1,57	0,28 + (0,5)	1,20
Uuringu- ja arengukeskus			12,25	0,77
Teise astme koolitus	4,15			
Muu (garantiid, reisimine, WADA jms)	0,1	0,07	0,56	

Tabel 3. Spordi katusorganisatsioonide kulutused ja riiklikud toetused (mln EUR)

	ROOTSI	NORRA	TAANI	SOOME
KESK- ORGANISAT- SIOON	RF	NIF	DIF	SLU
Kogukulud	101,50	70,50	32,46	4,84
Riigi toetus	94,30	55,40	31,83	1,79
%	93%	79%	98%	37%

Tabel 4. Tippspordi peaorganisatsioonide kogukulud ja riiklik toetus (sisu, objekt, ajavahemik) (mln EUR)

	ROOTSI	NORRA	TAANI	SOOME
TIPPSPORDI- ORGANISAT- SIOON	SOK	OT	TD	OK
Kogukulud	8,13	9,32	16,38	4,45
Riigi toetus	3,93	5,99	12,21	2,76
%	48,3%	64,3%	74,5%	62,0%

Spordi riiklik rahastamine põhineb kõikides Põhjamaades hasartmängumaksul, mis laekub riigieelarvesse. Rootsis on ka väiksematel kollektiividel õigus korraldada oma tegevuse toetuseks hasartmänge. Aastal 2002 oli selliste rahamängude käive ligi 640 miljonit ja kasum 170 miljonit eurot. Nende hasartmängude korraldajaid leiab mitmetest eluvaldkondadest, kuid suurima osa moodustavad spordiorganisatsioonid. Norras ja Taanis selliste mängude korraldamise kohta andmed puuduvad, Soome spordiseltsid koguvad tulusid bingo abil – kokku ligi 5 miljonit eurot aastas.

Rootsis ja Norras on rahamängude kogukäive ligi kaks korda suurem kui Taanis ja Soomes. Riiklike mängufirmade tegevuses on erinevusi. Teistes maades peale Soome on rahaautomaadid ühe riikliku mänguettevõtte käsutuses. Suurimaid riiklike hasartmängutulusid saadakse Rootsis, kus need lähenevad juba 500 miljoni euro piirile. Ka Soome ennustusvõistluste tulud olid küllalt head.

Tabel 5. Hasartmängud Põhjamaades 2002. a (mln EUR)

	ROOTSI	NORRA	TAANI	SOOME
Hasart-mängud				
Kogukäive	4090	3940	2103	1811
Tulu	1580	N/A	N/A	750
Riigi osalusega firma	AB Svenska Spel	Norsk Tipping	Dansk Tipstjenste	Veikkaus
Kogukäive	1950	1300	1031	1090
Tulu	460	410	338	358
Tulu jaotus	Osa tulust eelarvesse, osa otse rahvaühendus tele	Sport 50%, kultuur 50%	Maksud riigile, kultuuriministeeriumile 64,1%, millest määratakse spordi osa	Noorsootegevus 5,6%, teadus 21%, sport 23%, kultuur 50,4%

2.10. Spordi sponsoreerimine Põhjamaades

Rootsi spordisponsorite internetileht Sponsorworld hindas Skandinaaviamaade sponsorturu suuruseks umbes 600 miljonit dollarit.

Ülemaailmsel sponsorturul ringleb umbes 300 miljardit dollarit (www.sponsorworld.com). Põhjamaadest on kõige rohkem sponsoreid Rootsis, kus sponsorlus kasvas 1990-ndate lõpul hinnanguliselt 240% (www.sponsorworld.com). Rootsi ja Soome osas põhinevad sponsorlust iseloomustavad summad reklaamituludest spordile eraldataval protsendil. Seega ei ole siin esitatud summad päris täpsed, pigem hinnangulised.

Norra sponsorturu suuruse kohta andmed puuduvad, kuid on teada, et 1998. a hindasid sponsorluse spetsialistid Thue & Selvaag Norra sponsorturgu ca 119 miljonile eurole. Sellest spordisponsorluse osakaal oli hinnanguliselt ca 80 miljonit eurot ehk umbes kaks kolmandikku. NIF/Morten Berger arvas oma e-kirjas 11.08.2003, et 2002. a sai sport sponsortoetust umbes 106 miljonit eurot. Arvatakse, et sponsorlusest tulevad summad stabiliseeruvad lähiaastatel.

Taanis tuli 1995. a spordile sponsorlusest lisa ligi 44 miljonit eurot. Spordisponsorluse kasv on olnud küllalt stabiilne: 1998. a 70 miljonit, 2000. a 78 miljonit ja 2002. a kokku 104 miljonit eurot (Elitidrættens struktur og styring 2002, 96, <http://www.do.dk/asp/publikationer.asp>).

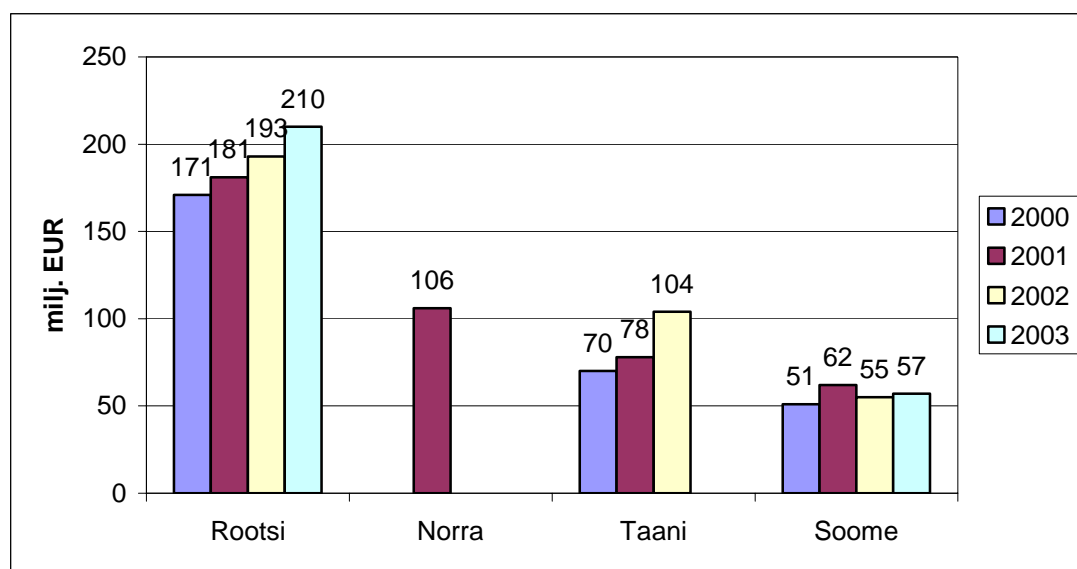
Andmed Soome kohta põhinevad Reklaaminõukogu poolt avaldatud uurimustel "*Mainonnan määrä Suomessa*" ("Reklaami hulk Soomes"). Sellest spordile tuleva summa suurust võib arvutada Reklaamiliidu 2003. a nn sponsorbaromeetri põhjal, mille kohaselt 66% sponsorsummadest läheb spordile, 14% kultuurile ja 20% jagatakse muudeks toetusteks. 2003. a vähenes spordi osa 61%-le. Sponsorlusest saadi 2000. a ühtekokku 77 miljonit eurot, millest tippspordile läks 51 miljonit. Aastal 2001 kasvas sponsorlus 94 miljoni euroni ja spordi osa seega 62 miljonini. Erinevalt teistest Põhjamaadest toimus 2002. sponsorluses väike langus – kokku saadi ca 83 miljonit eurot, millest spordi osa oli 55 miljonit.

Sponsortoetuste summadest ei selgu toetuste jagunemine eri spordialade vahel. Võib siiski oletada, et lõviosa sponsorsummadest läheb sportmängude – jalgpalli (Taani, Norra, Rootsi), jäähoki (Rootsi, Soome), käsipalli (Taani) ja *curlingu* (Rootsi) käsutusse.

Individuaalalasid sponsoreeritakse endisest vähem, samas kui võistkondlikud alad ja eri spordisündmused on säilitanud oma toetajaskonna. Kui aastal 2001 sponsoreeris individuaalalasid 53%, siis järgmisel aastal 46% ja aastal 2003 ainult 44% kõigist baromeetri-projektis osalenud ettevõtetest. Võistkondlikke spordialasid sponsoreeris umbes 75% ettevõtetest.

Sponsorbaromeeter 2004 kohaselt katab spordisündmustele, sotsiaalsfäärile ja kultuurisündmustele eraldatav sponsorabi peaaegu täielikult nende valdkondade vajadused. Individuaal- ja meeskondlikel aladel jäid vajadused suures osas rahuldamata (<http://www.mainostajat.fi/mliitto/index.asp>).

Reklaamiliidu spordibaromeetrile vastas 2004. a kokku 164 firmat. Reklaamiliitu kuuluvast 400-st. 67% vastanutest kasutab sponsorlust osana oma firma reklaamikampaaniast. Firmade keskmine sponsorlusele paigutatud summa oli ligikaudu 280 000 eurot ning sponsorlusest saadi kasumit 140 000 eurot. Aastal 2003 vastas (spordibaromeetrile) 151 firmat, nendest 73% tegeleb sponsorlusega.

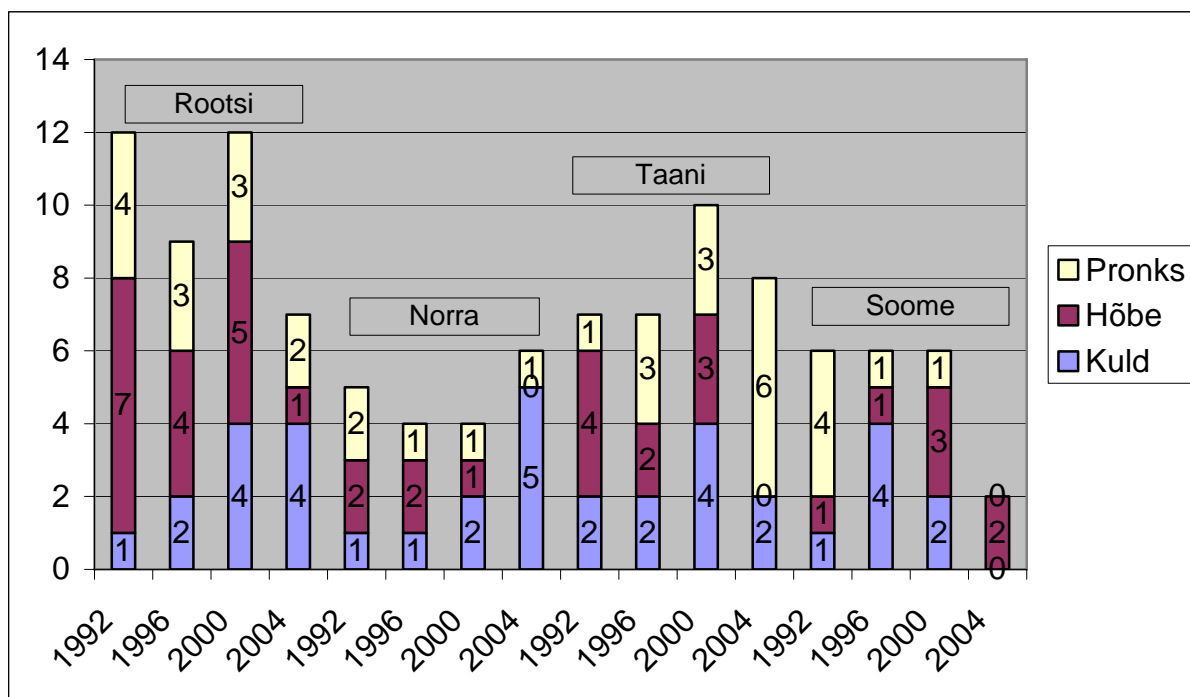
Joonis 2. Ülevaade spordisponsorlusest Rootsis, Norras, Taanis ja Soomes aastatel 2000-2003 (milj EUR).

2.11. Põhjamaade edu olümpiamängudel

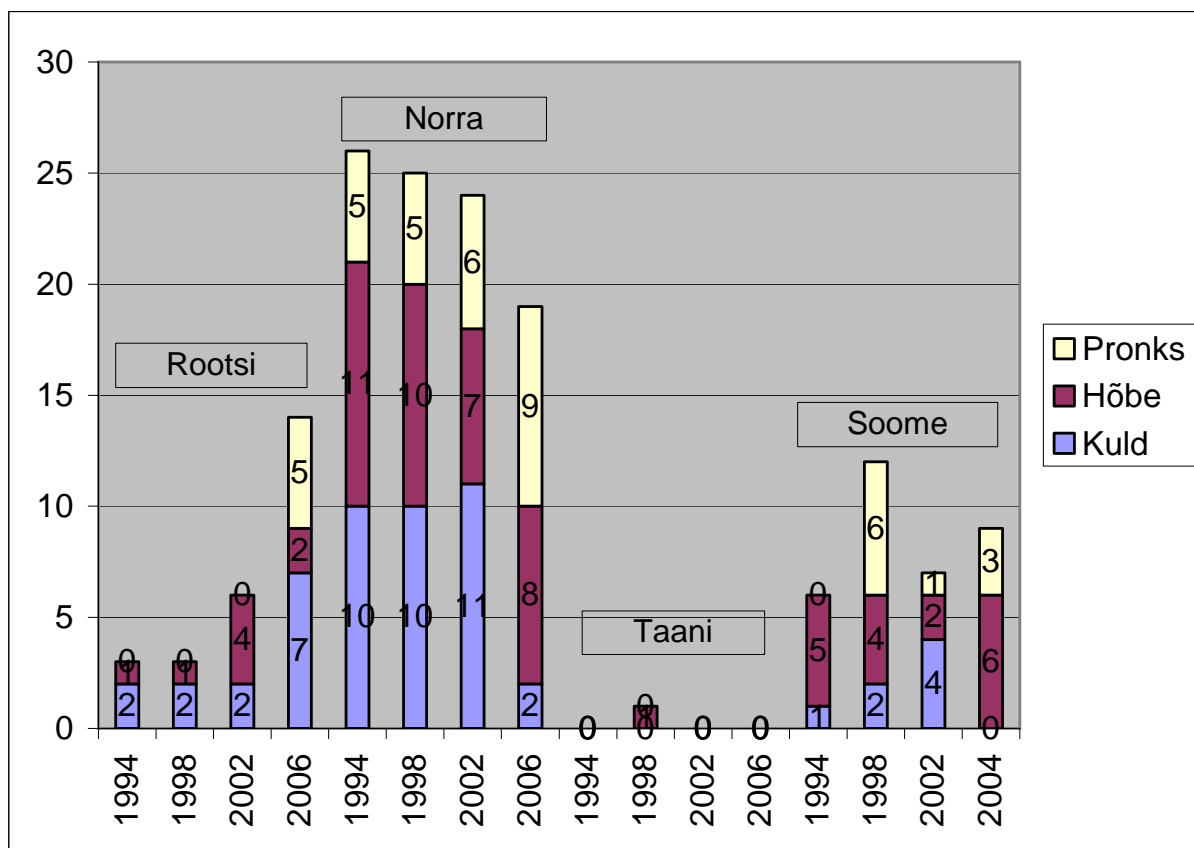
Eri maade tippspordialast edu saab hinnata mitmeti. Võttes arvesse suhteliselt väikest rahvastiku arvu, võime väita, et Põhjamaade sportlased on olnud tippspordis küllaltki edukad, eriti olümpiaaladel. Tippspordisaavutuste uurimine ei ole käesoleva uurimuse põhieesmärk. Järgnevalt on lühidalt esitatud põhjamaade tulemused olümpia- ja paraolümpiamängudel alates 1992. a.

Kõik vaatluse all olnud riigid on saanud vähemalt ühe kuld-, ühe hõbe- ja ühe pronksmedali suveolümpiamängudel alates 1992. aastast. Üldiselt võib väita, et kõikide maade edu on olnud üsna stabiilne: Rootsil keskmiselt 9 – 12 medalit, Norral 7 – 10 medalit, Taanil 6 medalit ja Soomel 4 – 5 medalit mängude kohta.

Taliolümpiamängude puhul tuleb arvestada Taani geograafilisi erinevusi võrreldes teiste põhjamaadega. Taani on saavutanud ühe hõbemedali naiste *curlingus* aastal 1998.

Joonis 3. Põhjamaade medalid suveolümpiamängudel aastatel 1992–2004.

Joonis 4. Põhjamaade medalid taliolümpiamängudel aastatel 1994–2006.

2.12. Tulemuste analüüs ja kokkuvõte

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli anda ülevaade Põhjamaade riiklikust kehakultuuripoliitikast, spordiorganisatsiooni ülesehitusest ja spordi rahastamisest nendes maades. Ülevaade keskendus eelkõige tippspordi olukorrale.

Spordipoliitilistelt seisukohtadelt moodustavad Põhjamaad ühtse terviku, milles kehakultuur ja sport põhinevad rahvaliikumisel. Vabatahtlikkus, demokraatlik otsustusviis, võrdõiguslikkus, integratsioon ja sallivus on nii spordialase rahvaliikumise kui ka põhjamaise riikliku kehakultuuripoliitika võtmesõnadeks kõikides Põhjamaades.

Uurimusse kaasatud maade riikliku spordipoliitika motoks on “Kehakultuur kõigile!”. Suurt tähelepanu pööratakse lastele ja noortele. Huvitav on vaatlusaluste riikide tippspordipoliitika. Kõikides kehakultuurialastes

ülevaadetes tõdetakse, et tipp-spordiga seonduvad ohud: vägivald, doping ja kommertsialiseerumine; samas tuuakse esile soov toetada rahvusvahelisele edule pürgivat tippsporti. Kõikide maade spordipoliitikas soovitakse riikliku toetuse saajate ringist eemaldada kommertslik tippsport. Praktikas seisneb see põhiliselt suurte (pallimängude) profiliigade eraldamises omaette organisatsiooniks. Ohuks rahvaliidumisele tuleb pidada traditsiooniliste olümpiaalade tippsportlaste soovi teenida oma kuulsusega raha ka väljaspool rahvuslikke tugisüsteeme. Rootsis ja Norras on sellised sportlased klassifitseeritud profisportlasteks, kes ei saa otsest toetust spordi rahvaliidumise kaudu. Määravaks on siin sportlase tulud. Ka Soomes on astunud esimesi samme selles suunas.

Norra kehakultuuripoliitikas põhjendatakse tippspordi ühiskondlikku toetamist sellega, et tippsport omab rahvuslikku identiteeti loovat funktsiooni. Seetõttu peetakse seal tippsporti kogu kehakultuuripoliitika tähtsaks osaks. Eriti tuntavalt tuleb see esile seoses norra suusaspordiga. Suusaspordi tähtsust kinnitatakse ka spordipoliitilises ülevaates.

Rootsis peetakse tippsporti pigem meelelahutuslikuks, rahvuslikku imagot kujundavaks alaks. Rootsi kehakultuuripoliitika käsitab tippsporti kui turismielu soodustavat ja Rootsile tuntuks lisavat vahendit. Edu suurus pole ei Rootsi riigile ega selle institutsioonidele eriti tähtis. Ka Rootsis peetakse tippsporti kogu kehakultuuripoliitika osaks ja pole leitud mõjuvaid põhjusi, mille tõttu seda peaks muust spordist eristama.

Soomes nähakse tippspordi vajalikkust spordis kui meelelahutuslikus elemendis ja samuti spordi ajaloolises tähtsuses. Siinjuures toob mõiste "ajalooline tähtsus" tänapäeva sportlaste jaoks kaasa suured kohustused. Spordi kõrgete aadete hulka alati kuulunud ausus, omakasupüüdmatlus ja isamaalisus on pandud proovile tippspordi murrangulistel aegadel 1990-ndatel ja eriti viimastel aastatel. Soomes on spordiliikumine ehk enam killustunud kui teistes Põhjamaades. Spordi organisatsiooniliselt ülesehituselt sarnaneb Soome kõige enam Taaniga, kus nn ühe katusorganisatsiooni mudel ei ole kunagi kasutusel olnud.

Kõikides kehakultuuripoliitilistes dokumentides oodatakse tippspordilt eetilisel kehtvate ning ühiskondlikult heaks kiidetud põhimõtete austamist, mida peetakse riiklike toetuste saamise absoluutseks eelduseks. Seda eetilist vundamenti tippspordile otsitakse XIX sajandi lõpul sündinud traditsioonilisest kasvatust rõhutavast kehakultuuri ja spordi rahvaliidumisest. Eriti suurt rõhku pannakse sellele Norras ja Rootsis. Hoolimata ideoloogia ja praktika mõningasest vastuolust peetakse tippsporti demokraatliku rahvaliidumise üheks osaks.

Tippspordile läheb paratamatult suur osa kogu kehakultuurivaldkonna rahalistest vahenditest. Tippspordi ja rahvusvahelise konkurentsiga seonduv pidev edasiarenemine neelab kergesti kõik lisaressursid. Põhjamaades, välja arvatud Rootsis, ei olda rahul olemasoleva tippspordi struktuuri ega rahastamisega. Norra tahaks riiklike toetuste jaotamise ja Team Danmarki positsiooni osas võtta eeskuju Taanist, Taani omakorda sooviks kopeerida norrakate väga tõhusat tippspordisüsteemi. Rootsi võrdleb end Norraga, kuid on üldkokkuvõttes oma süsteemiga rahul.

Tippsport Põhjamaades toetub vabatahtlikule tööle, ühiskondlikule rahastamisele ning sellele, et tippspordiga tegelemiseks on loodud vajalikud tingimused. Tippsport – see on osa põhjamaisest heaoluühiskonnast. Riiklikud toetused tippspordile olid 1990-ndatel kõigis vaatlusalustes maades – Rootsis, Norras, Taanis ja Soomes – enam-vähem ühesuurused. Nüüd, XXI sajandi esimestel aastatel on Rootsi ja Norra toetusi oma kehakultuurile ja spordile hüppeliselt suurendanud. Eelkõige on see osutunud võimalikuks tänu hasartmängumaksu tulude ümberjaotusele. Norras hakatakse alates 2005. a teadust toetama otse riigieelarvest ning hasartmängutulud jagatakse kultuuri ja spordi vahel pooleks. Rootsis seadustati mänguautomaadid alles paar aastat tagasi ja peale seda on spordi toetuseks saadavad summad märgatavalt suurenenud. Kui poliitiline õhkkond on spordisõbralik, saavad nii kehakultuur kui ka sport tuule tiibadesse.

Kohaliku tasandi toetusi saadakse Soomes põhiliselt kohalikest omavalitsustelt, maakondadelt. Nii saadi näiteks 2003. a spordiseltside toetuseks maakondadelt ühtekokku 400 000 eurot. See toetus on ette nähtud

harrastusspordi arendamiseks ja võistlussport arvatakse selle toetuse saajate ringist välja. Rootsi riik suunab suure summa kohalike vajaduste katteks. Aastal 2003 oli see summa kokku 73 miljonit eurot. Ka Norras toetatakse kohaliku taseme kehakultuuri riigi spordieelarvest.

Tippsporti panustatakse kõikides Põhjamaades riiklikust spordieelarvest ca 7 – 13 miljonit eurot. Lisaks sellele toetatakse tippsporti kaudselt näiteks õppe- ja treeningsüsteemide kaudu. Igal maal on välja kujunenud oma praktika, mil moel tippsporti toetatakse. Nii on tegelik toetus tippspordile suurem kui käesoleva ülevaate tabelites olevad numbrid lubavad arvata. Eriti Rootsis ja Norras ei veeta nii selget piiri kogu spordielu ja tippspordi toetamise vahele kui näiteks Soomes.

Võrreldes tähtsamate tippspordiorganisatsioonide ja alaliitude majanduslikke näitajaid, torkab silma Soome tippspordi nõrk majanduslik seis. Teiste tippspordiorganisatsioonidega (SOK, OT, TD) võrreldes on Soome Olümpiakomitee eelarve umbes kaks korda väiksem kui Rootsi vastaval organisatsioonil, hinnanguliselt kolm korda väiksem kui Norra Olympiatoppenil (kui arvestada sisse ka olümpiast osavõtu summad) ja ligikaudu neli korda väiksem kui Team Danmarkil. Lisaks tuleb ära märkida, et Taani talispordialad on esindatud üsna tagasihoidlikul tasemel, niisiis on nende keskmine toetus suvealadele suurem. Ka alaliitude osas paigutub Soome selgelt Norra ja Rootsi taha.

3. TREENERITE KUTSEKVALIFIKATSIOON

3.1. Riiklik regulatsioon

Spordiliikumine Eestis ei ole riigi poolt ülereguleeritud. Tugev regulatsioon polegi tarvilik seal, kus organisatsioonide ja üksikisikute käitumist korraldavad traditsioonid, kokkulepped ehk mängureeglid ning vabalt ja loomulikult toimiv turg. Küll on aga ka väga suure iseregulatsiooniga valdkondades mõni tähtis ja mõjuriterohke lõik riigivõimu poolt seaduste ja/või teiste õigusaktidega reguleeritud. Üheks selliseks seadusega sätestatud regulatsiooniks on nõuded spordi ja liikumisharrastuse juhendajate, treenerite ning õpetajate oskustele ja teadmistele.

Miks peaks seadma nõuded juhendajate pädevusele?

- 1) Harrastajate ohutuse tagamine. Ebaõigete meetodite ja koormuste ning keelatud vahendite kasutamisega tervisele või elule tekitatava ohu ja riski välistamine.
- 2) Harrastajate huvi, tulemuslikkuse ja arengu loomine ning hoidmine. Inimese anatoomia ja füsioloogia, pedagoogika ja psühholoogia tundmise, eakohase treeningu metoodika ja oma sportliku eriala õpetamise valdamise ning individuaalse lähenemise kaudu sportliku arengu saavutamine.
- 3) Treenerite regulaarse koolitamise ja enesetäiendamise motiveerimine. Astmeliste nõuete kehtestamine ja nende regulaarse uuendamise kohustus soodustab treenerite elukestvat õpet, edumeelsete kogemuste üldistamist ja kasutamist, teadmiste ja oskuste kasvu.
- 4) Treenerite töö tasustamise vastavusse viimine tõestatud pädevuse ja kogemustega. Oskuste, teadmiste ja kogemuste väärtustamine töö eest

tasumise nn. miinimummäärade kehtestamisega pädevustasemetel, st. kokkuleppeliste mitte-vähem-kui tasumäärade kehtestamine.

- 5) Treenerite tööturu kaitsmine. Ainult koolitatud ja tõestatud oskuste, teadmiste ning kogemustega treenerite rakendamine spordiorganisatsioonides, sportlikku teenust osutavates äriühingutes või avaliku sektori institutsioonides, nende treenerite konkurentsivõime tõstmine tööturul.
- 6) Treenerite oskusteabe (pädevuse) standardiseerimine ja harmoniseerimine. Teiste Euroopa Liidu riikidega võrreldavate koolitusnõuete ja oskusteabe standardite kehtestamine.
- 7) Treeneritele tööjõu vaba liikumise õiguse tagamine Euroopa Liidus. Kehtestatud standardite ja treenerite pädevustunnistuste alusel ühtsel tööjõuturul osalemine.
- 8) Uute treenerite ettevalmistamine. Kindlate oskuste ja teadmiste nõuete kehtestamine aitab suunata ja koolitada treeneriteks pürgivaid huvilisi.

Kuidas on treeneri kutsenõuded sätestatud?

Kutsekvalifikatsiooninõuete väljatöötamise ning kutsekvalifikatsiooni tõendamise ja omistamise alused on sätestatud kutseseaduses.

Kutseseaduse § 8. „Kutsekvalifikatsiooni tõendamine ja omistamine“ sätestab lõikes 3, et kutsekvalifikatsiooni omamine on vabatahtlik, kui seadusega ei ole teisiti ette nähtud.

Siin ongi see nn. seaduses teisiti ette nägemise koht, kus riigivõim võib kehtestada regulatsiooni. Regulatsioon on kehtestatud spordiseadusega.

Spordiseadus (vastu võetud 6. aprillil 2005. a ja avaldatud Riigi Teatajas 28.04.2005) sätestab:

§ 6. Treenerile esitatavad nõuded

(1) Treener on kohustatud:

- tagama sportliku treeningu aluspõhimõtete järgimise ja ohutuse;

- jälgima treeningukoormuse vastavust juhendatavate tervislikule seisundile.

(2) Treener on sportlasi ja teisi spordis osalevaid isikuid juhendav spordispetsialist, kellel on treeneri kutsekvalifikatsioon kutseseaduse (RT I 2001, 3, 7; 2002, 61, 375; 2003, 13, 68; 83, 559) tähenduses.

§ 33. Seaduse jõustumine

(1) Käesolev seadus jõustub 2006. aasta 1. jaanuaril.

(3) Käesoleva seaduse § 6 lõige 2 jõustub 2006. aasta 1. septembril.

Seega on kutseseadusega reguleeritud kutseomistamine muudetud spordiseadusega kohustuslikuks kõigile neile, kes juhendavad teisi isikuid spordis – treeneritele – alates 01. septembrist 2006. a.

3.2. Kui palju on Eestis treenereid?

Tänapäeval, st. enne treenerite kutsenõude omamise kohustust, on täpset arvu võimatu anda, sest puudub kõiki treenereid koondav register. Pärast kutsenõude rakendumist on võimalik saada täpne ülevaade kutset omavatest treeneritest nii spordialade, maakondade kui kohalike omavalitsuste kaupa või muul soovitud läbilõikelisel kujul.

See ei tähenda aga, et praegu valitseks teadmatus. EOK poolt koondatud andmete ja riikliku statistika küsitluste tulemusena saab väita, et 2005. aastal tegutseb Eestis 2800 – 3000 treenerit.

Kõige suurem osa treenereist tegutseb spordiklubides. Riiklik statistika kogub senini andmeid MTÜ-dena tegutsevatest spordiklubidest ja seal on rakendatud kokku 2878 treenerit (2004. a statistika). Spordikoolides tegutseb 500 treenerit (küsitlus 2003. a kohta). Tuleb arvestada, et nende kahe küsitluse andmed mingis osas kattuvad, kuna üks ja sama treener võib tegutseda nii spordiklubis, spordikoolis kui ka mujal. Lisaks MTÜ-dena tegutsevatele spordiklubidele ja spordikoolidele on treenerid tööl ka

äriühingutena tegutsevates klubides, spordirajatistes, koolides, kohalikes omavalitsustes, spordiliitudes.

EOK on alates 2002. aastast kogunud andmeid Eestis tegutsevate treenerite kohta. Spordialaliitude ja maakondade ning linnade spordiliitude kaudu laekunud andmete põhjal on augustis 2005. a EOK treenerite andmekogusse kantud ligi 2200 treenerit.

3.3. Treenerite ettevalmistus ja rakendatus

Kõigi kogutud andmete põhjal on erialane (kehaline kasvatus või sport) kõrgem haridus pooltel treeneritena tegutsejatest. See tähendab, et pooled treenerid ei ole selleks tööks tarvilikke teadmisi ja oskusi kõrgkooli tasemel saanud.

Kõigist treeneritest ligi 40% töötab põhikohaga, enam kui 20% on treeneritööl osalise koormusega (see ei ole neile põhitöökoht) ja ligikaudu 40% treeneritest ei oma töölepingut, mis tähendab nende tegutsemist vabatahtliku treenerina.

3.4. Treenerite kutsekvalifikatsioonisüsteemi loomine

V Eesti spordi kongressiks (29.11.2002. a) valmistumisel koondas EOK kokku spordiliikumise arengut enam takistavad faktorid ja nende seas oli üks olulisemaid äärmiselt vähene tähelepanu ja terviksüsteemi puudumine treenerite tunnustamiseks ning nende töö väärtustamiseks, treenerite koolitamiseks ja kutseoskuste hindamiseks.

Kriitiline analüüs väitis:

- puudub terviklik ja süsteemne ülevaade Eestis tegutsevatest treeneritest spordialade ja piirkondade kaupa;
- nn. treenerina võib tegutseda igaüks, sõltumata tema teadmistest ja oskustest, ettevalmistusest ja kogemustest;
- treenerite oskuste ja teadmiste hindamiseks puudub ühtlustatud kord;
- treenerite enesetäiendamine ja koolitusüritused on üldreeglina kaootilised ja süsteemitud;

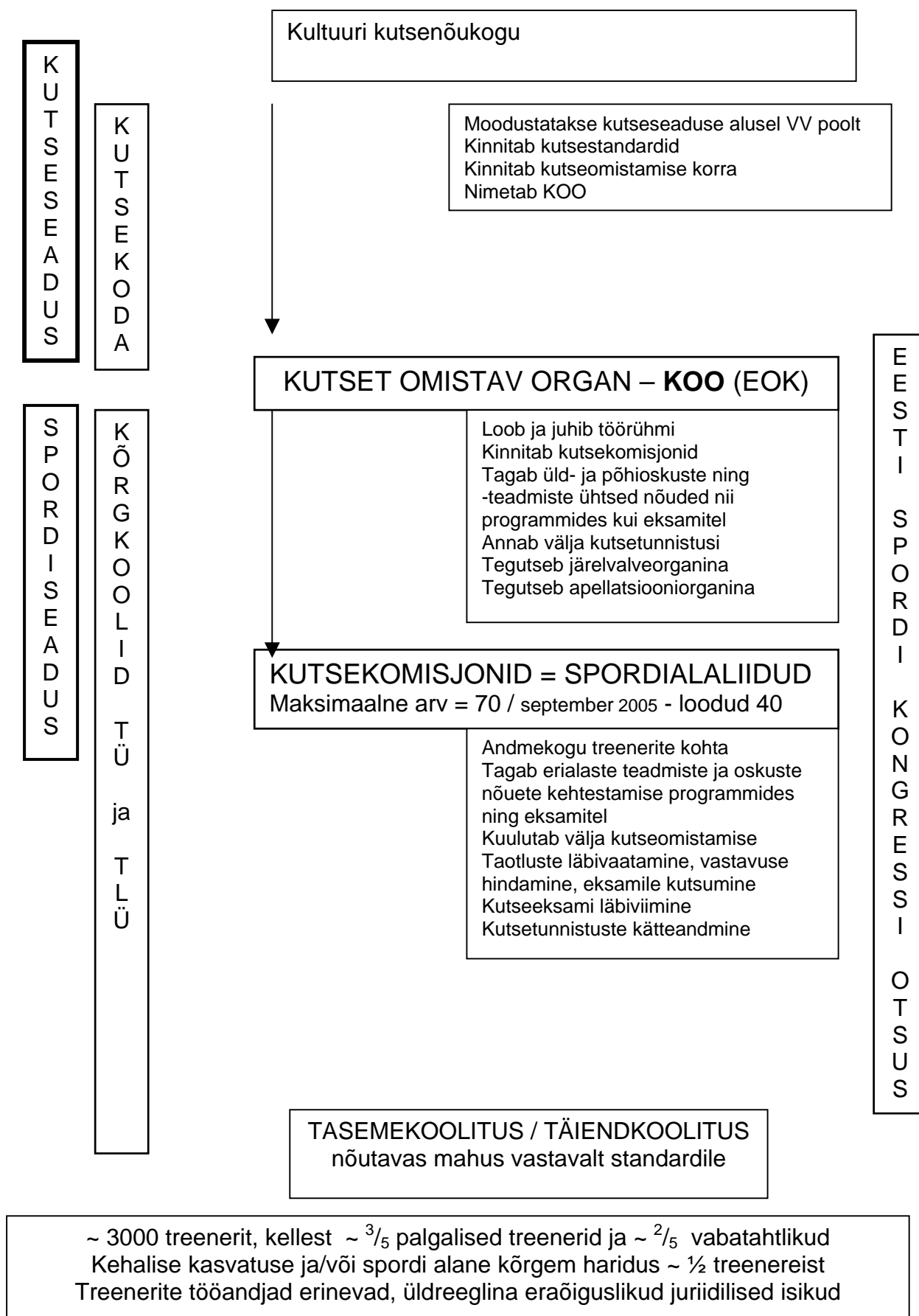
- treenerite enesetäiendamine ja koolitamine ei ole motiveeritud ei moraalselt ega materiaalselt.

V Eesti spordi kongress võttis vastu 10 punktist koosneva otsuse, et olukorda parandada:

1. Kiita heaks treenerite kutsekvalifikatsioonisüsteemi loomine Eestis;
2. arendada treenerite kutsekvalifikatsioonisüsteemi väljatöötamisel tihedat koostööd Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutusega (Kutsekojaga);
3. luua EOK juures ametlik treenerite andmebaas ja kohustada kõiki tööandjaid esitama nõuetekohast informatsiooni;
4. kehtestada treenerite kutseoskuste hindamise süsteem viieastmelisena lähtudes Euroopa Komisjoni poolt kinnitatud treenerite kvalifikatsioonisüsteemist;
5. töötada välja treenerite kutsekvalifikatsiooni nõuded (kutsestandardid);
6. koostada õppekavad kutseoskuste omandamiseks ja täiendamiseks;
7. kiita heaks EOK esitamine treenerikutset omistavaks organisatsiooniks (KOO);
8. kiita heaks spordialade kutsekomisjonide loomine spordialaliitude juures;
9. asuda läbirääkimistesse treenerite tööandjatega, et saavutada kokkulepe kutsetaseme tasustamise tingimustes;
10. seadustada kutsekvalifikatsiooni omamise nõue organiseeritud treeningtöö läbiviimisel.

Joonis 1. Treeneritele kutseomistamise üldine skemaatiline struktuur

3.5. Kutsekvalifikatsiooni taotlemise kord

Treener I kvalifikatsiooni taotlemise eelduseks on:

vanus vähemalt 18 aastat, tasemekoolitus nõutavas mahus (60 tundi), soovituslik on spordiala harrastuse kogemus.

Treener II kvalifikatsiooni taotlemise eelduseks on:

treener I kutsekvalifikatsioonitunnistuse omamine, tasemekoolitus nõutavas mahus (+100 tundi) ning vähemalt 1-aastane erialane töökogemus I kutsekvalifikatsiooni tasemel;

või tasemekoolitus nõutavas mahus (160 tundi) ning vähemalt 3-aastane erialane töökogemus.

Treener III kvalifikatsiooni taotlemise eelduseks on:

- ➔ treener II kutsekvalifikatsioonitunnistuse omamine, tasemekoolitus nõutavas mahus (+140 tundi) ning vähemalt 3-aastane erialane töökogemus I ja II kutsekvalifikatsiooni tasemel kokku;
- ➔ või viimase 5 aasta jooksul omandatud kehalise kasvatuse ja/või spordi alane kõrgharidus ja vähemalt 1-aastane erialane töökogemus
- ➔ või 6 ja enam aastat tagasi omandatud kehalise kasvatuse ja/või spordi alase kõrghariduse korral erialane täiendkoolitus viimase 4 aasta jooksul vähemalt 40 tunni ulatuses ja vähemalt 5-aastane erialane töökogemus.

Treener IV kvalifikatsiooni taotlemise eelduseks on:

- ➔ treener III kutsekvalifikatsioonitunnistuse omamine, erialane täiendkoolitus viimase 4 aasta jooksul vähemalt 40 tunni ulatuses ning vähemalt 10-aastane erialane töökogemus;
- ➔ või viimase 5 aasta jooksul omandatud kehalise kasvatuse ja/või spordi alane kõrgharidus ning erialane töökogemus III kutsekvalifikatsiooni tasemel vähemalt 3 aastat;
- ➔ või 6 ja enam aastat tagasi omandatud kehalise kasvatuse ja/või spordi alase kõrghariduse korral erialane täiendkoolitus viimase 4 aasta

jooksul vähemalt 40 tunni ulatuses ning vähemalt 8-aastane erialane töökogemus.

Treener V kvalifikatsiooni taotlemise eelduseks on:

- ➔ kehalise kasvatuse ja/või spordi alal magistri tasemele vastav haridus ja erialane töökogemus vähemalt 5 aastat ning õpilaste sportlikud tulemused ja avaldatud publikatsioonid ja/või tegevus koolitajana;
- ➔ või kehalise kasvatuse ja/või spordi alane kõrgharidus, erialane täiendkoolitus viimase 4 aasta jooksul vähemalt 40 tunni ulatuses ja erialase töö kogemus vähemalt 10 aastat ning õpilaste sportlikud tulemused ja avaldatud publikatsioonid ja/või tegevus koolitajana.

Omistatud kvalifikatsioon kehtib 4 aastat. Treeneril on tarvilike eelduste olemasolul õigus taotleda kõrgemat kvalifikatsioonitaset ka varem. Kutsekvalifikatsioonitaseme säilitamiseks 4-aastase perioodi möödumisel on üheks kohustuslikuks tingimuseks erialase täiendkoolituse läbimine viimase 4 aasta jooksul vähemalt 40 tunni ulatuses.

3.6. Treenerite tasemekoolituse ja täiendõppe raamõppekavaained ja mahud

Treenerite tasemekoolituse ja täiendõppe raamõppekava on dokument, mis reguleerib tasemekoolituse mahud ja ainete vahekorra eri tasemetel, samuti põhinõuded õppekavadele ning täiendkoolitusele. Raamõppekava läbis rahvusvahelise ekspertiisi ja on kinnitatud kutset omistava organi (KOO) – Eesti Olümpiakomitee poolt ja ta on treenerite tasemekoolituse ja täiendkoolituse korraldamise alusdokumendiks Eesti Vabariigis.

Projekti töörühm, millesse kuulusid EOK, spordialaliitude, Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutuse ja ülikoolide kehakultuuriteaduskondade esindajad, lähtus tasemekoolituse mahu määratlemisel Euroopa treenerite koolituse struktuuris (EQSCT – *European Qualification Structure for Coaches Training*) sätestatud miinimummahust – 300 akadeemilist tundi III taseme treeneri koolitamiseks. Samuti seisukohast, et treeneri poolt valitud spordiala teoreetiline ettevalmistus ja praktiliste oskuste õpe moodustaks 50% koolitusmahust ning

inimese ja spordiga seotud alusteadmiste õpe biomeditsiinis, pedagoogikas, psühholoogias koos vajalike üldteadmistega majanduse, spordikorralduse ja tööseadusandluse valdkonnas moodustaks samuti 50% koolitusmahust.

Tasemekoolituse õppekavade arengupõhimõtte eeldab treenerile vajalike teadmiste algtaseme andmist I tasemel ja nende süstemaatilist laiendamist ja süvendamist II ja III tasemel. Ajaliselt eelnevad alus- ja üldteadmiste kursused reeglina eriala teoreetiliste ja praktiliste oskuste kursustele. Õppekavas näidatakse ära põhiteemasid kattev kirjandus ja teemasid laiendatult käsitlevad soovituslikud kirjandusallikad.

Treeneri I, II ja III taseme kutsekvalifikatsiooni taotlemisel ei ole nõutav kehalise kasvatus või spordi alane kõrgharidus, vaid tasemekoolituse läbimine nõutavas mahus ja tasemel kutsekomisjoni poolt aktsepteeritud koolitusasutustes või kursustel. Treenerikutse taotleja üldharidus ja eeldusteadmised peavad olema vähemalt põhikooli tasemel, vanus kutseeksami sooritamisel vähemalt 18 a.

Tasemekoolituse miinimummahud ja jagunemine on järgmine.

3.6.1. Treener I tase – tasemekoolitus kokku 60 tundi, sellest:

14 tundi: biomeditsiinalane (tervis, anatoomia, füsioloogia) koolitus (~25%)

Inimese ja spordiga seotud alusteadmiste osas antakse algteadmisi anatoomiast ja füsioloogiast, käsitletakse treeningkoormuste mõju inimese organismile ja tervisele, superkompensatsiooni ja taastumisprotsesside olemust, sportlase tervist, spordiga tegelemise vastunäidustusi, vigastuste vältimise, esmaabi ning toitumise põhitõdesid.

10 tundi: pedagoogika ja psühholoogia alane koolitus (~15%)

Pedagoogika ja psühholoogia alane õpe käsitleb treenerile vajalikke isiksuseomadusi, pedagoogilisi oskusi ja võimeid, treeningtunni sisu ja ülesehitust, ettevalmistust ja analüüsi, suhtlemisoskust ja juhtimisstiili, treeningu põhiprintsiipe ja nende rakendatavust.

6 tundi: üldteadmiste alane koolitus (~10%)

Käsitleb turumajandusühiskonna põhiprintsiipe, maksuseadusi, töölepingu ja -õiguse aluseid ning asjaajamise algoskusi, samuti spordiorganisatsioonide ja nende tegutsemise aluseid ning spordi reguleerimise vorme.

30 tundi: valitud spordialaga seonduv koolitus (50%)

Spordialaõppes antakse treenerile vajalikud elementaarsed didaktilised teadmised ja oskused noorsportlaste ja harrastussportlaste ohutu tehnilise ettevalmistuse ja treeningu läbiviimiseks antud spordialal.

3.6.2. Treener II tase – tasemekoolitus kokku 100 tundi, sellest:

26 tundi: biomeditsiinialane (tervis, anatoomia, füsioloogia) koolitus (~26%)

Inimese ja spordiga seotud alusteadmisi laiendatakse organsüsteemide talitlusele kehalisel pingutusel ja taastumisfaasis, käsitletakse liigutusõpetust ja biomehaanika aluseid, samuti jõu-, kiirus- ja vastupidavustreeningu füsioloogilisi aluseid, spordimeditsiinilist terviseuuringut, spordiga tegelemise vastunäidustusi, treeningute eakohasust ja noortesporti meditsiinilisi probleeme.

16 tundi: pedagoogika ja psühholoogia alane koolitus (~16%)

Pedagoogika ja psühholoogia alases õppes laiendatakse treeneritöök vajalike pedagoogiliste oskuste ja võimete käsitlemist, treeneri erinevate rollide ja selleks vajalike isiksuseomaduste arendamist ning psühholoogiliste oskuste ja võtete kasutamist spordis.

8 tundi: üldteadmiste alane koolitus (~8%)

Käsitleb majanduse ja turunduse aluseid, erinevaid ettevõtluse ja organisatsioonide vorme, tööõigust töövõtja seisukohast. Käsitleb sporti reguleerivaid seadusi ja teisi õigusakte, rahvusvahelisi konventsioone ja spordiorganisatsioonide poolt sätestatud eeskirju.

50 tundi: valitud spordialaga seonduv koolitus (50%)

Spordialaõppes laiendatakse treeneri didaktilisi põhiteadmisi ja oskusi tehnilise ettevalmistuse, treeningu planeerimise ja läbiviimise seisukohalt, lähtudes noorte ja täiskasvanute võistlusspordi nõuetest.

3.6.3. Treener III tase – tasemekoolitus 140 tundi, sellest:

36 tundi: biomeditsiinialane (tervis, anatoomia, füsioloogia) koolitus (25%)

Inimese ja spordiga seotud alusteadmisi süvendatakse organismi kui terviku funktsioneerimise tasandil, käsitletakse koormusstressi ja regulatiivseid kohanemismehhanisme. Käsitletakse erinevate spordialade ja kehaliste võimete spordimeditsiinilist profiili, arstlik-pedagoogilist ja enesekontrolli spordis, samuti ületreeningu ja ülekoormusvigastuste küsimusi. Lihashoolduse liigid, massaaž ja *stretching*. Koostöö sportlase, treeneri, lapsevanema, arsti ja teadlase vahel. Doping spordis.

24 tundi: pedagoogika ja psühholoogia alane koolitus (18%)

Süvendatult käsitletakse treeneritööks vajalikke pedagoogilisi oskusi ja võimeid, treeneri enesetäiendamist, *know-how* hankimist ja enesekasvatuse küsimusi. Psühholoogia osas süvendatakse sportlase emotsionaalsete ja psüühiliste seisundite ning nende reguleerimise tundmist, samuti sportlase kasvatamise ja enesekasvatuse spetsiifilisi küsimusi.

10 tundi: üldteadmiste alane koolitus (7%)

Käsitletakse ettevõtete, organisatsioonide asutamist, tööõigust tööandja seisukohast, asjaajamise korralduslikke küsimusi. Antakse teadmisi spordi finantseerimisest, spordivõistluste ja ürituste korraldamisest, suhtlusest avalikkuse ja meediaga.

70 tundi: valitud spordialaga seonduv koolitus (50%)

Spordialaõppes süvendatakse treenerile vajalikke teadmisi ja oskusi kogu spektris nii harrastus- kui tippspordi nõuetest lähtuvalt. Erilist tähelepanu pööratakse treeningu soolistele ja vanuselistele iseärasustele, treeningu planeerimisele ja analüüsile, erinevatele treeningsüsteemidele ja nende arengule, samuti treeneri koostööle spordiarsti ja teadlasega treeningprotsessi juhtimisel.

3.6.4. Täiendkoolituse ained ja mahud

Treeneri IV ja V taseme kutsekvalifikatsiooni taotlemisel on reeglina nõutav kehalise kasvatus ja spordi alane kõrgharidus, III taseme taotlemisel ühe võimalusena nõutav kehalise kasvatus ja spordi alane kõrgharidus. Kutsekvalifikatsiooni taotlemisel III, IV ja V tasemel süsteemi sisenedes, kõrgemale tasemele üleminekul või omatava taseme säilitamiseks on tööalaste nõuete kõrval põhieelduseks viimase 4 aasta jooksul läbitud erialane täiendkoolitus miinimummahus 40 tundi, mis on dokumentaalselt tõendatud ja alaliidu poolt tunnustatud.

3.7. Kokkuvõte treenerite kutsekvalifikatsiooni omistamise seisust Eestis

Treenerite kutsekvalifikatsiooni omistamise seis EOK liikmesliitudes näitab tabel 1.

Tabel 1. Treenerite kutsekvalifikatsiooni omistamine EOK liikmesliitudes seisuga aprill 2006. a

Nr.	Spordialaliit	Treenereid EOK andmekogus	Treenerikutse omistatud	Koolituses, kutset taotlenud
1.	aerutamisföderatsioon	18	2	0
2.	allveeliit	10	2	0
3.	amburite Liit	3	0	0
4.	autospordi Liit	1	0	0
5.	aolfiliit	1	0	0
6.	indiacaliit	1	0	0
7.	jahtklubide liit	31	2	0
8.	jalgpalli liit	275	0	265
9.	jalgratturite liit	32	3	19
10.	judoliit	79	46	20
11.	ju-jitsu liit	35	18	0
12.	jõutõsteliit	29	11	0
13.	jäähoki kiit	36	0	0
14.	kabeliit	2	0	0
15.	karate föderatsioon	105	32	29
16.	kergejõustikuliit	195	112	30
17.	kick-boxingu liit	17	7	0
18.	korvpalliliit	236	70	79
19.	kulturismi ja fitnessi liit	80	27	7

Nr.	Spordialaliit	Treenereid EOK andmekogus	Treenerikutse omistatud	Koolituses, kutset taotlenud
20.	kurnimänguliit	1	0	0
21.	käsipalliliit	57	15	14
22.	laskesuusatamise föderatsioon	17	5	0
23.	laskurliit	38	24	4
24.	lauatenniseliit	37	21	6
25.	lennuspordi föderatsioon	2	0	0
26.	maadlusliit	68	40	0
27.	maleliit	75	3	0
28.	matkaliit	88	52	10
29.	moodsa 5-võistluse liit	1	1	0
30.	mootorrattaspordi föderatsioon	6	0	0
31.	orienteerumisliit	60	9	0
32.	poksiliit	66	25	0
33.	ratsaspordi liit	51	33	11
34.	saalihoki liit	24	4	0
35.	sulgpalliliit	20	5	0
36.	suusaliit	75	5	0
37.	sõudeliit	20	10	0
38.	taekwon-do liit	2	2	0
39.	taekwondo WTF föderatsioon	7	3	4
40.	tennise liit	96	5	43
41.	triatloni liit	14	9	0
42.	tõstespordi liit	18	7	2
43.	uisuliit	24	9	0
44.	ujumisliit	116	41	0
45.	vehklemisliit	20	12	1
46.	vibuliit	3	2	0
47.	võimlemisliit	462	80	180
48.	võistlustantsu liit	58	45	0
49.	Võrkpalli Liit	163	23	67
50.	capoeira föderatsioon	2	2	0
KOKKU		2877	824	791

4. TREENERITE AKADEEMILINE KOOLITUS EESTIS

Sissejuhatus

Kehakultuurialast akadeemilist kõrgharidust antakse Eestis Tartu Ülikooli kehakultuuriteaduskonnas ja Tallinna Ülikooli kehakultuuriteaduskonnas. Täiemahuline sporditreenerite koolitus 20 sportlikul erialal on tänaseks päevaks säilinud vaid Tartu Ülikoolis.

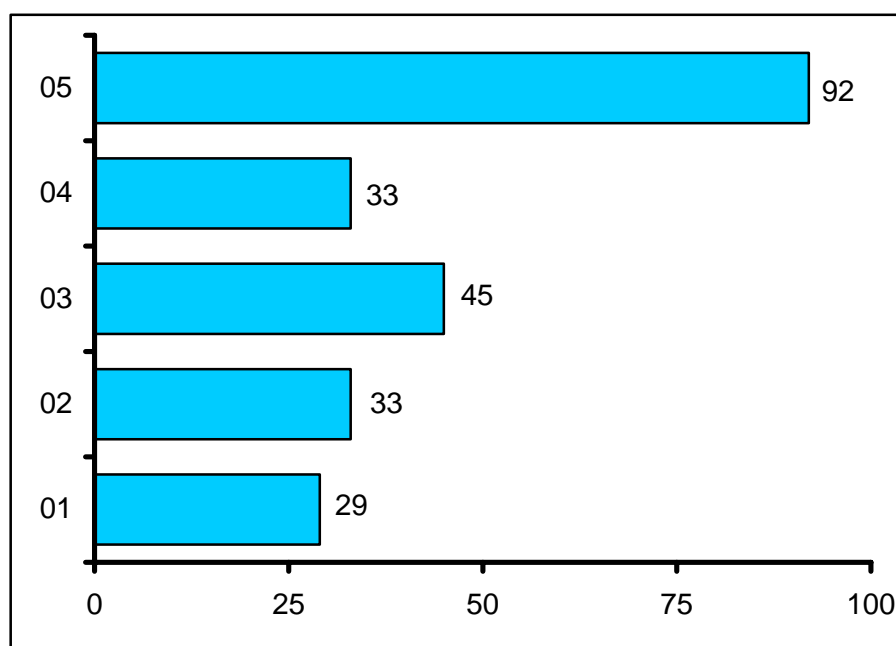
4.1. Tartu Ülikooli kehakultuuriteaduskond

Tartu ülikooli kehakultuuriteaduskonnal on pikaajalised traditsioonid ja kogemused kehalise kasvatuse õpetajate ja sporditreenerite koolitamisel. Viimastel aastatel on tegevusvaldkond laienenud, lisandunud on terviseõpetuse õpetajate ja füsioterapeutide ettevalmistamine. Treenerikoolituse erialadeks on: võimlemine, jalgpall, korvpall, käsipall, sulgpall, tennis, võrkpall, kergejõustik, kulturism ja tõstesport, maadlus, poks, vehklemine, idamaised võistluskunstid, judo, ujumine, aerutamine, sõudmine, talisport, orienteerumine ja jalgrattasport. Põhiõppe läbimise järel on teadustööst sügavamalt huvitatud noortel võimalik omandada magistrikraad kehalise kasvatuse ja spordi erialal, mis omakorda avab neile soovi korral tee doktoriõppesse. Magistritasemel on kolm spetsialiseerumise suunda: kehalise kasvatuse õpetaja-treener; kehalise kasvatuse ja terviseõpetuse õpetaja; treener-spordijuht. Olulisel kohal teaduskonna tegevuses on Avatud Ülikooli õppetöö, mis on osutunud kõige sobivamaks viisiks kõrghariduse omandamiseks inimestele, kes erinevatel põhjustel ei saa seda teha päevases õppevormis. Jõudsasti arenevad suhted välismaa ülikoolidega, mille tulemusena juba praegu on paljud kehakultuuriteaduskonna üliõpilased end täiendanud või täiendamas mitmetes riikides. Tuntud sportlastest on

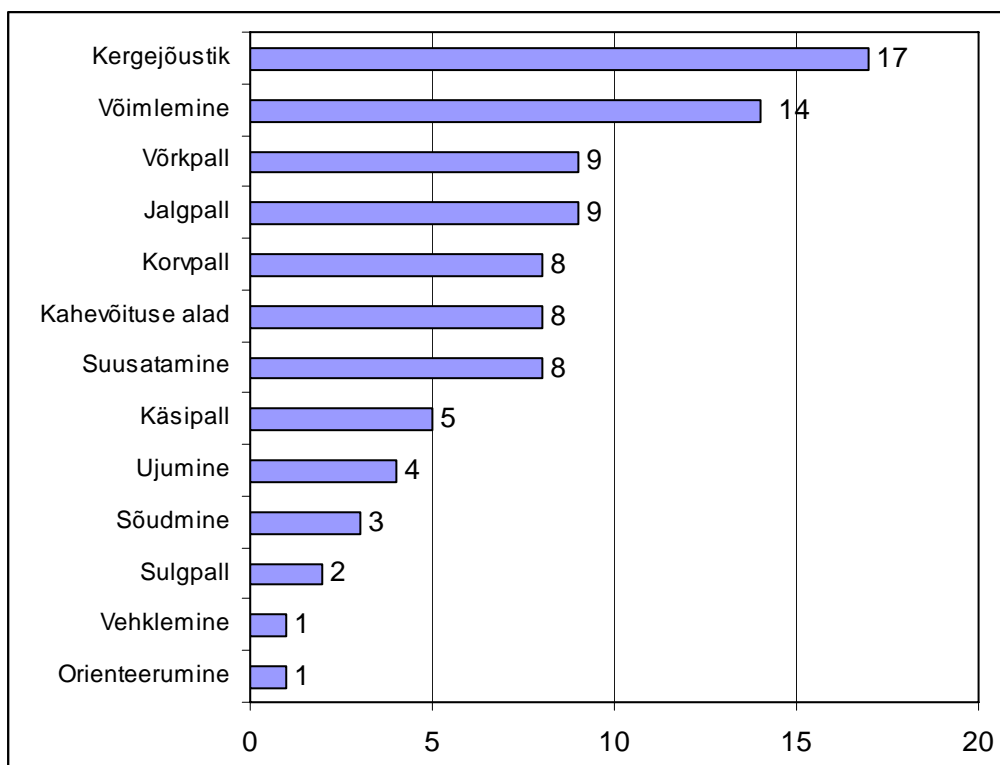
käesoleval ajal KK üliõpilased Mirjam Liimask, Taavi Peetre, Pavel Loskutov, samuti tunnustatud treener Tatjana Jaanson. Torino olümpiamängudel osalesid sportlasena kaks KK üliõpilast (Kaili Sirge ja Peeter Kümme) ja üks vilistlane (Priit Viks), treenerina kaks (Mati Alaver ja HillarZahkna) ning füsioterapeudina kaks (Lauri Rannama ja Margo Ool) KK vilistlast.

Kehakultuuriteaduskonna põhilisteks struktuuriüksusteks on käesoleval ajal spordibioloogia ja füsioteraapia instituut ning spordipedagoogika ja treeninguõpetuse instituut. Teaduskonnas töötab 43 õppejõudu ja teadurit, neist viis korralist professorit. Üliõpilaste arv on viimastel aastatel oluliselt kasvanud ning ulatub koos Avatud Ülikoolis õppijatega 613-ni, sealhulgas 66 magistranti ja 19 doktoranti.

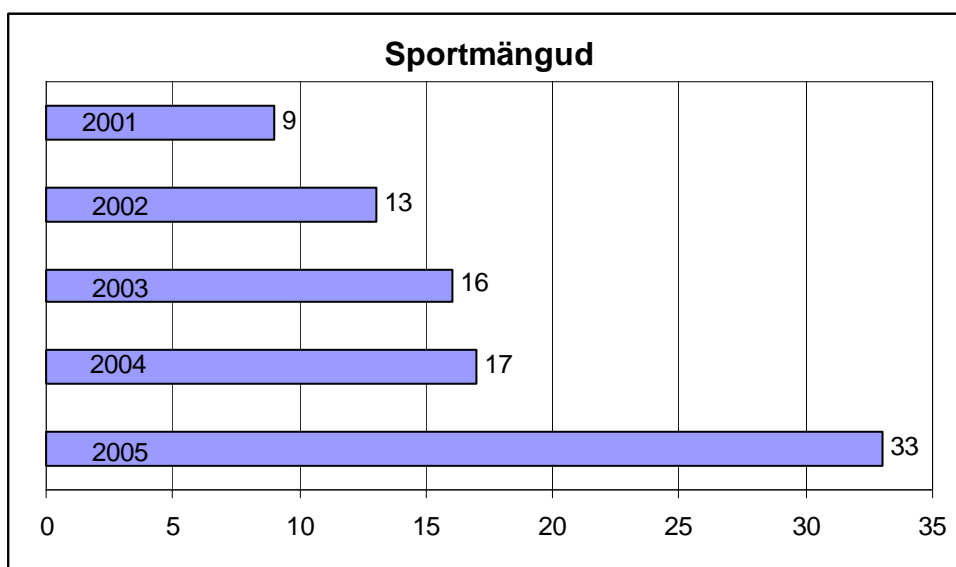
Ülevaade treenerite ettevalmistamisest ja täiendkoolitusest Tartu Ülikooli kehakultuuriteaduskonnas

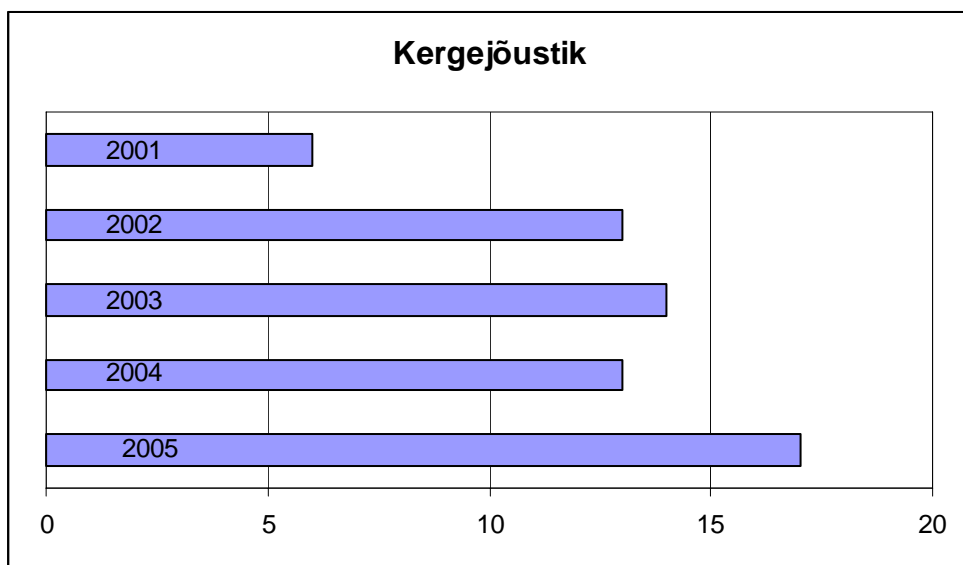
Joonis 1. TÜ KK treeneriettevalmistusega lõpetanute arv aastate lõikes

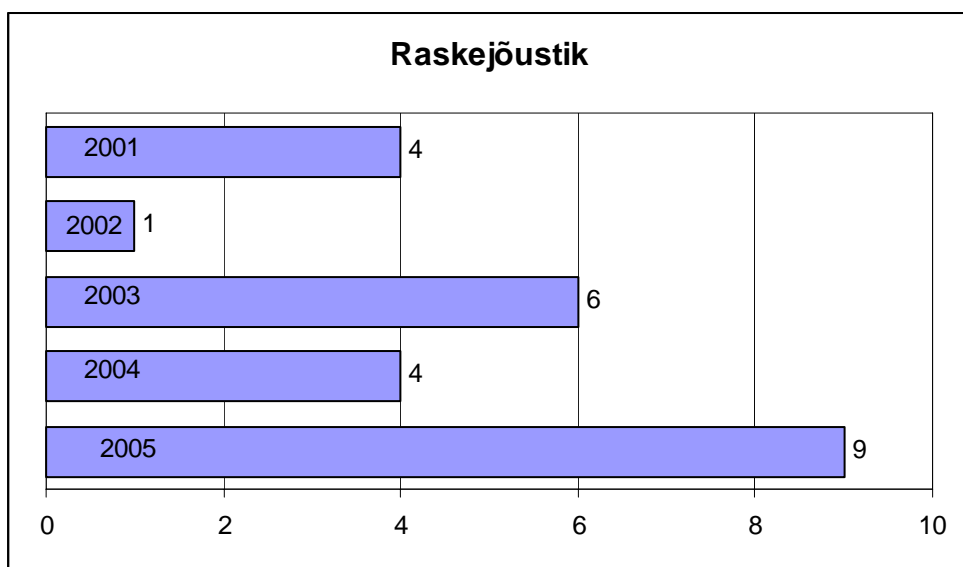
Joonis 2. 2005. a treeneri eriala lõpetanute jagunemine

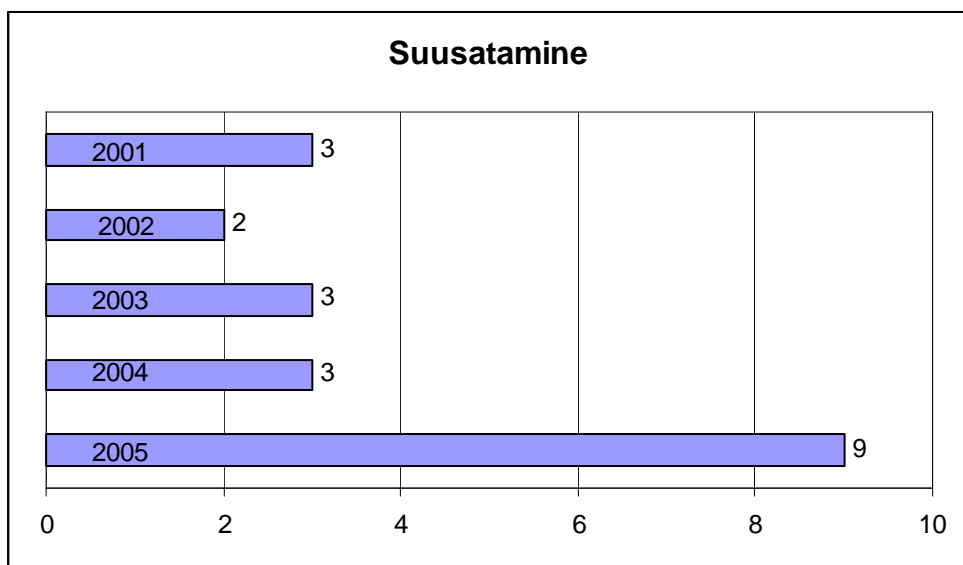
Joonis 3. TÜ KK treeneri ettevalmistusega lõpetanute arv spordialade lõikes I

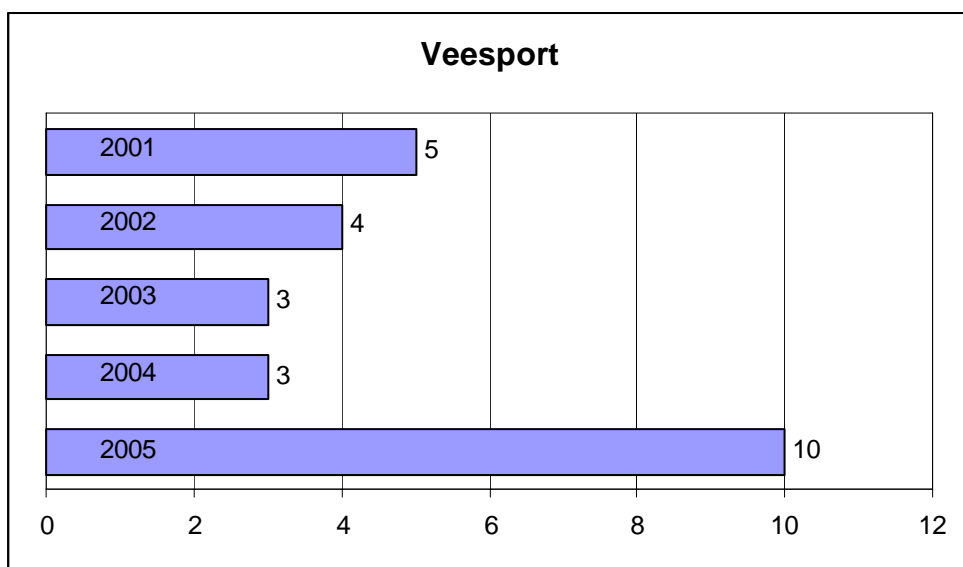
Joonis 4. TÜ KK treeneriettevalmistusega lõpetanute arv spordialade lõikes II

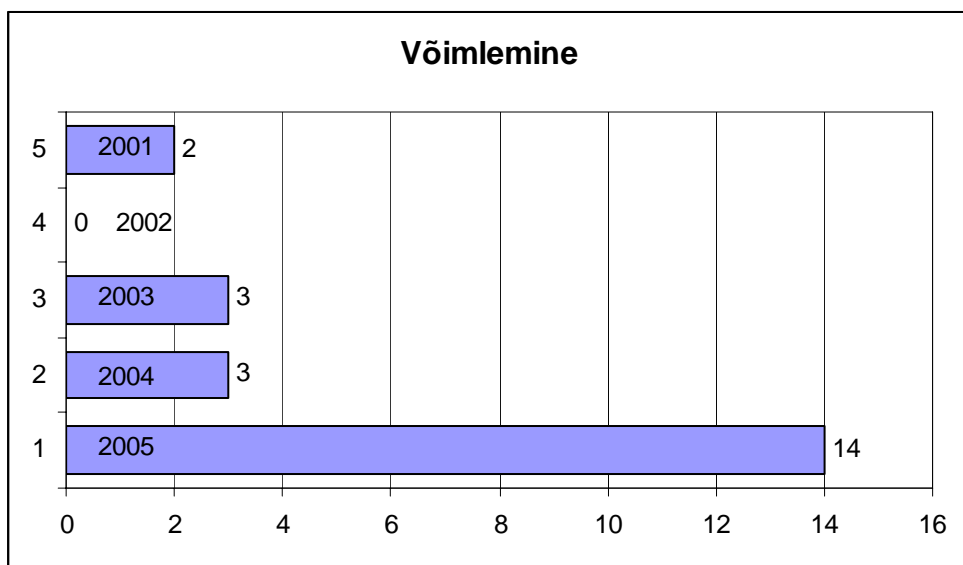
Joonis 5. TÜ KK treeneriettevalmistusega lõpetanute arv spordialade lõikes III

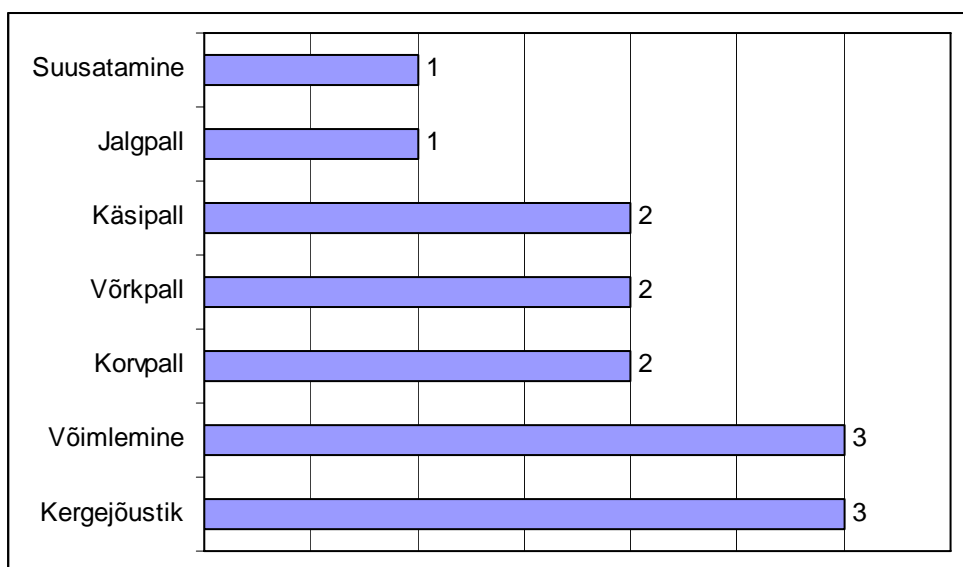
Joonis 6. TÜ KK treeneriettevalmistusega lõpetanute arv spordialade lõikes IV

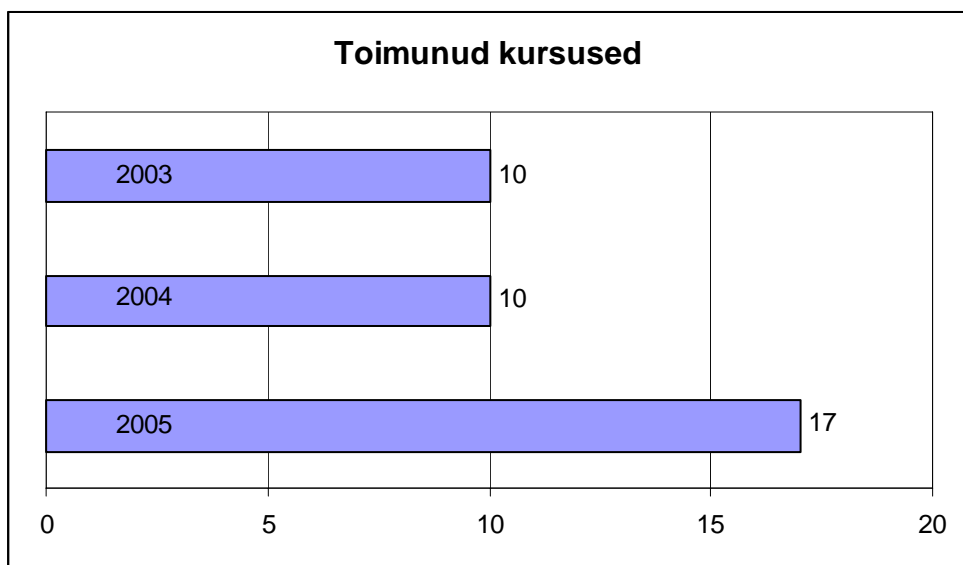
Joonis 7. TÜ KK treeneriettevalmistusega lõpetanute arv spordialade lõikes V

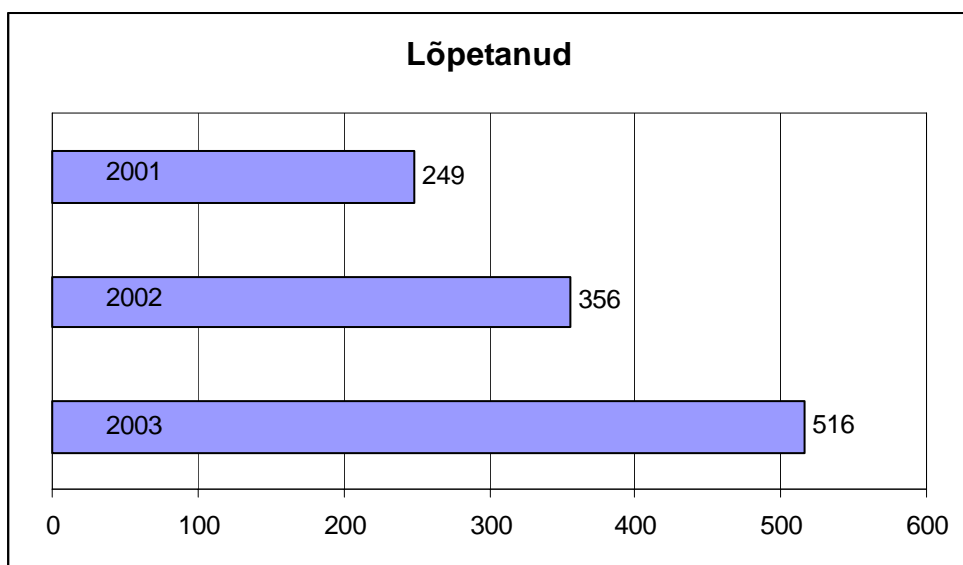
Joonis 8. TÜ KK treeneriettevalmistusega lõpetanute arv spordialade lõikes V

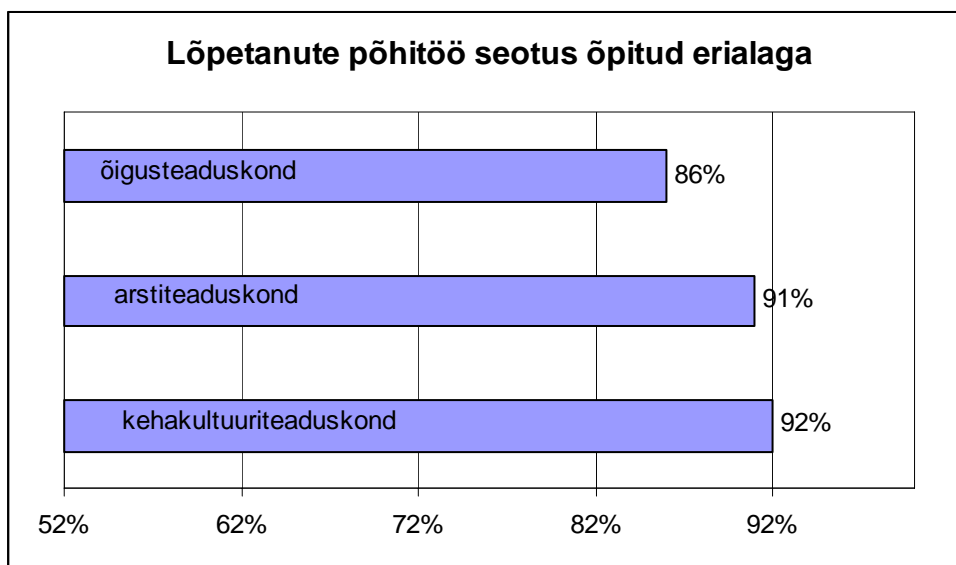
Joonis 9. 3+2 magistriõppe I aasta üliõpilaste treenerieriala

Joonis 10. Treenerite ja spordiõpetajate täiendkoolitus I

Joonis 11. Treenerite ja spordiõpetajate täiendkoolitus II

Joonis 12. TÜ vilistlased tööturul: uuring 2005

Kõige enam (ligi 90%) on otseselt erialasele tööle suundujaid arsti-, õigus- ja kehakultuuriteaduskonnas (TÜ õppe ja üliõpilasosakond, 2005).

4.2. Tallinna Ülikooli kehakultuuriteaduskond

Tallinna Ülikooli kehakultuuriteaduskonnas on toimimas kehalise kasvatus (kehakultuuri õpetaja) ja rekreatsioonikorralduse õppekavad nii bakalaureuse- kui magistriõppes.

Sporditeooria 17 töötajaga osakond sisaldab spordibioloogia, spordimediitsiini ja terviseteaduste ning spordipedagoogika õppetoole ja kinesioloogia, spordibioloogia ja spordisotsioloogia laboreid.

Spordididaktika 11 töötajaga osakond sisaldab rekreatsioonikorralduse õppetooli ja spordialade didaktika lektoraati. Lektoraat annab üliõpilastele spordialast ettevalmistust pallimängudes, samuti tähtsamatel suve- ja talispordialadel.

Otseselt sporditreeneri õppekava Tallinna Ülikoolis ei ole, kuid lõpetajate ettevalmistus lubab tegutseda nii kehalise kasvatus õpetaja kui ka treenerina (alaliitude poolt seatud erialanõuete täitmise korral).

4.3. Audentese Ülikool avab 2006. a spordikolledži

Audentese Ülikooli spordikolledž alustab 2006. a vastuvõttu treenerite ja spordispetsialistide koolitamiseks rakenduslikku kõrgharidust pakkuvasse uude kolledžisse, mis alustab õppetööga 27. augustil 2006. a.

Kolledži üldeesmärgiks on kaasaegse kõrgetasemelise õppe- ja teadustöö läbiviimine treenerite ja spordispetsialistide ettevalmistamiseks, mille realiseerimiseks:

- antakse üliõpilastele vajalikke teadmisi spordi ja liikumisharrastuse tähtsusest, võimalustest, elanikkonna teavitamisest, treeningkoormuse ja tervisliku seisundi seostest;
- koolitatakse välja treenereid ja spordispetsialiste, kes oleksid asjatundjad noortespordi, tippspordi, harrastusspordi ja tervisespordi erinevatel spordialadel (kergejõustik, võrkpall, korvpall, judo, maadlus jm);
- viiakse läbi suures mahus praktikaõpet ja rakendusteaduslikke uuringuid, seostades sporditeaduslikud ja tervisealased soovitused treeningprotsessi alaste nõuannetega.

5. TIPPSPORT JA SPORDITEADUS

5.1. Inimressurss

Sporditeadusega nii pedagoogilisel kui uurimuslikul tasandil tegeletakse Eestis Tartu ja Tallinna ülikoolide kehakultuuriteaduskondades.

Teadustöös osalevad suuremal või vähemal määral kõik valitavatel kohtadel töötavad õppejõud, neid on TÜ-s 31 ja TLÜ-s 19. Teadustöötajaid on TÜ-s 10, neist 3 vanemteadurit ja 7 teadurit. TLÜ KK-s 4 täiskohaga teadurit, kellest 1 vanemteadur ja 3 teadurit. Kokku on kahes kehakultuuriteaduskonnas õppe- ja teaduskaadrit 63 inimest (Tabel 1).

Tabel 1. Teaduskraadiga õppejõud ja teadustöötajad TÜ ja TLÜ kehakultuuriteaduskondades

	TÜ	TLÜ
doktor/kand.	21	8
magister	20	10
emeritprof.	2	2
KOKKU	43	20

5.2. Uurimissuunad

5.2.1. Tartu Ülikooli kehakultuuriteaduskond

Teaduskond on Eestis juhtiva teadusasutuse funktsioonis liikumis- ja sporditeadustes, vastutades nende taseme ning arengu eest. Uurimistöö toimub põhiliselt järgmistes teadussuundades:

- funktsionaalne morfoloogia (*functional morphology*);
- kinesioloogia ja biomehaanika (*kinesiology and biomechanics*);
- füsioteraapia (*physical therapy*);
- spordibiokeemia (*exercise biochemistry*);
- toitumisteadused (*nutrition sciences*);
- spordifüsioloogia (*exercise physiology*);
- spordipedagoogika (*sport pedagogy*);
- kinantropomeetria (*kinanthropometry*);
- spordi sotsiaalteadused: spordisotsioloogia, spordipsühholoogia (*social sciences in sport*);
- sporditeooria ja treeninguteadus (*sports theory and coaching sciences*).

Kehakultuuriteaduskond seisab hea eelmainitud teadussuundade tasakaalustatud arengu eest ühiskonna vajaduste ja võimalustega arvestades. Vastavaid taotlusi realiseerib kehakultuuriteaduskond Tartu Ülikooli nõukogu ja juhtkonna, Eesti Teadus- ja Arendusnõukogu, Eesti Teaduse Sihtasutuse nõukogu ja kultuuriministeeriumi spordiosakonna haridus- ja teadusnõukogu kaudu, Kehakultuuriteaduskond taotleb liikumis- ja sporditeaduste lülitamist Eesti teadussuundade ja- erialade nomenklatuuri.

5.2.2. Ebapiisav rahastamine

Teaduse finantseerimine toimub järgmiselt:

- teadusprojektide sihtfinantseerimine;
- Eesti Teadusfondi grantid;
- kehakultuuri ja spordi sihtkapitali projektid;
- rahvusvahelised teadusprojektid;
- kultuuriministeeriumi spordiosakonna projektid.

Riiklikust Haridus- ja Teadusministeeriumi koolitustellimusest teaduskondadesse tulev õpperaha ja tasulise õppe ning Avatud Ülikooli õppemaksudest laekuv raha katab Kehakultuuriteaduskondades teatud puudujääkidega vaid otseselt õppetööle tehtavad kulutused. Sporditeaduslike uuringute riiklik baasfinantseerimine mõlemas teaduskonnas puudub.

Teadustöö finantseerimiseks on teaduskondadel õnnestunud kasutada nelja projektipõhist allikat:

I sihtasutuse Eesti Teadusfond grandid

II Teadus ja arendusasutuste sihtfinantseeritavad teemad

III Eesti Teaduse Tippkeskuste toetused

IV Eesti Sporditeabe Sihtasutuse uurimisprojektid

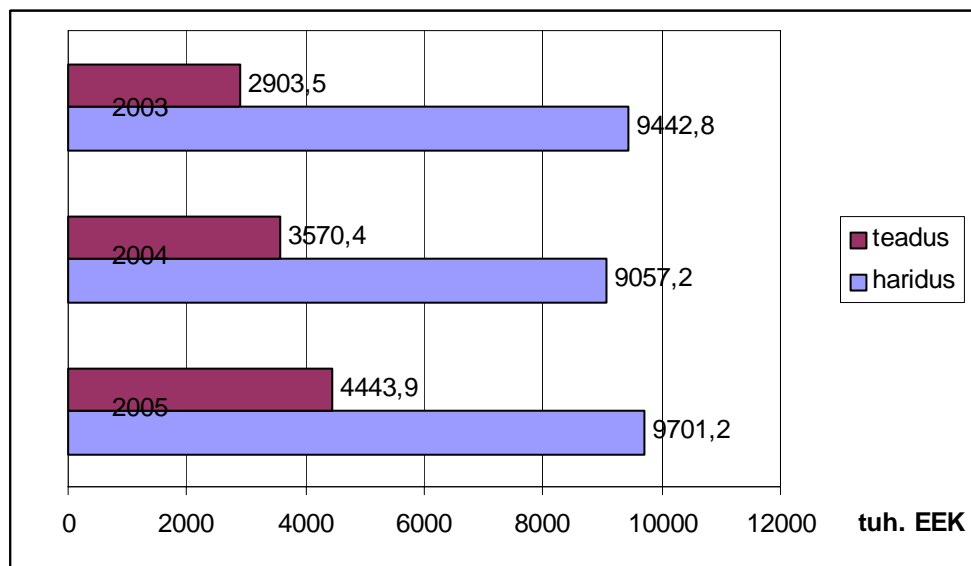
Ajavahemikus 2003 – 2006 a. on TÜ KK saanud sihtasutuselt Eesti Teadusfond (ETF) üheksa 4-aastase jätkuvusega granti sporditeaduslike alus- ja rakendusuuringute läbiviimiseks ja ühe uuringuprojekti Eesti Sporditeabe Sihtasutuselt.

Nimetatud projektide teostamist on rahastatud mahus 1,3 – 1,4 miljonit krooni aastas.

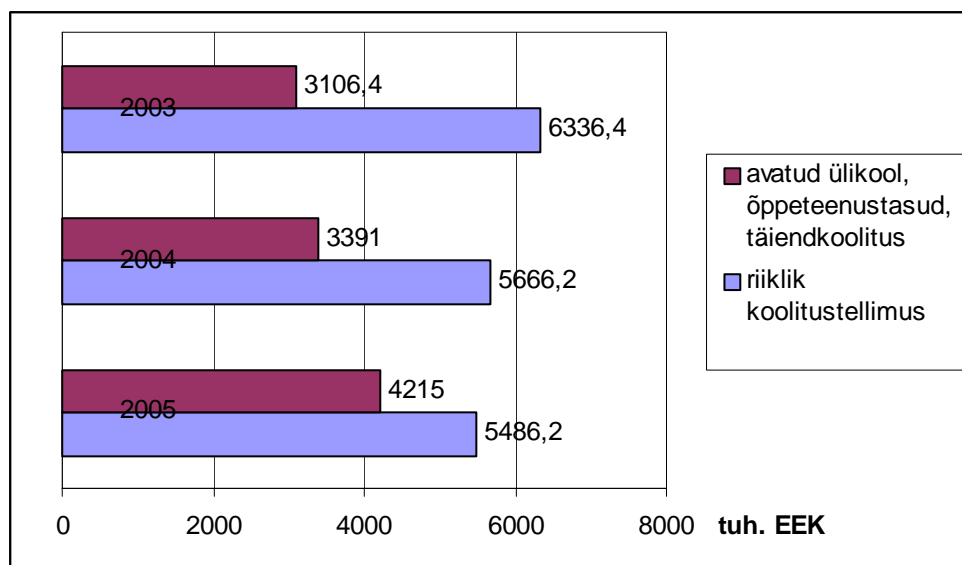
Kahte sihtfinantseeritavat teemat rahastab Haridus- ja Teadusministeerium mahus 2,021 miljonit krooni aastas.

Eesti teaduse tippkeskuste hulgas, mida on kokku kümme, kuulub TÜ KK-st Eesti Käitumis- ja Terviseteaduste Keskuse koosseisu kaks uurimisrühma. Uurimistoetus nendele rühmadele piirdub mahuga 130 000 krooni aastas.

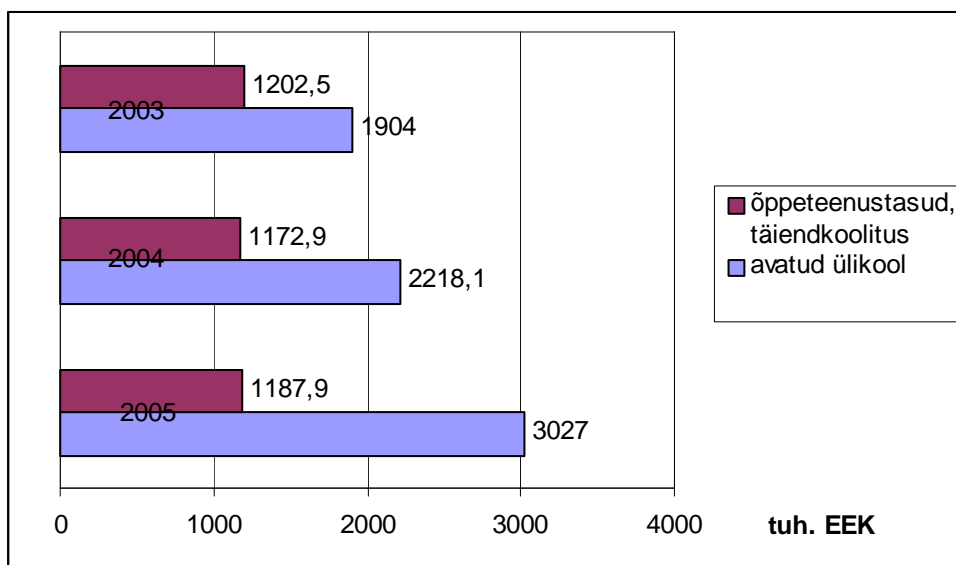
TÜ KK dekaani ülevaade õppe- ja teadustöö rahastamisest

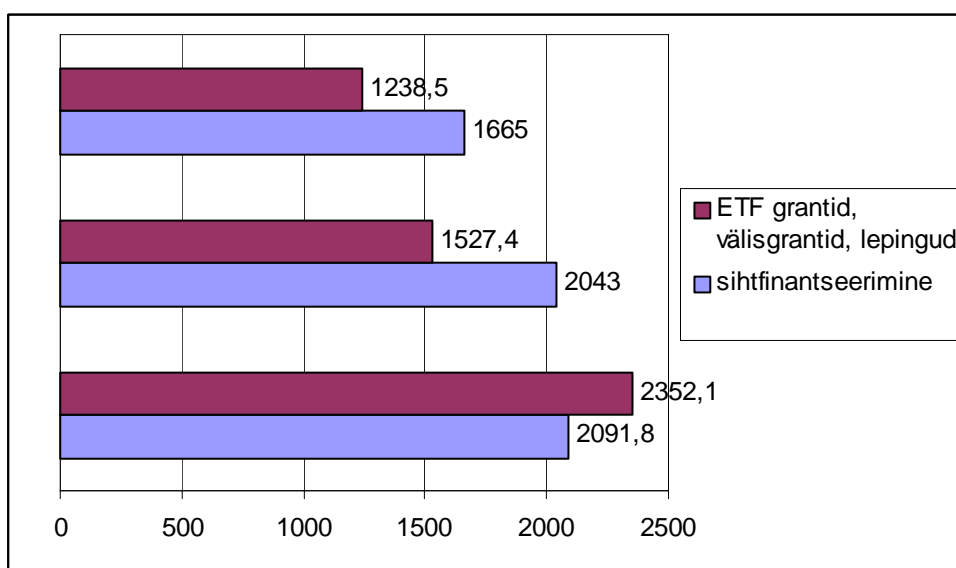
Joonis 1. TÜ KK tegevustulud

Joonis 2. Õppetöö finantseerimine I

Joonis 3. Õppetöö finantseerimine II

Joonis 4. Teadustöö finantseerimine

TLÜ Kehakultuuriteaduskond on ajavahemikul 2003 – 2006 saanud ühe ETF granti ja kuus Eesti Sporditeabe Sihtasutuse uuringuprojekti, mis kindlustasid rahalise ressursi uurimistöö läbiviimiseks mahus 300 000 krooni aastas (Tabel 2).

Tabel 2. Sporditeaduslike uuringute projektipõhine rahastamine TÜ ja TLÜ kehakultuuriteaduskondades perioodil 2003. – 2006. a.

ALLIKAS	TÜ	TLÜ
ETP grantide arv	9	1
EEK/aastas	1 350 000	100 000
Sihtfinanseeritavad teemad	3	
EEK/aastas	2 000 000	
Eesti Teaduse Tippkeskuse uurimisrühmad	2	
EEK/aastas	130 000	
Eesti Sporditeabe Sihtasutuse Uurimisprojektid	1	6
EEK/aastas	200 000 (2006 a.)	200 000
KOKKU/ EEK aasta kohta	3 644 000	300 000

Analüüsid ülaltoodud summade kasutust 13 põhikohaga teadustöötaja uurimistöö vajaduste ja palga kindlustamiseks, näitab lihtne arvutus, et makstes töötajatele töötasuks keskmiselt 10 000 krooni kuus (+ sotsiaalmaksud), jääb ca pool summast teadustöö vahetuks teostamiseks.

5.2.3. Sporditeaduse finantseerimise võrdlusandmed Soomega

Võrdluseks toome mõned andmed Soome sporditeaduslike uuringute finantseerimisest (2006. a. andmed).

Riiklik baasfinantseerimine, mahus 2,64 miljonit eurot (42,24 miljonit krooni) katab 12 uurimisasutuse põhikulutused. Jyväskylä Võistlus- ja Tippspordi Uurimiskeskus (KIHU) saab sellest finantsist üle kolmandiku – 833 900 eurot (13,342 miljonit krooni).

Lisaks baasfinantseerimisele jagas Soome Haridusministeerium 2006. aastal 48 uurimisgranti sporditeaduslike uurimistööde teostamiseks kogusummas 1,9775 miljonit eurot (31,640 miljonit krooni).

Seega Soome sporditeadlaste poolt uurimistööks kasutatavad rahalised vahendid on oma suurusjärgult (73,88 miljonit krooni) võrreldavad Eesti Teadusfondi kõigile teadusaladele jagatavate uurimistoetuste kogusummaga, mis 2006. a on 85,1 miljonit krooni. Siinkohal mängib oma rolli nii meie riikide erinev elatustase kui rahvaarv, kuid ligi 20-kordset erinevust sporditeaduslike finantseeringute mahus need väga olulised näitajad ei kata.

5.3. Tartu Ülikooli kehakultuuriteaduskonna teadustöö teemad ja projektid 2004/2005 a.

5.3.1. Spordibioloogia ja füsioteraapia instituut

Sihtfinantseeritav teema: Hüpo- ja hüperkineesia: lihastegevusele kohastumise metaboolsed, morfofunktsionaalsed ja endokriinaspektid. Teema juht: prof. T. Seene

Teadussuund: biomeditsiin

5.3.1.1. Funktsionaalse morfoloogia õppetool

- Morfofunktsionaalsed muutused lihaskoes kehalise aktiivsuse, inaktiivsuse ja erineva geneesiga müopaatiate puhul ning elektrostimulatsiooni mõju lihase kontraktsiooniomadustele (prof. T. Seene).
- Erineva iseloomuga vastupidavustreeningu mõju skeletilihase müofibrillarvalkude sisaldusele, omavahelisele suhtele ja müosiini raskete ahelate isovormidele (teadur R. Puhke).
- Seosed skeletilihase funktsionaalse seisundi ja regulatoorsete valkude molekulaarstruktuuri vahel (dotsent P. Kaasik).

5.3.1.2. Kinesioloogia ja biomehaanika õppetool

- Lihasväsimus staatilisel ja dünaamilisel töö: elektrofüsioloogilised muutused lihastes, treenituse efekt (prof. M. Pääsuke).
- Motoorsete funktsioonide taastumine meniski- ja sidemetevigastusega patsientidel peale põlveliigese artroskoopilist operatsiooni: füsioloogilised ja biomehaanilised aspektid (prof. M. Pääsuke).
- Liikumisaparaadi funktsionaalse võimekuse muutused sportlastel treeninguprotsessis: seos treeningu suunitluse ja koormustestega: füsioloogilised ja biomehaanilised aspektid (prof. M. Pääsuke).
- Motoorse võimekuse muutused neuroloogiliste kahjustustega lastel liikumisravi mõjul: füsioloogilised ja biomehaanilised aspektid (prof. M. Pääsuke) .
- Motoorne võimekus pre- ja postpuberteedieas: füsioloogilised ja biomehaanilised aspektid (prof. M. Pääsuke).
- Skeletilihaste kontratsiooniomadused: aktiivsusejärgne potenseerumine ja selle seos treenitusega (prof. M. Pääsuke).
- Motoorsete funktsioonide muutused vananemisel: füsioloogilised ja biomehaanilised aspektid (prof. M. Pääsuke).
- Seljalihaste funktsionaalse seisundi näitajad alaseljavaludega patsientidel: erinevused võrreldes tervetega, muutused liikumisravi mõjul (prof. M. Pääsuke).
- Kõnni- ja hüppeharjutuste biomehaaniline analüüs (lektor J. Ereline).

Peamised uurimisvaldkonnad

Adaptiivsed muutused närvi-lihassüsteemis jõu-, kiirusjõu- ja vastupidavustreeningu mõjul.

Lühiülevaade: Uuritakse jõu-, kiirusjõu- ja vastupidavustreeningu mõjul toimuvaid funktsionaalseid muutusi närvi-lihassüsteemis, sh skeletilihaste kontraktiilseid omadusi ja mitmesuguseid liigutustegevuse biomehaanilisi karakteristikuid mees- ja naissportlastel, samuti aktiivsusejärgse potenseerumise nähtust skeletilihastes seoses treenitusega ning selle mõju kehalisele töövõimele sportlastel.

Täitjad: M. Pääsuke, J. Ereline, H. Gapeyeva, A. Raudvere, B. Requena-Sanchez

Lihasväsimus: elektrofüsioloogilised aspektid

Lühiülevaade: Uuritakse lihasväsimuse tekkemehhanisme erineva iseloomuga kehalistel pingutustel ning erineva suunitlusega kehalise treeningu mõju lihasväsimuse tekkega seoses staatilistel pingutustel ja dünaamilisel tööl. Selgitatakse lihasväsimuse tekke iseärasusi idiopaatiliste alaseljavaludega ja periartriidiga patsientidel.

Täitjad: M. Pääsuke, J. Ereline, H. Gapeyeva, L. Rannama, J. Jürgel, E. Johanson

Laste motoorne võimekus: füsioloogilised ja biomehaanilised aspektid

Lühiülevaade: Uuritakse skeletilihaste kontraktiilseid omadusi, samuti hüppevõime ja keha tasakaalu ning peenmotoorse võimekuse näitajaid pre- ja postpuberteediealistel lastel. Seejuures selgitatakse mootorika arengu iseärasusi kehaliselt aktiivsetel ja inaktiivsetel lastel, samuti tserebraalpralüüsiga, kuulmis- ja kõnepuudega lastel.

Täitjad: M. Pääsuke, J. Ereline, H. Gapeyeva, K. Tammik, P. Jaigma, I. Lauk, L. Toots, M. Toots, M. Matlep

Vananemise mõju mootorsetele funktsioonidele: soolised iseärasused ja kehalise aktiivsuse ning Parkinsoni tõvega seotud aspektid.

Lühiülevaade: Uuritakse skeletilihaste kontraktiilseid omadusi ning mitmesuguseid liigutustegevuse biomehaanilisi karakteristikuid kesk- ja vanemaealistel naistel ja meestel. Seejuures selgitatakse kehalise aktiivsuse mõju motoorse võimekuse muutustele vananemisel. Samuti uuritakse mootorsete funktsioonide iseärasus ja motoorse võimekuse muutusi koordinatsiooniteraapia mõjul vanemaealistel Parkinsoni tõvega patsientidel.

Täitjad: M. Pääsuke, J. Ereline, H. Gapeyeva, G. Schallow, S. Kuu, K. Joost, D. Uueni, P. Taba

Pre- ja postoperatiivsed muutused mootorsetes funktsioonides põlveliigese vigastustega ning gonartroosiga patsientidel

Lühiülevaade: Uuritakse pre- ja postoperatiivseid muutusi motoorse võimekuse näitajates meniski- ja eesmise ristatisideme vigastusega, samuti gonartroosiga patsientidel, kasutades põhiliselt elektrofüsioloogilisi ja biomehaanilisi uurimismeetodeid. Selgitatakse patsientide kehalise aktiivsuse ja motoorse võimekuse postoperatiivse taastumise vahelisi seoseid.

Täitjad: H. Gapeyeva, M. Pääsuke, J. Ereline, T. Haviko, A. Eller, A. Pintsaar, K. Maasalu, P. Eelmäe, I. Kolts, A. Lenzner, K. Peterson, V. Vaher, T. Mäeots, V. Djuško

5.3.1.3. Spordifüsioloogia õppetool

- Toit, toitumine ja kehaline töövõime (prof. V. Ööpik).
- Dehüdratatsiooni mõju ainevahetusele ja kehalisele töövõimele (prof. V. Ööpik).
- Kehakaalu reguleerimine ja selle mõju sportlase ainevahetusele ja kehalisele töövõimele (prof. V. Ööpik).
- Organismi adaptatsioonivõime dieediga reguleerimine vastupidavuskoormuste puhul (prof. V. Ööpik).
- Spordiga tegelevate üliõpilaste toitumisharjumused (prof. V. Ööpik).
- Metaboolne-hormonaalne adaptatsioon kehalisel tegevusel (dots. M. Viru).
- Hormonaal-metaboolse kontrolli tähtsus töövõimele ja adaptatsioonile (dots. M. Viru).
- Kehalise töövõime ja hormonaalmuutuste sõltuvus sugulise küpsuse staadiumist (v-teadur K. Karelson).
- Adaptiivsuse muutused sportlastel suuremahulisel treeningul (dots. M. Viru).
- Taimsete toidulisandite mõju sportlaste kehalisele töövõimele (dots. M. Viru).

Kiiruse ja kiirusjõu alaste sporditeaduslike uuringute metoodikad

1. Maksimaalse jookskiiruse mõõtmine
2. Liikumiskiiruse dünaamika mõõtmine
3. Reaktsioonikiiruse mõõtmine
4. Stardikiirenduse mõõtmine
5. Spordivahendi lennukiiruse mõõtmine
6. Hüppevõime mõõtmine
7. Hüppevastupidavuse mõõtmine
8. Lihasvõimsuse mõõtmine
9. Jõuvastupidavus mõõtmine
10. Jooksul ja hüppel rajaga kontaktaja mõõtmine
11. Jooksul sammupikkuse ja –aja mõõtmine
12. Löögitugevuse mõõtmine poksis
13. Löögisageduse mõõtmine poksis
14. Liigesnurkade ja nurkkiiruste mõõtmine
15. Staatilise surve- ja tõmbejõu mõõtmine
16. Lihaste bioelektrilise aktiivsuse mõõtmine
17. Kapillaarveres laktaadi taseme mõõtmine
18. Keha rasvaprotsendi määramine kaliipermeetodil

Kasutatavad aparatuurid: MuscleLab (Norra), microMuscleLab (Norra), mõõtesüsteem „Ivar” (Eesti), Accusport (Sakasamaa), Lange kaliiper (USA)

5.3.1.4. Füsioteraapia lektoraat

- Alaselja vaevustega patsientide funktsionaalse seisundi muutused (lektor P. Eelmäe).
- Kaela radikulopaatiaga patsientide funktsionaalse seisundi muutused operatsiooni järgselt (lektor P. Eelmäe).
- Kehalise aktiivsuse mõju patsiendi seisundile pärast põlve või puusaliigese endoproteesimist (lektor P. Eelmäe).
- Töofüsioteraapia roll skeetilihassüsteemi haiguste ennetamisel ja taastamisel (assistent D. Vahtrik).

Peamised uurimissuunad

Puusa- ja põlveliigese osteoartroosi ja - artriidiga patsientide kehaline seisund enne ja pärast endoproteesimist

Täitjad: P. Eelmäe, K. Pöldaru, M. Kärsin, P. Kägu, T. Hurt

Märksõnad: endoproteesimine, rehabilitatsioon, lihasjõud, liigese liikuvus, kõndimine

Nimmeristluu ja kaela radikulopaatiaga patsientide funktsionaalse seisundi ja elukvaliteedi muutused sõltuvalt kehalisest aktiivsusest.

Täitjad: P. Eelmäe, D. Vahtrik, M. Merimaa

Märksõnad: radikulopaatia, rehabilitatsioon, lihasjõud, liigete liikuvus, kehaline aktiivsus

Ratsutamisteraapia ja selle tähtsus puuetega laste taastusravis

Täitjad: P. Eelmäe, T. Bürkland, K. Jõeveer

Märksõnad: ratsutamisteraapia, rehabilitatsioon, kehaline aktiivsus, tasakaal, PCI

Töõfüsioteraapia roll skeetilihassüsteemi haiguste ennetamisel ja taastamisel

Täitjad: D. Vahtrik, P. Eelmäe, T. Uuemäe, R. Rammul

Märksõnad: töö tervishoid, rehabilitatsioon, kehaline aktiivsus

Kasutatakse järgmisi uurimismeetodeid:

- goniomeetria
- isomeetriline dünamomeetria
- müotonomeetria
- antropomeetria

Füsioteraapia lektoraat omab kaasaegset varustust liigete liikuvusulatuse hindamiseks. Eraldi väärib märkimist spetsiaalne tehnika lülisamba liikuvuse hindamiseks (*KENO Cervical Measurement System, Myrin, MIE* jne). Samuti

on kasutusel erinevad dünamomeetrilised seadmed erinevate lihasrühmade jõu hindamiseks. Eraldi väärivad märkimist meditsiinilises rehabilitatsioonis laialdast kasutust leidnud Nicholas Manual Muscle Tester ja spetsiaalselt sääre lihaste jõu hindamiseks konstrueeritud dünamomeetriline seade. Lihastoonuse hindamiseks on kasutusel TÜ-s väljatöötatud müotonomeeter. Laboris on kasutusel järgmised tarkvarapaketid: *PhysioTools*, *Sportlab*, *Myoton*. Füsioteraapia labor teeb tihedat koostööd kinesioloogia ja biomehaanika laboriga ning SA TÜ Kliinikumi Närvikliiniku ja Traumatoloogia ja ortopeediakliinikuga.

5.3.1.5. Tervisekasvatuse lektoraat

- Kehalise aktiivsuse tervistuslik toime (dots. T. Janson).
- Fertiilses eas naiste tervises seisund ja seda mõjutavad faktorid (lektor M. Kull).
- Kehalise aktiivsuse ja psüühilise seisundi vahekord murdeealistel kooliõpilastel (dots. T. Janson).
- Tervisekasvatus üldhariduslikes koolides (dots. T. Janson).
- Tervisekäitumise analüüs läbi sotsiaaldemograafilise tunnuse (dots. T. Janson).

5.3.2. Spordipedagoogika ja treeninguõpetuse instituut

Sihtfinantseeritav teema: Kooli kehalise kasvatuse, sportliku treeningu ja tervistava kehalise aktiivsuse longitudinaaluuringud. Teema juht prof. T. Jürimäe

Teadussuund: pedagoogika.

5.3.2.1. Spordipedagoogika õppetool

- Eesti ja vene koolide prepuberteedialiste laste muutused antropomeetrilistes näitajates, motoorses võimekuses ning kehalises aktiivsuses õppeaasta vältel (prof. T. Jürimäe).
- Keha koostise määramine erinevate meetodite abil prepuberteedialistel lastel (prof. T. Jürimäe).

- Veespordialade sportlaste funktsionaalse võimekuse testimine (dots. J. Jürimäe).
- Jõutreening tervisega seotud fitnessi parandamiseks kesk- ja vanemaealistel ülekaalulistel meestel ja naistel (dots. J. Jürimäe).

5.3.2.2. Spordi sotsiaalteaduste õppetool

- Kehalise aktiivuse sotsiaal-majanduslikud ning motivatsioonilised aspektid (prof. L. Raudsepp).
- Liigutusvilumuste omandamine lastel (prof. L. Raudsepp).
- Sportlaste emotsionaalsed seisundid võistlussituatsioonis (prof. L. Raudsepp).
- Liigutuskoordinaatsiooni ja liigutuste taju ealised aspektid (assistent A. Hannus).

Treenerite ja sportlaste spordipsühholoogiline täiendkoolitus

- Teaduspõhine eesmärkide püstitamine spordis;
- psüühikatreeningu programmi koostamine ja hindamine, psühholoogiliste oskuste treening;
- kommunikatsioonioskused ja enesekehtestamine;
- sportlase ja treeneri psühholoogiliste oskuste hindamine;
- emotsionaalse seisundi seosed sportliku sooritusega, emotsionaalse seisundi reguleerimise tehnikad;
- spordimotivatsioon ja selle reguleerimine;
- keskendumisoskus ja selle treenimine;
- võistluseelne psühholoogiline ettevalmistus;
- sotsiaalpsühholoogilised aspektid spordipsühholoogias;
- võistkonna psühholoogiline ettevalmistus, individuaalne ja võistkondlik motiveerimine;
- võistkonna sidusus, sidususe liikide seosed sportlike tulemuste ja motivatsiooniga, sidususe tõstmine;
- arenguline spordipsühholoogia;
- sagedasemad sportlastel esinevad psüühika- ja käitumishäired, nende ennetamine ja toimetulek nendega;

- vgastuste psühholoogilised mehhanismid, vigastusega toimetulek.

Spordipsühholoogiline nõustamine ja psühholoogiline treening spordis.

Sportlaste ja treenerite nõustamine psühholoogilise treeningu läbiviimisel: eesmärkide püstitamine; motivatsiooni reguleerimine; keskendumisoscuse hindamine ja treening; emotsionaalse seisundi reguleerimine; erutuse alandamise ja tõstmise tehnikad; kognitiivsete protsesside (mõtete, kujutluspiltide) reguleerimine; kujutlusoscuse hindamine ja treening ning simulatsioonitrening; võistluseelsete - ja soorituseelsete rutiinide loomine ja hindamine.

Individaalne nõustamine treeningu- või võistlusperioodil esinevate probleemidega toimetulekul.

Psüühika- või käitumishäiretega sportlaste ja treenerite nõustamine ja psühhoteraapia (kognitiivne käitumisteraapia).

5.3.2.3. Treeninguõpetuse õppetool

- Regulaarse sporditreeningu mõju liigutusvõimete arengule 10–17-aastastel tüdrukutel (dots. J. Loko).
- Noorvõrkpallurite kehalise võimekuse ja somaatiliste tunnuste omavaheliste seoste uurimine (dots. J. Loko).
- Noorkorvpallurite kehalise võimekuse määramine ja selle seosed mängulise efektiivsusega (dots. J. Loko).
- Noorsportlaste valiku teoreetilised alused, kriteeriumid ja liigutusvõimete arengu iseärasused (dots. J. Loko).
- Funktsionaalse ettevalmistuse struktuur ja treeningu individualiseerimine vastupidavusaladel (prof. A. Nurmekivi).
- Treeninguvahendite toime hindamisest südamelöögisageduse, vere laktaadi kontsentratsiooni ja pingutuse tunnetuse põhjal (prof. A. Nurmekivi).
- Treeninguprotsessi diagnoos ja prognoos erinevatel spordialadel (prof. A. Nurmekivi).

- Spordiharrastuste mõju üliõpilaste kehalistele võimetele ja akadeemilisele võimekusele (lektor H. Lemberg).
- Raseduse füsioloogilised ja psühholoogilised aspektid (lektor R. Linkberg).
- Loote vastus ema kehalisele koormusele (lektor R. Linkberg).
- Võimlemise ajalugu (lektor R. Linkberg).
- Tütarlapse suguline areng ja sport (lektor R. Linkberg).
- Kehaliste võimete ja sportliku saavutusvõime arengu dünaamika noorsportlastel (dotsent Ando Pehme).

5.3.2.4. Kooli kehalise kasvatuse lektoraat

- Koolilaste kehaline kasvatus ja võimlemise didaktika (dots V. Hein).
- Kehalise kasvatuse õpetamise efektiivsus (dots V. Hein).
- Erinevate meetodite kasutamisest kehalise kasvatuse õpetamisel (dots V. Hein).
- Painduvuse ja selgrookõveruste mõõtmise meetoodika (dots V. Hein).

5.4. Teadustegevuse põhisuunad Tallinna Ülikooli kehakultuuriteaduskonnas

TPÜ Kehakultuuriteaduskonna teadussuunad on kujunenud arvestades õppetöö spetsiifilisi vajadusi ning ühiskondlikku tellimust järgivate lepinguliste uurimustööde baasil. Järgnevalt on ära toodud peamised teadussuunad, kus alateemade täitmisega on haaratud enamik teaduskonna õppejõude.

5.4.1. Pedagoogiline kinesioloogia

Uurimisteemad käsitlevad erinevate sportlike harjutuste ja spordialade tehnika õpetamist, liigutuste optimeerimist, sporditehnika ratsionaalsema või efektiivsema variandi leidmist, sporditehnika individualiseerimist, liigutuste õpetamise didaktikat ja inimese psühhomotoorikat sportlike harjutuste puhul. Kasutatakse nii spordibiomehhaanika kui ka pedagoogika ja psühholoogia uurimismeetodeid. Konstrueeritakse liigutuste registreerimise süsteeme ja programmeeritakse vastavat arvutitarkvara. Uurimistöö on integreeritud teiste teadusharudega, välja on kujunenud Eestis ainulaadne ning maailmas

tunnustatud erinevate spordialade tehnilise ja biomehaanilise analüüsi keskus. Pedagoogilise kinesioloogia laboris väljatöötatud analüüsimetoodikat ja tehnilisi vahendeid kasutatakse paljude riikide (Kanada, Rootsi, Inglismaa jt.) veespordialade koondvõistkondi teenindavates keskustes. Professor R. Haljand on esinenud regulaarselt rahvusvahelistel teadusüritustel ning seminaridel.

Kinesioloogia laboratoorium sai alguse juba 1968. aastal, kui TPedl õppejõuks tuli prof. H. Gross. Siis nimetati laborit rakendusliku biomehaanika laboratooriumiks.

Alustati teaduslike uuringutega suusatamise, ujumise, võimlemise, sportmängude ja kergejõustiku alal. Et spordialade tehnika uuringuteks on tarvis keerulist aparatuuri, siis konstrueeriti kinokaameraid, millega võib filmida liigutustegevust, loodi terve rida spordiliigutuste dünaamiliste näitajate registreerimise komplekse, millega sai mõõta jõunäitajaid (elektriliste anduritega suusakepid ja suusad, tensoandurite süsteem tõmbejõudude registreerimiseks ujumisliigutustel jne.).

Esimene koordinaadimõõtja telliti TÜ aeroionisatsiooni laborist ja sellega tehti väga palju mõõtmisi, mille tulemusel sai võimalikuks oluliselt edasi arendada sporditehnika analüüsi teooriat.

1970. aastate keskel tekkis uus suund, mida hakati nimetama pedagoogiliseks kinesioloogiaks. Laboratooriumile pandi majanduslik alus eriti mahukate lepinguliste töödega. Teaduslepingute tellijateks olid Eesti ja NSVL spordiorganisatsioonid ning NSVL Kosmoseuuringute Keskus.

Laboratooriumi baasil on tehtud palju üliõpilaste, aspirantide ja magistrandide teaduslikke töid, kaitstud on rida kandidaadi- ja magistritöid. Põhilised teaduslikud juhendajad on olnud professorid H. Gross ja R. Haljand.

Labori tehnilise aparatuuri konstrueerija on Ahto Okas, kes on rea autoritunnistuste omanik. Arvuti on laboratooriumide teine põhiline uurimistöö vahend. Programmide eest on kandnud hoolt tuntud füüsik professor Hannes Tammet.

Prof. Rein Haljand, Toomas Tamp (Tallinna Ülikool) – täiusliku ujumistehnika õpetamise metoodika

Tehnikaalase ettevalmistuse aluseks on tehnika mudelid, mis luuakse selleks, et aktiveerida sportlase teadvustatud tegevust liigutuste omandamisel ja täiustamisel.

Mudel annab õppijale vajalikud teadmised, võimaldab omandada õigete liigutuste sooritamise oskused ning kujundada ratsionaalsed vilumused. Tehnika mudelit tuleb käsitleda kui õppeainet, mille omandamisel saab kõike teadaolevaid pedagoogilisi võtteid kasutada.

Teadmiste, oskuste ja vilumuste kujundamisel ujumise õpetamiseks ja täiusliku tehnika valdamiseks tuleks lähtuda järgmisest skeemist:

1. teoreetiliste teadmiste omandamine – mudelite tundmine;
2. spetsiaalsete imitatsiooniharjutuste sooritamine kuival;
3. mõtestatud tehnikaharjutuste sooritamine vees;
4. liigutuste tunnetuse ja enesekontrolli võtete kasutamine treeningprotsessis;
5. ujujate liigutuskujundi teadvustatuse taseme kontroll testimisküsitluste abil,
6. ujujate tehniliste oskuste ja vilumuste kontroll videoanalüüsi ja arvutiprogrammide abil;
7. individuaalsete tehniliste arengusuundade analüüs ja konkreetsete täiuslike tehniliste nõuete realiseerimine,

Ujumistehnika mudelid on koostatud põhimõttel, et maailma paremate ujujate tehnikat ei saa kunagi pidada ideaalseks ega kopeerida. Ka neil on oma vead, individuaalsed iseärasused ja eripärad. Ujumistehnika mudelite väljatöötamisel lähtuti liigutusliku ja mõtestusliku külje optimaalsest ühendamisest keerulises liigutustegevuses.

Seega on mudel teaduslikult põhjendatud liigutustegevuse kirjeldus koos liigutusparameetrite variatiivsuse diapsooniga, mis tuleb võtta orientiiriks õppimisel-õpetamisel ja kriteeriumiks tehnikaalasel kontrollil-enesekontrollil. Mudelis olevate nõuannete järgi saab juhendada nii treener kui sportlane.

Lähtudes sellest on ujumisviiside , startide ja pöörete tehnika mudelid koostatud järgmiselt:

1. liigutusi vaadeldakse kui faasidest koosnevat liigutussüsteemi;
2. igal faasil on kindel eesmärk (muutub faas – muutub eesmärk),
3. liigutuste faasi vaadeldakse kui tervikut (iga faas haarab keha tegevust tervikuna, mitte eraldi kere, käsi, jalgu jne.);
4. faasi algused ja lõpud on kindlalt määratletud tunnetavate tunnustega (käe kõverduse algus, jalasirutuse lõpp jne.);
5. faasist faasi ülemineku, faasi alguse või lõpu moment on keha asend liigutustegevuse kooskõlastuse iseloomustamiseks;
6. faasid on leitavad kõikide ujujate liigutustegevuses olenemata variatiivsusest ja seega ka võrreldavad, analüüsitavad.

Mudelid koosnevad kahest osast:

formaalsest mudelist – arvuliste näitajatega mõõdetavatest liigutustegevuse parameetritest (kiirused, nurgad liigestes, mõjuvad jõud jne) koostatud matemaatiliselt korrektene valem;

loogilisest mudelist – liigutuste verbaalne ja visuaalsete illustatsioonidega kirjeldus, mis avab liigutustegevuse sihipärase mõtestatud külje, nõuanded täiusliku tehnika omandamiseks ja õpetamiseks.

Ujumistehnika mudelite konstrueerimise metoodika seisneb maailma parimate ujujatel registreeritud parameetrite ja vaatluste tulemusena saadud variatiivsuste analüüsil. Leitakse liigutuste elementide ja faaside omavahelised seosed – korrelatsioonanalüüs, regressioonanalüüs. Määratletakse tähtsamad faasid ja liigutuselemendid. Optimeeritakse liigutuste variatiivsuse ulatused efektiivsusest lähtudes.

Teostatakse individuaalne analüüs, antakse hinnang mõõdetavatele liigutusparameetritele nii faaside kui ka elementide kaupa . Prognoositakse ja simuleeritakse edasist liigutustehnika täiustamist arvutuprogrammide abil.

Faaside kaupa liigutustegevusele konkreetsete eesmärkide ja elementide püstitamisega saadakse mudeli optimaalne sisuline külg.

Ujumisliigutuste tehnika ratsionaalsuse kriteeriumiteks on:

1. vältida liigseid liigutusi;
2. saavutada lihastöö pingutuste ja lõdvestuste optimaalne ajaline vahekord – rütm;
3. kindlustada hingamise ja liigutustegevuse kooskõla;
4. luua edasiviivaid jõude;
5. kindlustada edasiviivate jõudude õige ülekanne ühelt kehaosalt teisele lukustatud liigete kaudu;
6. vähendada veetakistuse ja teiste pidurdavate jõudude mõju;
7. hoida liigutuste dünaamilist tasakaalu vees.

Loogilise mudeli kirjelduse skeem on kui treeneri käsiraamat ujumisliigutuste õpetamiseks ja peaks olema täielikult teadvustatud uujale kes soovib omandada täiuslikku ujumistehnikat.

Sportlikus ujumises on võistlustel kasutusel 15 erinevat tehnilist liigutustegevust vastavalt ujumisviisidele ja võistlusdistsantsidele.

Need on :

1. liblikujumise start
2. liblikujumise pööre
3. liblikstiilis ujumine
4. rinnuliujumise start
5. rinnuliujumise pööre
6. rinnulibrassi ujumine
7. seliliujumise start
8. seliliujumise pööre

9. selilistiilis ujumine
10. krooliujumise start
11. krooliujumise pööre
12. kroolistiilis ujumine
13. kompleksujumise pööre liblikujumiselt selilistiilile
14. kompleksujumise pööre seliuiujumiselt rinnulibrassile
15. kompleksujumise pööre rinnulibrassilt krooliujumisele

Kõikide nende liigutustegevuste tehnika loogilised mudelid on kirjeldatud järgneva skeemi kohaselt:

perioodide ja faaside nimetused;

liigutustegevuse üldeesmärk;

üldised liigutustegevuse mõtestusülesanded;

vastava ala võistlusmäärustega määratletud nõuded,

detailne liigutustegevuse kirjeldus perioodide ja faaside kaupa:

faasi eesmärk;

faasi alustamise monendi asendi kirjeldus ja nõuanded;

faasi jooksul sooritatavate liigutuste elementide nõuanded enesekontrolliks;

illustratsioonid tähtsamatest momentidest videostoppkaadritena, videoklipid.

Kõikide ujumistehnika, startide ja pöörete formaalsed mudelid on arvutiprogrammides matemaatilisel kujul, millest on teostavad ka väljatrükid paberkandjal:

1. liigutusi iseloomustavate arvuliste parameetrite keskmised väärtused ja variatiivsuse ulatus;
2. liigutusi iseloomustavate arvuliste parameetrite soovitatavalt paremaks muutmise suunad, kas suurendada või vähendada ja optimaalsed usaldusväärsed piirid kui palju;

3. liigutusi iseloomustavate arvuliste parameetrite korrelatsioonseosed üldeesmärgi või faasi eesmärgi iseloomustava parameetriga, et paremini mõista liigutuste struktuuri;
4. liigutuste parameetrite tähtsuse, olulisuse, ebaolulise võrdluse järjekord eesmärkide suhtes;
5. liigutuste parameetrite regressioonmudelid perioodide või faaside kaupa;
6. individuaalse tehnika hinnangud, täiuslikuma tehnika arendasmise võimalused, prognoosid ja simulatsioon.

5.4.2. Spordisotsioloogiline suund

Pikaajalised uurimisteemad on seotud sportimisaktiivsuse ning sotsiaalse motivatsiooni probleemidega, spordiorganisatsiooni ja spordiklubide funktsioneerimisprotsessidega ja spordiharrastuse tüpoloogiaga. Omaette uurimisvaldkonna moodustavad õpilaste sportimisaktiivsust käsitlevad rahvusvahelised võrdlusuuringud. Projekti "Euroopa noorte sportlik eluviis, kehaline võimekus ja olümpiaideaalid" koordineerib Rahvusvaheline Spordipedagoogika Komitee (ICSP). Töö võimaldab võrrelda kaheksa Euroopa riigi (ka Eesti) 12- ja 15- aastaste noorte sportimisaktiivsust ja kehalist võimekust ning nendega seonduvaid tegureid.

Laboris on pikemat aega tegeldud ka sportimisaktiivsuse ning sotsiaalse motivatsiooni probleemidega, spordiorganisatsiooni ja spordiklubide funktsioneerimisprotsessidega ja spordiharrastuse tüpoloogiaga.

Omaette uurimisvaldkonna moodustavad õpilaste sportimisaktiivsust ja motivatsiooni käsitlevad uuringud. 1995. aastal lülitati teema rahvusvahelisse võrdlusuuringu "Euroopa noorte sportlik eluviis, kehaline võimekus ja olümpiaideaalid" projekti, mida koordineerib Rahvusvaheline Spordipedagoogika Komitee (ICSP). Andmed võimaldasid võrrelda kaheksa Euroopa riigi (ka Eesti) 12- ja 15-aastaste noorte sportimisaktiivsust ja kehalist võimekust ning nendega seonduvaid tegureid. Nimetatud uurimuses puudutati põgusalt ka olümpismi ja spordieetika teemat. Laboris on noorte uuringuid viidud regulaarselt läbi alates 1993. aastast. 2004. aastal toimus

järjekordne uurimus, mille aruandes “Noorte spordiharrastuse struktuur ja arenguvõimalused” analüüsiti muuhulgas ka noorte sportimisaktiivsuse ja motivatsiooni dünaamikat viimase kümnendi jooksul.

1998. aastal alustati täiskasvanud elanikkonna spordiharrastuse tüpoloogია ülevabariigilisi monitooringuid ja 2003. aastal korraldati järjekordne selleteemaline esinduslik uurimus – “Täiskasvanute spordiharrastus ja selle arengu perspektiivid Eestis”–, mille tulemused esitati Rzeszów’is EASS II konverentsil.

2002. aastal jätkati spordisüsteemi organisatsiooniliste aspektide käsitlemist, kus organisatsiooni arengu üldistele kvantitatiivsetele näitajatele ning arengudünaamikale lisaks lähtuti uuest probleemipüstitusest. Töötati välja spordiklubide kui vabatahtlike mittetulunduslike organisatsioonide toimivuse analüüsi põhimõtted ning uue suunana hakati uurima klubide tegevuskeskkonda ja toimivust mõjutavaid tegureid. Klubiuringu (“Spordiklubide organisatsiooniline toimivus”) tulemusi on tutvustatud 2002. aastal Euroopa Spordimanagemendi 10 Kongressil Jyväskyläs ja samal aastal Viinis Euroopa Spordisotsioloogia I Konverentsil Viinis ning 2003. aastal Kölnis Euroopa Spordisotsioloogia II Konverentsil.

2002. aastal kaardistati ja analüüsiti Tallinna spordirajatiste läbilaskevõimet ning vastavust spordiharrastuse struktuurile ja töötati välja põhimõtted Tallinna spordi arengukava jaoks. Järgneval aastal viidi samateemaline uurimus läbi juba kogu vabariigis.

Viimastel aastatel on hakatud tegelema põhjalikumalt ka spordi juhtimise, majandamise ja rahastamise probleemidega, samuti on algust tehtud sporditöötajate karjääri uuringutega.

Laboris viljeldavatel uurimisteemadel on tehtud hulgaliselt magistri, bakalaureuse ja diplomitöid ning uudsete teemadena on neis käsitletud vabatahtlikkuse, vaba aja veetmise, sportimise hinna kujunemise, spordi ajaloo ja muid probleeme.

5.4.3. Spordibioloogiline teadussuund

Suuna kujunemise aluseks on olnud teaduskonna õppejõududest ja teaduritest koosneva uurimisrühma poolt pika aja vältel läbiviidud Eesti tippsportlaste bioloogilis-meditsiinilised süvauuringud . Selle tulemusena on enam kui 10 aasta vältel kogutud ainulaadne andmebaas tippsportlaste arengust. Alateemasid integreerivaks teemaks on olnud "Tippsportlaste kompleksuuringute teoreetilised alused". Uurimissuunda jätkatakse integreerivate, eri elundkondi haaravate süvauuringutega, et leida korrelatsioone eri elundkondades ekstreemsete koormuste tagajärjel tekkinud kahjustuste esinemise ja ulatuse vahel.

Spordibioloogia laboris teostatakse kompleksuuringut vereringe-, hingamise, kesknärvisüsteemi, morfoloogiliste ja funktsionaalsete näitajate määramiseks. Kasutatakse järgmisi meetodeid

Vereringesüsteem:

1. EKG (südame biovoolud)
2. ehhokardiograafia (südame mass, mahud)
3. faasanalüüs (südame töö ajaline struktuur).

Hingamissüsteem ja ainevahetus:

1. maksimaalne hapnikutarbimine (aeroobset ainevahetust iseloomustav näitaja)
2. alaktaatne lävi (anaeroobset ainevahetust iseloomustav näitaja)
3. rasvkoe protsentuaalne osa kehamassist.

Kesknärvisüsteem:

1. liht- ja liitreaktsiooniajad
2. KNS tüübi määramine
3. KNS väsimuse määramine
4. suuna, ruumi ja kiiruse taju määramine

Saadud andmete põhjal tehakse sportlase arengu meditsiinilis-bioloogiline hinnang ning antakse ka konkreetsed soovitused treeningprotsessi optimeerimiseks.

5.5. Sihtasutuse TÜ Kliinikum spordimediitsiini keskus

Pakub järgmisi võimalusi:

- kehalise arengu astme hindamine (antropomeetria, keha koostise määramine);
- tervisliku seisundi kontrollimine – elektrokardiograafia nii rahuolekus kui ka koormuse ajal, arteriaalse vererõhu mõõtmine koormuse ajal;
- kehalise aeroobse võimekuse hindamine – koormustestiaegse hapnikutarbimise mõõtmine väljahingatava õhu analüsaatori abil (maksimaalne hapnikutarbimine $VO_2 \text{ max}$, anaeroobne läbi AnL, aeroobne läbi AerL);
- laktaadi taseme koormusaegse määramine kapillaarveres;
- hingamisfunktsioonide määramine puhkeolekus ja koormuse ajal;
- jala koormusjaotuse määramine ning selle tulemustest lähtuvalt individuaalsete korrigeerivate tallatugede soovitamine ja valmistamine;
- erinevad laboratoorsed analüüsid kliinikumi ühendlabori baasil tervisliku seisundi ja kehalise koormuse mõju hindamiseks;
- lisauuringute ja konsultatsioonide võimalus Tartu Ülikooli Kliinikumi teistes erialakliinikutes
- treeningprotsessi mediko-bioloogiline nõustamine kehaliste koormuste optimaalseks planeerimiseks
- kõik kaasaegse taastusravi võimalused:

Spordimediitsiini keskuses on kasutusel tipptehnoloogia, mis võimaldab saada äärmiselt täpseid organismi seisundit iseloomustavaid andmeid:

- kardiopulmonaalse funktsionaalse reservi ja kehalise võimekuse hindamise aparaat – Vmax 229d Spectra (Sensormedics, USA) ja Oxycon Record (Erich Jaeger, Saksamaa);

- koormusaegne automatiseeritud elektrokardiograafia – Cardiosoft (Marquette-Hellige, USA) ja Cardio Perfect (Holland);
- koormusaegne arteriaalse vererõhu monitooring – Cardiosoft (Marquette-Hellige, USA) ja Cardio Perfect (Holland);
- Marquette-Hellige'i (USA) ja Siemensi (Saksamaa) veloergomeetrid ning liikurrada LE2000 (Erich Jaeger, Saksamaa) ja Tread Mat OJK-1 (Telineyhtymä, Soome) eriti suurte mõõtmetega liikurrada suusatajatele, jooksjatele ning invasportlastele;
- Erich Jaegeri spirograaf (Saksamaa) ning Sensormedicsi (USA) seade Vmax 229d Spectra hingamisfunktsioonide määramiseks;
- jala koormusjaotuse analüsaatorid Footscan 3D Scientific Romberg (Rsscan International, Belgia) ning Footscan D3D koos 0,5 m ja 2 m koormusplaadiga.

5.6. Ülevaade spordimeditiini süsteemist Eestis

5.6.1. Inimressurss

1. Arstide arv ja erialad, nii täis- kui poole kohaga

a) Tallinnas

Spordimeditiini Sihtasutus

- 5 täiskohaga arsti, kes on lõpetanud spordimeditiini (taastusravi) eriala
- 1 arst ortopeedia erialal (0,25 koormust arstina)

Artrosport kliinik

- 4 ortopeedi á 0,5 koormust

Meremeeste haigla

- 1 spordiarst-ortopeed

Era

- 1 täiskohaga spordiarst

b) Tartus

Spordimeditiini ja taastusravi kliinik

- 3 täiskohaga spordiarsti
- 2 spordiarsti 0,5 kohaga
- 3 spordiarsti 0,25 kohaga

- 1 ortopeed 0,25 kohaga

Era

- 1 täiskohaga spordiarst

5.6.2. Pakutavad testid ja teenused, taastumisprotseduurid, füsioteraapia

- spordimeditiiniline terviseuuring (koos koormusprooviga)
- füsioteraapia (elektriravi), Tartus füsioteraapia väga erinevate protseduuridega
- taastumisprotseduurid. Tallinnas infrapunasaun, tervisekapsel; Tartus – suur valik erinevaid taastumisprotseduure

5.6.3. Sihtrühmad, teenuste arv aastas

- noorsportlased: Tallinnas 4000, Tartus 5000, Pärnus 400, Kohtla-Järvel 1000;
- tervisesportlased: Tallinnas 1000, Tartus 1500;
- tippsportlased: 120 sportlast 2 korda aastas, vastavalt EOK lepingule.

5.6.4. Rahaline käive

Tallinnas: käive 5 – 5,5 miljonit krooni

Tartus: 6–8 miljonit krooni

5.6.5. Spordimeditiinialase arendustegevuse takistavad tegurid

Suurim probleem – kvalifitseeritud tööjõu puudus, eriti Tallinnas. Seoses spordimeditsiini eriala õpetamise lõpetamisega Tartu Ülikoolis 1990ndate aastate alguses, puudub sisuliselt võimalus spordimeditiiniliste teadmiste saamiseks Eestis. Euroopa suurriikides võib spordimeditsiini erialal töötada muu eriala arst alles peale 150 – 200-tunnilise vastava täiendkoolituse läbimist, Eestis aga sisuliselt igaüks. Sellise tava jätkumine viib peatselt

spordimeditšiini eriala täieliku hääbumiseni, sest varsti pole meil enam ka õppejõude, kes muu eriala arste või üliõpilasi koolitaksid.

Teine probleem – rahaliste vahendite puudus nii vajaliku aparatuuri, korraliku töötasu kui ka enesetäiendamise võimaluste suhtes. Kindlasti napib rahalisi vahendeid ka ruumidele, kuid see eeldab omakorda vajalikku personali ja seadmeid.

Seoses spordimeditšiinilise kaadri hääbumisega oleks lahenduseks Eesti erinevate maakondade perearstide regulaarne spordimeditšiiniline koolitamine, mida viis mõned aastad tagasi läbi toona spordimeditšiinis töötanud prof. Rein Jalak ja mis võitis perearstide suure tunnustuse. Perearstidele spordimeditšiinilise väljaõppe rahastamine aitaks ka teistes linnades ja maakondades anda elanikkonnale teadmisi liikumise ja tervise tähtsusest, nõustada ja kontrollida regulaarselt tervist ja töövõimet.

5.7. Näide: tippvõistkonna ja taustajõudude koostöö

Näide võistkonna edukast koostööst taustajõududega tippspordi suurtulemuste saavutamisel – Eesti meeste murdmaasuusatamise koondis

Peatreener – Mati Alaver

Sprinditreener – palkamisel (Norrast)

10 sportlast

1. Arst – Tarvo Kiudma
2. Füsioterapeut – Lauri Rannama
3. Määrderühm – 6 liiget, juht Aare Mets, määrdeekspert Magne Myrmo (Norra)
4. Teadusliku konsultatsiooni rühm:

Juht: Tõnis Matsin – tööühma koordinaator, suusatreeningu üldideoloogia

Liikmed: Atko Viru – spordifüsioloogia
Mehis Viru – treeningu monitooring
Teet Seene – lihasenergeerika
Mihkel Zilmer – toitumine

Hans Gross – tehnika
Vahur Ööpik – toitumine, joomine distantsil
Toomas Karu – pulsimonitooring
Jaak Maaroos – spordimeditatsioon
Peep Päll – jõutreening
Mart Kull – kõrva-, nina- ja kurguhaigused, immunoloogia
Eevi Maiste – kardiograafia, ehhokardiograafia
Töövõime testimine – Tarvo Kiudma, Tõnis Matsin, Eve Pihl
Laboratoorsed VO_2 max testid – 1. juuni, 20. oktoober
Lävekiirused – 20. juuni
Lävekiirused – 20. juuni
Spetsiaalne vastupidavus – 25. september
Treeningkoormuste ja taastumise pidev monitooring – La, Urea, Kr-kinaas, ortopulsid, SLS
Sponsorstruktuur toodab ca 10 miljonit krooni aastas. Mänedžer peatreener Mati Alaver.

5.8. Kokkuvõte

Eesti sporditeaduse tase oli Nõukogude Liidu aegadel tähelepanuväärne eelkõige idabloki tippspordi kontekstis. Taasühinemine lääne kultuuri- ja teadusruumiga ei ole olnud valutut, kuid iseseisvusaja edusammud Eestis nii alus- kui ka rakendusteaduslikel arengusuundadel sporditeaduses on silmnähtavad. Sporditeaduse rakenduslahendusi treeningprotsessi efektiivsemaks jahtimiseks pakub enamik uurimislaboreid nii Tartu kui Tallinna Ülikoolis ning spordimeditaatori asutused. Koostöö sporditeadlaste ja tippspordi vahel on kohati väga edukas.

Nimetame murdmaasuusatajate, keregejõustiklaste, pallimängualade, sõudjate, judokate, ujujate, triatleetide jmt häid koostöönäiteid teadusnõustajatega.

Praktika näitab, et teaduspoole pakkumised jäävad tippspordis tihti kasutamata üsna mitmel erineval põhjusel.

Esikohale võiks paigutada treeneri ebapiisavad teoreetilised teadmised ja praktilise ettevalmistuse taseme ning sellega kaasneva valmiduse puudumise teadusabi kasutamiseks ja maksimaalsete eesmärkide seadmiseks, vähese kursisoleku erialase ja sporditeadusliku kirjandusega ja konkurentide ettevalmistuse köögipoolega.

Selles osas on koostöö arenguruum mõlemapoolne. Teaduspoolel on võimalik harida treenerit täiendkoolituse kaudu ja paremini oma meetodeid propageerida.

Edasipüüdev ja arenguvõimeline treener peab ka ise olema aktiivsem enda teoreetilisel ja erialasel täiendamisel ning koostöövõimaluste leidmisel.

Teine objektiivne koostööpidur on finantsiline. Tänapäevased uurimismeetodid ja rakendusteaduslikud lahendused on siiski sedavõrd kulukad, et spordialaliidud, koondvõistkonnad ja klubid saavad endale teadusabi kasutamist lubada alles siis, kui treeningprotsessi organisatsioonilised põhiprobleemid (varustus, treeninglaagrid, võistlustest osavõtt, treeneri töötasu jne) on lahendatud. Peab tunnistama, et olümpiakandidaatide tasemel tippsportlastel ei jää teadusabi oma sportlike tulemuste arendamisel saamata majanduslikel põhjustel, pigem jääb sellisel juhul nii sportlasel kui treeneril puudu professionaalsetest teadmistest, lugemusest, konkurentide tundmisest ja novaatorlusest.

Järgnevalt esitame rakendusteaduslike uurimisvaldkondade juhtpersonalidest – sporditeadlastest lähtuvalt ülevaate teenustest, mida Eesti sporditeadus on võimeline tippsportlastele pakkuma ja heal rahvusvahelisel tasemel teostama:

Treeningprotsessi operatiivne ja strateegiline planeerimine, analüüs, korrektsioon:

Ants Nurmekivi, Harry Lemberg, Tõnis Matsin, Mehis Viru, Jaan Loko

Töövõime:

laboratoorsed testid ($VO_{2\max}$, AL, AnL)

Jaak Maaroos, Tarvo Kiudma, Mehis Viru, Kalle Karelson

treeningtingimustes

Tõnis Matsin, Eve Pihl, Harry Lemberg (vastupidavusalade AL, AnL);

Mehis Viru (Ergopower – Bosco süsteem, alaspetsiifiline võimsus);

Jarek Mäestu, Jaak Jürimäe (sõudeergomeetria, AL, AnL).

Hingamissüsteem:

Peet-Henn Kingisepp (kopsude funktsionaalne seisund).

Lihasseisund:

Mati Pääsuke, Jaan Erelaine, Helena Gapejeva (jõud, kiirusjõud, jõuvastupidavus);

Teet Seene, Priit Kaasik, Raivo Puhke (lihasvalkude süntees ja degradatsioon, lihaskiutüüpide vahekord);

Arved Vain (müomeetria – lihase elastsusomaduste määramine, väsimus, taastumine).

Toitumine:

Mihkel Zilmer (tasakaalustatud toitumine spordialast lähtuvalt, vitamiinid, toidulisandid, antioksüdandid);

Vahur Ööpik (toiduratsioon, vedelike tarbimine, võistluskaalu reguleerimine)

Keha koostis

Eve Pihl (kaliipermeetod, vere lipiidid);

Toivo Jürimäe (keha rasvaprotsent).

Kohanemisevõime

laboratoorne

Atko Viru, Mehis Viru, Kalle Karelson (hopmonaalfaktorid, treeningu monitooring);

treeningtingimustes

Tõnis Matsin, Eve Pihl, Tarvo Kiudma, Lauri Rannama (hormonaalfaktorid, töövõime ekstremaaltingimustes – mäestik, kuumus, külm keskkond, suur ajavööndi muutus, immunoloogiline staatus).

Ülekoormus ja ületreening

Atko Viru (hormonaalfaktorid)

Teet Seene (lihasevalkude degradatsioon ja süntees)

Sporditehnika

Rein Haljand (kinesioloogia veespordi aladel)

Aadu Krevald (spordibiomehaanika heidetes, hüpetes)

Hans Gross (suusatehnika)

Spordipsühholoogia

Aave Hannus, Lennart Raudsepp (motivatsioon, eneseregulatsioon, sotsiaalne staatus, imago)

Kaivo Thomson (nägemistaju, liht-, liit- ja valikreaktsioon)

Füsioteraapia

Lauri Rannama (tugi- liikumisaparaadi ja lihassüsteemi seisund vastupidavusaladel)

6. TIPPSPORTLASE KARJÄÄR

6.1. Teoreetilised alused ja uuringud

Tänapäeva tippsport nõuab sportlastelt täielikku pühendumist ning seetõttu osutub üha raskemaks tippspordis edu saavutamine spordivälise karjääri kõrval. Ühel hetkel peab sportlane tegema otsuse, kas pühenduda ainult tippspordile või mitte. Tulenevalt sellest on spordi sotsiaalteadustes üha täpsemalt määratletud sportlase ja tippsportlase karjääri mõisted. Kuna sportlaskarjäär on oma olemuselt väga paljutahuline, on senised teoreetilised mudelid ja empiirilised uurimused käsitlenud nii tippsportlase karjääri sotsiaalseid, gerontoloogilisi kui ka psühholoogilisi aspekte. Üks esimesi empiirilisi uurimusi sportlaskarjääri kohta viidi läbi Bloom jt. (1985) poolt. Uurimuse käigus intervjueriti tennisiste ning ujujaid, kes olid olümpiamängude või tippturniiride medalivõitjad. Toetudes intervjuudele sportlaste endi, nende vanemate ja treeneritega, töötasid Bloom ja kolleegid välja tippsportlase arengumudeli, milles toodi esile olulisemad faktorid, mille tippsportlase karjäär põhineb. Nii selgus näiteks, et tippsportlased alustasid oma karjääri juba lapseeas (enne 10.–11. eluaastat), neil oli võimalus treenida kvalifitseeritud treenerite juhendamisel ning samuti sobivas treeningkeskkonnas. Võrreldes tippsporti jõudnud ja keskmise tasemega sportlasi, ületasid esimese grupi sportlased teist gruppi nii treeningu tingimuste kui ka mahu ning erialase treeningu kvaliteedi osas. Hilisemad uurimused erinevatel spordialadel tippu jõudnud sportlaste kohta näitavad, et erialaspetsiifilise treeninguga alustati suhteliselt vara ning nädalane treeningtundide arv suurenes järk-järgult kogu sportlaskarjääri jooksul (Hodges ja Starkes, 1996). Analüüsides erialase treeningu mahtu sportlaskarjääri erinevatel etappidel selgus, et peale erialast spetsialiseerumist kasvas nädalase spordialaspetsiifilise treeningu maht 5

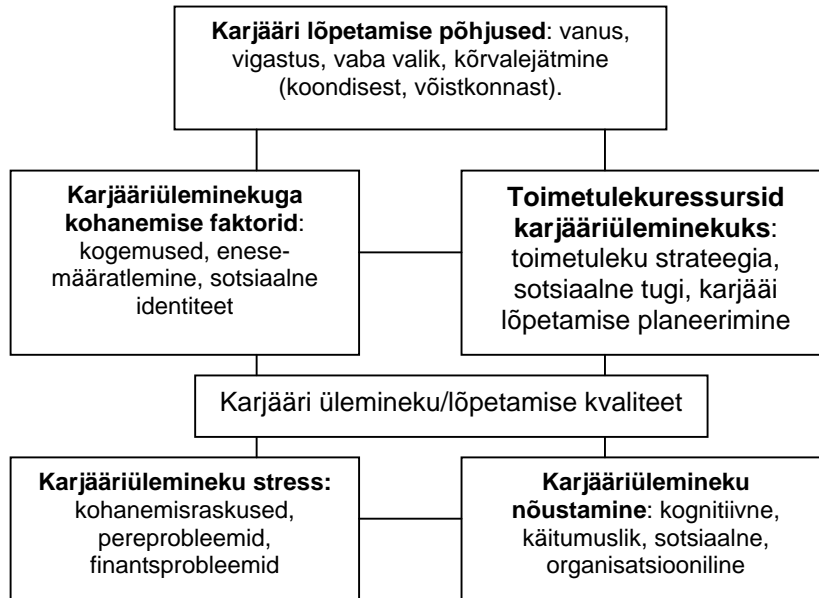
tunnilt 25–30 tunnini nädalas (Starkes, 2000). Samuti näitavad uurimused et sportlase karjääri jooksul muutus nii erialase treeningu maht kui struktuur.

6.2. Sportlaskarjääri üleminekud

Sportlaskarjääri üleminekud on üks sporditeadlasi enam huvitanud teemasid. Kuidas ja millistel tingimustel toimub üleminek laste spordist juunioride vanuseklassi? Millised on soodustavad ja takistavad tegurid, mis mõjutavad üleminekut juunioride klassist täiskasvanute sporti? Kahjuks ei ole Eestis sellesuunalisi empiirilisi uuringuid siiani läbi viidud, ehkki paljud treenerid ja spordijuhid on märkinud sportlaskarjääri üleminekute olulist rolli tippsportlaseks arenemisel. Üks kriitilisemaid üleminekuid sportlaskarjääris on üleminek juunioride east täiskasvanute sporti, mil tekivad mitmed psühholoogilised ja organisatsioonilised probleemid. Erialase kirjanduse ülevaatest selgus, et sportlaskarjääri üleminekutega kaasnevad omavahel seotud emotsionaalsed, sotsiaalsed, finantsilised ja ametiga seotud faktorid (Ogilvie ja Taylor, 1993). Iga sportlane tuleb nende faktoritega toime individuaalselt, mis sõltub eelnevast kogemusest, toimetulekuoskustest ja ülemineku põhjustest.

Taylor ja Ogilvie (1998) töötasid välja karjääriüleminekutega kohanemise mudeli (Joonis 1). Mudel vaatleb kogu sportlaskarjääri üleminekut ühtse protsessina ning toob esile järgnevad osad:

- a) põhjused, mille tulemusena sportlaskarjääri üleminekud (või lõpetamine) toimuvad;
- b) arengulised tegurid, mis on seotud üleminekuga kohanemisega;
- c) toimetuleku ressursid, mis aitavad kohaneda karjääri üleminekuga;
- d) karjääri ülemineku (või lõpetamisega) kohanemise kvaliteet;
- e) karjääri ülemineku (või lõpetamisega) seotud stressiga toimetulek.

Joonis 1. Karjääriüleminekutega kohanemise mudel sportlastel (Taylor ja Ogilvie, 1998).

Varasemad uuringud näitavad, et tipp sportlaste karjääri lõpetamine on seotud stressiga (Lavalle ja Wylleman, 2000). Svoboda ja Vaneki (1982) uuringus osalesid endise Tšehhoslovakkia olümpiasportlased ning tulemustest selgus, et 83% sportlastest esinesid raskused tipp sportdist loobumisel. Werthner ja Orlick (1986) viisid endiste Kanada tipp sportlastega läbi uuringu, mille tulemusest selgus, et 78,6% intervjueritud sportlastest koges sportlaskarjääri lõpetamisel teatud probleeme. Ameerika Ühendriikides läbi viidud uurimusest (McInally jt, 1992) selgus, et 88% endistest tippjalgpalluritest hindas sportlaskarjääri lõpetamist ülimalt stressirohkeks. Kõige sagedamini esinenud probleemid olid finantsilised ja tööalased raskused (31%), emotsionaalse kohanemise raskused (26%), ja sotsiaalse kohanemise raskused (23%). Vaatamata tõsiasjale, et endised tippjalgpallurid pidasid sportlaskarjääri lõpetamist problemaatiliseks, soovisid 67% küsitletutest, et nende pojad valiksid samuti professionaalse jalgpalluri karjääri. Huvitavad on ka uuringute andmed ülikooli/kolledži tasemel sportlaste karjääri kohta. Nimelt selgus Blinde jt. (1985) uuringust, et ülikooli tasemel jalgpallurid ja individuaalsportlased esindajad olid küllaltki hästi valmis sportlaskarjääri lõpetamiseks. Uuringust selgus, et ligikaudu 90% ülikooli tasemel sportlastest

olid valmis sportlaskarjääri järgseks eluks. Üldistades karjääriuuringute tulemusi võib järeldada, et mida kõrgema sportliku tasemega on sportlased, seda enam on neil sportlaskarjääri lõpetamisel probleeme. Teadlased väidavad, et aastakümneid tippsportlase karjäärile pühendunud atleetide enesemääratlemine tippsportlasena on niivõrd kinnistunud, et sportlaskarjääri lõpetamine ning uue tööalase karjääri alustamine kulgeb sageli suurte raskustega.

6.3. Sportlaskarjääri lõpetamise põhjused

Sportlaskarjääri lõpetamise põhjused jagunevad laiemas plaanis kahte gruppi – vabatahtlikud ja pealesunnitud põhjused. Ehkki sportlaskarjääri lõpetamise põhjused on alati individuaalsed, on senised uurimused näidanud, et enamlevinud põhjusteks on rasked spordivigastused, kronoloogiline vanus, kõrvalejätmine (koondisest, meeskonnast) või isiklik otsus sportlaskarjäär lõpetada (Lavalley ja Wyllemann, 2000).

Kui vaatleme lühidalt sportlaskarjääri lõpetamise põhjust, selgub, et kõige levinumaks on kronoloogiline vanus ja sellega kaasnevad muutused. Ogilvie ja Taylor (1993) märgivad, et nii psühholoogilised tegurid (motivatsiooni vähenemine), sotsiaalne staatus kui ka füüsilised võimed takistavad tippsportlasel endisel tasemel võistlemist. Sellest tulenev rahuolematus ja amotiveeritus viivadki otsuseni tippsportlase karjäär lõpetada.

Järgmine tippsportlase karjääri lõpetamist mõjutav tegur on sporditraumad. Uurimused näitavad, et sporditraumade tõttu sportlaskarjääri lõpetamine on peaaegu alati problemaatiline, sest sportlane ei ole vigastuste tekkimiseks peaaegu mitte kunagi valmis (Werthner ja Orlick, 1986). Seega on vigastuste tõttu sportlaskarjääri lõpetamine üks stressitekitavamaid põhjuseid.

Järgmine sportlaskarjääri lõpetamise põhjus on kõrvalejätmine koondisest või meeskonnast. McInnaly jt. (1992) uuringust selgus, et kõrvalejätmine koondisest või meeskonnast oli üks olulisemaid pealesunnituid teguritest, miks tippsportlase karjäär lõpetati.

6.3.1. Vabatahtlikud põhjused

Wylleman jt. (1993) viisid läbi uurimuse olümpiamängudel võistelnud endiste Belgia sportlastega ja tulemustest selgus, et tippsportlase karjääri lõpetamine on kombinatsioon isiklikest, sotsiaalsetest ja psühholoogilistest teguritest. Mõned tippsportlased võivad karjääri lõpetada finantsilistel põhjustel, teised aga kas psühholoogiliste või sotsiaalsete tegurite mõjul (üsna levinud oli tippsportlase soov veeta rohkem aega perekonna ja sõpradega). Psühholoogiliselt on kõige lihtsam tippsportlase karjäär lõpetada siis, kui karjääri lõpetamine on ette planeeritud. Sel juhul saab tippsportlane ennast selleks sammuks eelnevalt ette valmistada, mis omakorda vähendab karjääri lõpetamisega seonduvat stressi. Eraldi probleemiks tippsportlaste karjääri lõpetamise temaatikas on karjääri taasalustamine peale mõningase pausi tegemist. Ehkki selliseid näiteid on spordiajaloos päris arvukalt, on üks tuntumaid endise profikorpalluri Michael Jordani näide. Olles saavutanud korvpallis kõik mis võimalik, pöördus ta peale mitmeaastast võistluspausi tagasi NBA-s mängimise juurde.

6.4. Uuringu tulemused

Käesoleva projekti üheks eesmärgiks on kirjeldada tippsportlase karjääri eesti endiste tippude näitel. Selleks viidi läbi endiste tippsportlaste anketeerimine.

Ankeedi koostamisel võeti aluseks mujal maailmas tehtud sellelaadsed projektid (Cote jt, 2005) ning koostatud ankeet ongi originaalankeedi eestikeelne kohandatud versioon. Ankeet koosneb kuuest osast:

- 1) Lapseea sport.
- 2) Sportlaskarjääri algus.
- 3) Sportlaskarjääri tipp.
- 4) Sportlaskarjääri lõpetamine.
- 5) Elu peale sportlaskarjääri.
- 6) Tippsportlase karjääri organisatsioon.

Käesoleva projekti raames koguti andmeid 26 endise eesti tippsportlase kohta, kes esindasid järgmisi spordialasid: kergejõustik (n=12), purjetamine

(n=2), kahevõistlus (n=2), laskesuusatamine (n=2), vehklemine (n=3), korvpall (n=1), moodne viievõistlus (n=1), käsipall (n=1), judo (n=1), võrkpall (n=1). Alljärgnevalt on saadud tulemused esitatud tabelite ja joonistena.

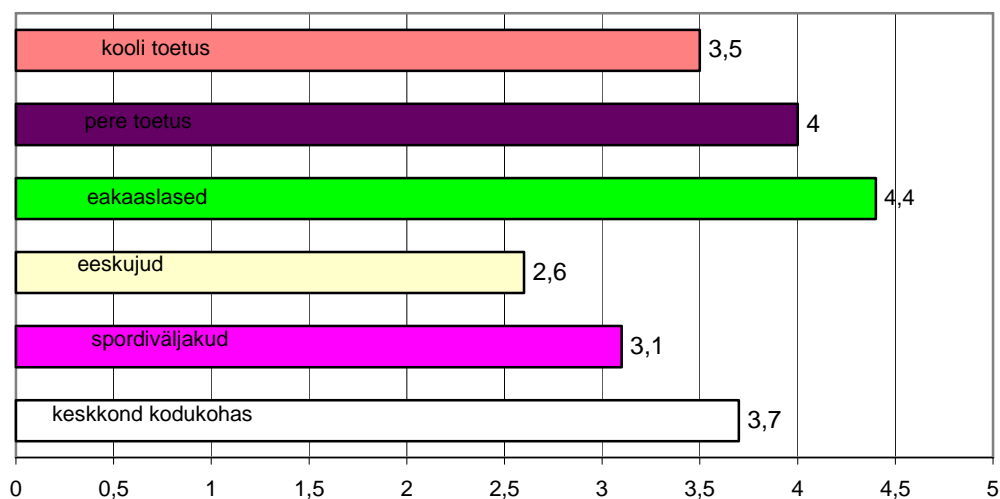
6.4.1. Lapseea sport

Andmed endiste tippsportlaste lapseea spordiharrastuse kohta on esitatud tabelis 1 ja joonistel 2–3.

Tabel 1. Organiseeritud spordiharrastuse algus ja treeningutele kulunud aeg.

Näitaja	keskmine	miinimum	maksimum
Organiseeritud spordiharrastuse algus (vanus, a.)	7,82±1,8	5	11
Treenimisele kulunud aeg (tundi/nädalas)	4,82±1,2	3	8

Joonisel 2 on välja toodud endiste tippsportlaste lapseea sportimistingimused.

Joonis 2. Endiste tippsportlaste lapseea sportimistingimused.

Endised tippsportlased hindasid lapseea sportimistingimusi headeks eakaaslaste olemasolu ja perekonna toetuse poolest. Need kaks sporti sotsialiseerumise tegurit on väga tähtsad ja siin võib peituda ka üks põhjus, miks küsitletute hilisem sportlaskarjäär kujunes väga edukaks. Eakaaslaste

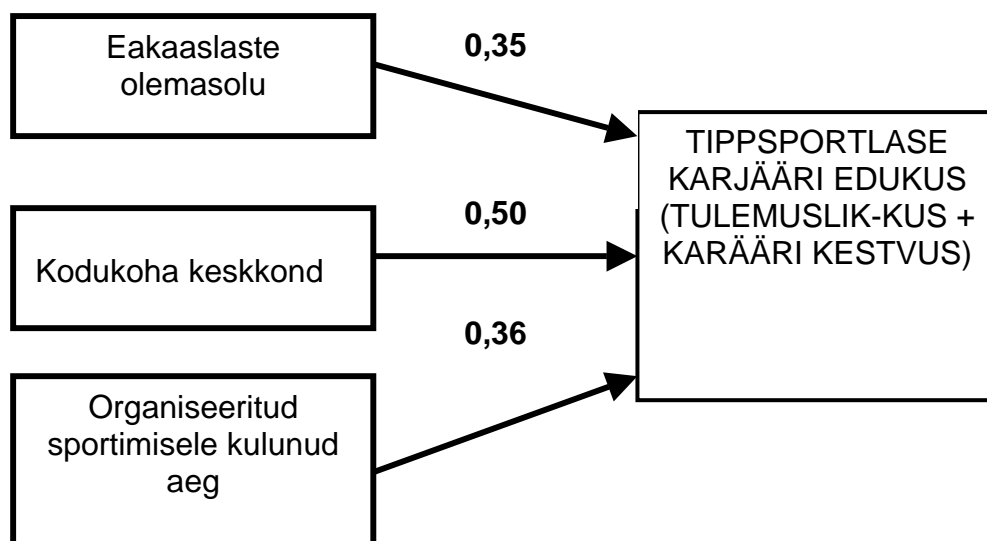
olemasolu soodustab varast sportlikku tegevust ning just eakaaslased on olulisteks eeskujudeks, kelle mõjutustel sportima hakatakse.

Perekonna toetus lapse sportimisele avaldub mitmes erinevas vormis, kuid üldisemalt võttes võib lastevanemate sotsiaalse toetuse jagada kahte gruppi – vanemate mudelkäitumine ja logistiline toetus. Esimene seisneb selles, et lapsevanemad, kes ise aktiivselt spordivad, on oma lastele positiivseks eeskujuks. Selle tulemusena hakkavad ka lapsed sportima. Uurimused on näidanud, et lapsed, kelle mõlemad vanemad regulaarselt spordivad, on ligikaudu 2,5 korda kehaliselt aktiivsemad kui lapsed, kelle vanemad spordiga ei tegele. Logistiline toetus väljendub aga lapse sportimiseks tingimuste loomises ning siia alla kuulub transport treeningukohta ja koju ning sportimiseks vajaliku riietuse ja inventari muretsemine. Tihti esineb üks sotsiaalse toetuse vorm ilma teiseta, näiteks lapsevanemad, kes ise regulaarselt ei spordi, kindlustavad oma lapsed kõrge logistilise toetusega.

Kindlasti on laste varase sportimisharrastuse tekkimisel tähtis vanemate endi sportlik karjäär. Ka Eestis on palju näiteid selle kohta, et endiste sportlaste järglastest saavad kui mitte tipp-, siis vähemalt rahvuslikul tasemel sportlased.

Üheks käesoleva uurimuse tööülesandeks oli välja selgitada, millised on need tegurid, mis mõjutavad tippsportlase karjääri edukust. Seejuures lähtusime tippsportlase karjääri edukuse määramisel kahest näitajast – edukus rahvusvahelistel tiitlivõitlustel ja tipptasemel võistlemise karjääri pikkus. Järgneval esitamine joonisel 3 need lapsea sportimist iseloomustavad tegurid, mis on seotud tippsportlase karjääri edukusega.

Joonis 3. Tippsportlase karjääri edukust iseloomustavad lapseea sportimise tegurid.

6.4.2. Sportlaskarjääri algus

Sportlaskarjääri alguseks võib lugeda organiseeritud treeningute alustamist põhisportdialal ja meie uurimuses oli selleks vanusepiiriks 11.-12. eluaasta. Järgnevalt esitame sportlaskarjääri alguse olulisemad tunnused tabelis 2.

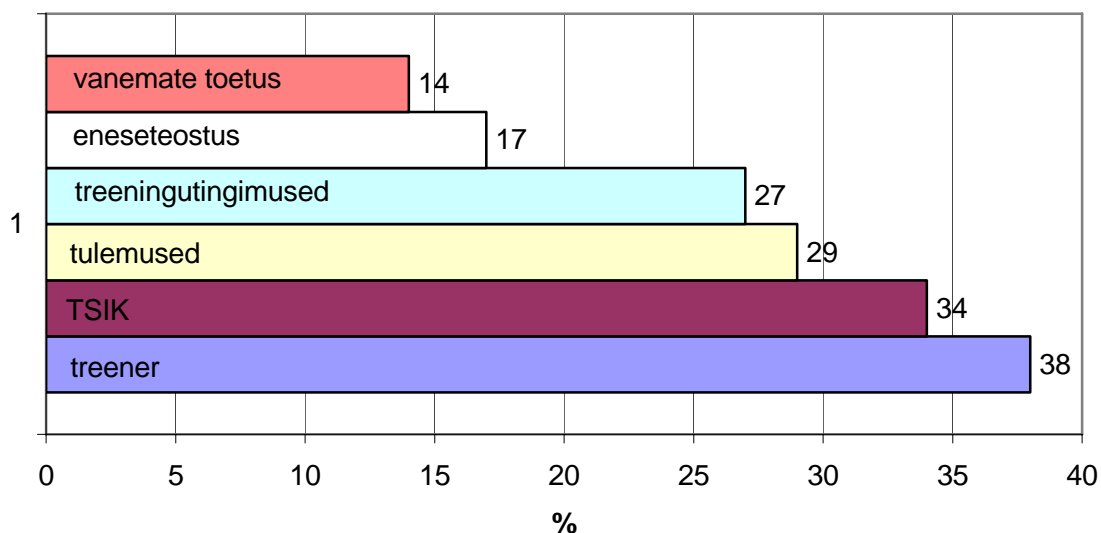
Tabel 2. Sportlaskarjääri alguse näitajad

Sportlaskarjääri alguse parameetrid	Keskmine	Miinumum	Maksimum
Spordiala treeningute alustamine (vanus aastates)	9,9±3,1	5	15
Spordiala treeningute iseseisev algus	9,2±2,6	5	14
Kooli tasemel võistlemise algus	9,9±2,2	7	14
Regiooni tasemel võistlemise algus	11,1±2,1	8	15
Riiklikul tasemel võistlemise algus	12,9±1,9	9	17
Rahvusvahelisel tasemel võistlemise	15,6±2,3	12	22

Sportlaskarjääri alguse parameetrid	Keskmine	Miinum	Maksimum
algus			
Tekkis mõte saada tippsportlaseks	12,9±1,9	10	23
Tehti otsus püüelda tippsportlaseks	16,2±2,8	11	23
Vaba aja pühendamine treeningutele ja võistlemisele	14,9±3,5	8	20
Esimene treeningulaager	12,2±3,1	12	21
Treeneriga tihedama koostöö tekkimine	15,4±4,1	9	23
Sportlaskarjääri parima tulemuse saavutamine	26,1±3,7	20	33
Tekkis mõte loobuda tippspordist	31,2±4,5	23	40
Alaspetsiifiliste treeningute algus	14,4±3,8	9	23
Regulaarse üldkehalise treeningu algus	13,5±4,1	7	22

Nagu esitatud andmetest selgub, alustasid endised tippsportlased põhisportialal organiseeritud treeningutega 10. eluaasta paiku, millele järgnes võistlemine kohalikul ja riiklikul tasemel. Esiolgsle mõttele tippspordile pühendumisest 13. eluaasta paiku järgnes loogiliselt järjest suurenenud pühendumine treenimisele ja võistlustele ning 16. eluaasta paiku otsuse tegemine püüelda tippsportlaseks. Samal vanuseperioodil tekkis endistel tippsportlastel ka tihedam koostöö treeneriga ning tehti algust nii alaspetsiifiliste kui ka üldkehalise ettevalmistuse treeningutega.

Uuringu käigus selgitati välja, millised olid kõige tähtsamad tegurid, mis mõjutasid küsitletute otsust pühenduda tippsportlase karjäärile. Saadud tulemused on esitatud joonisel 4.

Joonis 4. TippSPORTlase karjäärile pühendumise tegurid

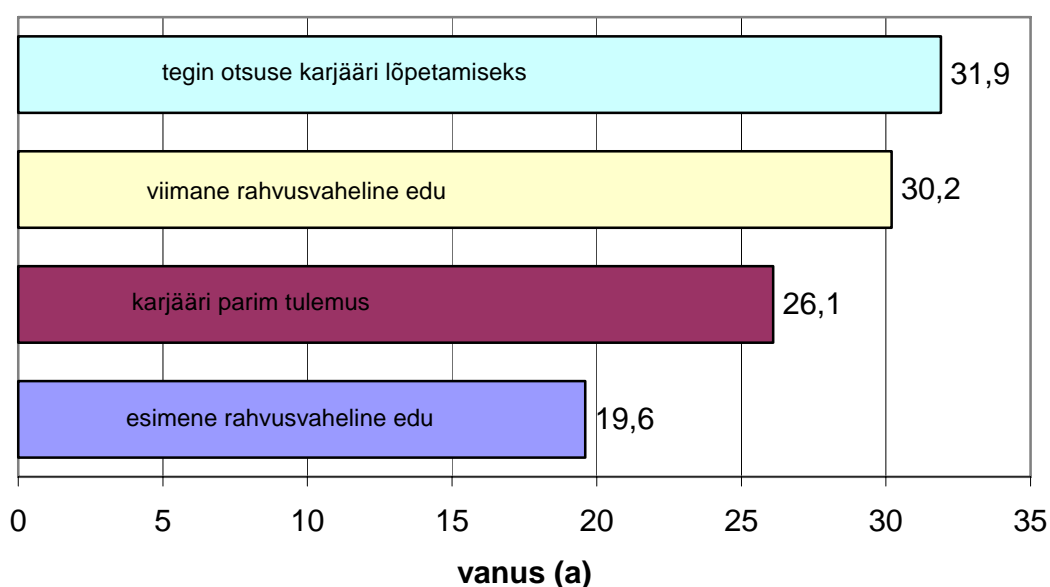
Meie uurimuses osalenud endised tippSPORTlased lugesid kõige olulisemateks teguriteks, mis määrasid otsustamist tippSPORTlaseks püüelda, entusiastliku treeneri olemasolu ning võimalust asuda õppima endisesse Tallinna Spordiinternaatkooli (vastavalt 38% ja 34% vastanutest märkisid ära). Samuti olid olulised tegurid esmase sportliku edu saavutamine (29% vastanutest) ja sobivate treeningutingimuste olemasolu. Kui arvestada faktiga, et enamik käesolevas uuringus osalenud endisi tippSPORTlasi alustasid oma sportlaskarjääri 1970- ja 80-ndatel, siis oli tolleaegses noortesporti süsteemis oluliseks teguriks võimalus õppida ja treenida endises Tallinna Spordiinternaatkoolis. Kool pakkus noorsportlastele häid treeningutingimusi professionaalsete treenerite juhendamisel ning kooli vilistlaste hulgas on ka paljud käesolevas projektis osalenud endised tippSPORTlased.

Endistel tippSPORTlastel paluti hinnata spordisüsteemi toetust noorsportlastele tippSPORTi pürgimiseks. Saadud tulemustest selgus, et hinnangud jagunesid peaaegu võrdselt „väga hea”(35%) , „hea”(31%) ja „rahuldav” (30%) vahel.

6.4.3. Sportlaskarjääri tipp

Sportlaskarjääri tipp-perioodi määratlemiseks võeti arvesse täiskasvanute klassis rahvusvahelisel tasemel saavutatud tulemusi. Ehkki kõik uuringus osalenud endised tippsportlased ei saavutanud tiitlivõistlustel (OM, MM, EM) kohta esikuuikus, palusime käesolevas projektis osaleda ka nendel sportlastel, kes saavutasid Nõukogude Liidu meistrivõistlustel medali või koha esimese 6 seas. Lisaks osales meie projektis selliseid endisi tippsportlasi, kes esindasid Eestit olümpiamängudel, kuid kellel läbimurre maailma absoluutsesse tippu ei õnnestunud.

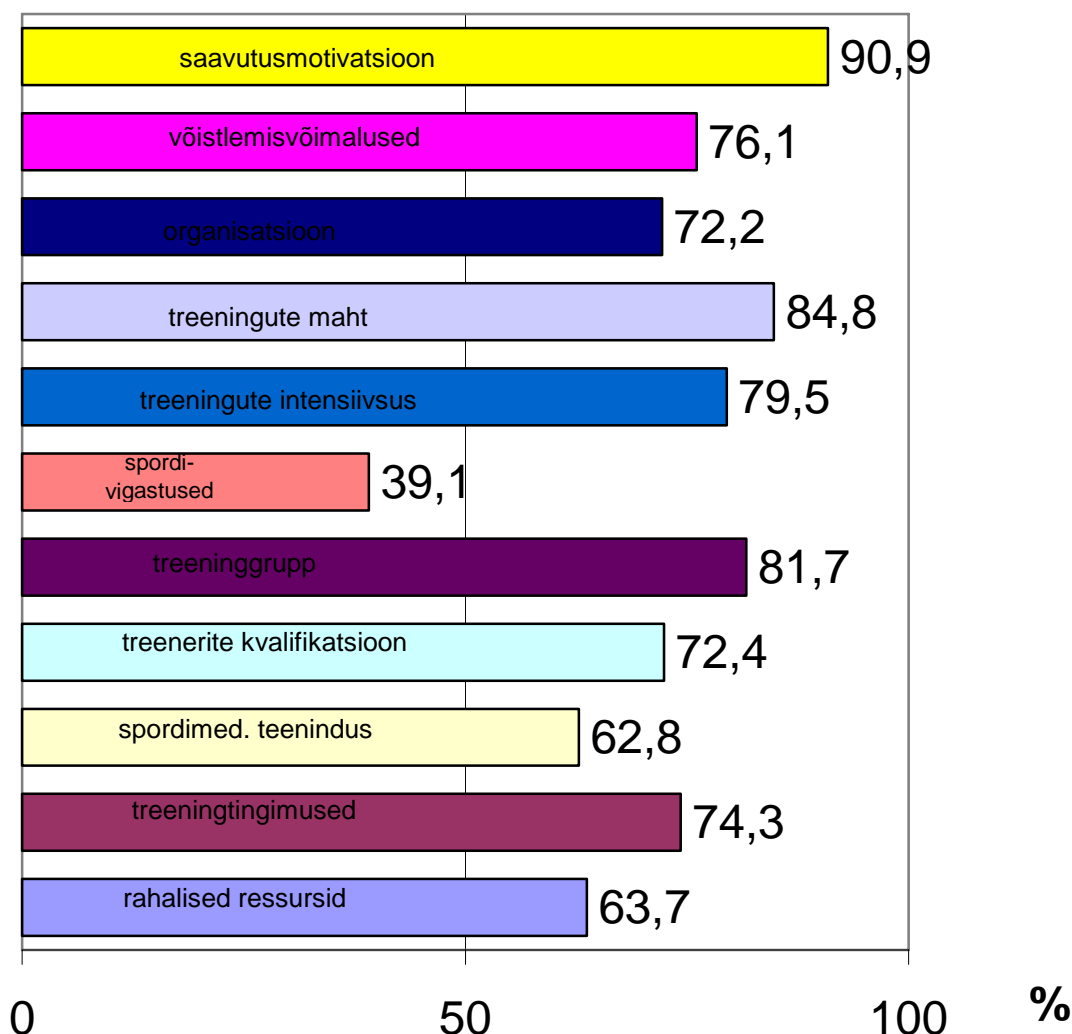
Joonisel 5 on esitatud sportlaskarjääri tippu jõudmise ning tippkonkurentsis võistlemise lõpetamise näitajad.

Joonis 5. Sportlaskarjääri tippu jõudmise ja võistlemise lõpetamise näitajad

Esitatud tulemusi vaadates võib märkida, et endiste tippsportlaste rahvusvaheline läbilöök toimus 20. eluaasta paiku. Siiski peab silmas pidama tõsiasja, et rahvusvahelise edukuse all mõisteti rahvusvahelistel võistlustel heade tulemuste saavutamist ka U-21 ja U-23 vanuseklassides. Samuti ilmneb, et eesti endiste tippsportlaste karjäär kestis tipptasemel ligikaudu 10 aastat ning otsus lõpetada tippsportlase karjäär tehti keskmiselt 2 aastat peale viimast rahvusvahelisel tasemel edu saavutamist.

Endiste tippsportlaste karjääri kõige edukamat perioodi iseloomustavad ressursid ja mõjutegurid on esitatud joonisel 6.

Joonis 6. Sportlaskarjääri tipp-perioodi saavutuslikkust mõjutavad tegurid

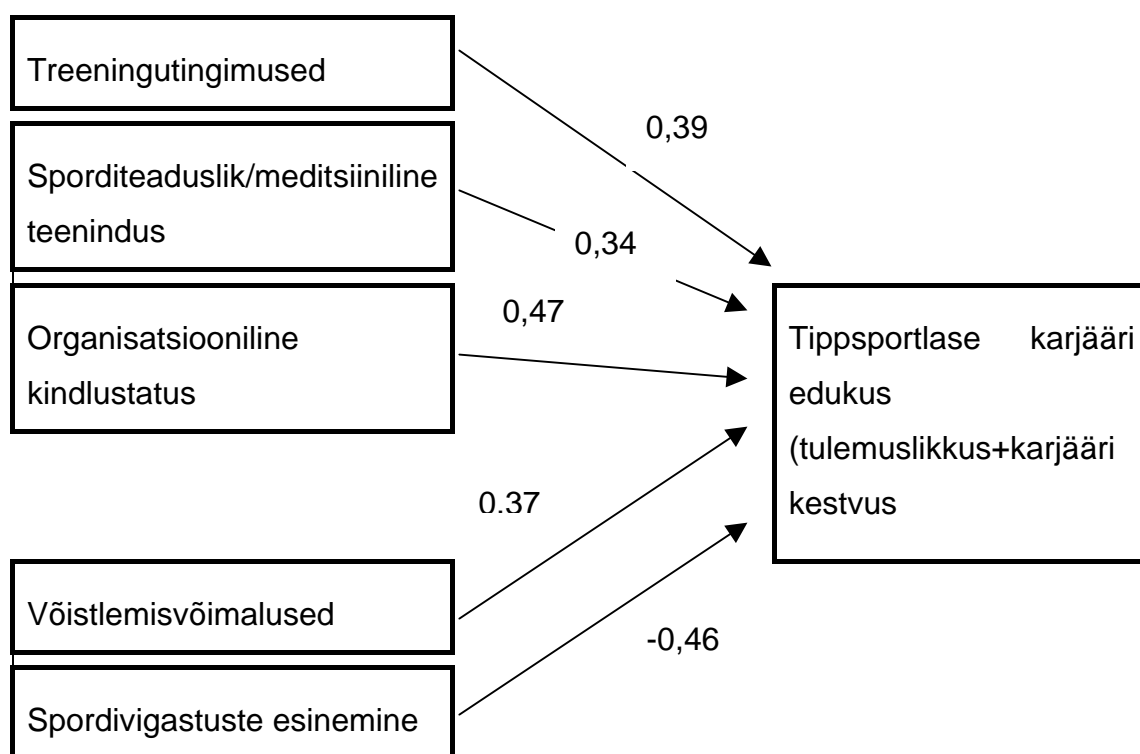
Nagu esitatud jooniselt nähtub, tundsid endised tippsportlased kõige suuremat puudust treeningprotsessi sporditeaduslik-meditsiinilisest teenindusest ning finantsilistest võimalustest. Samas ei ole ka teisi sportlaskarjääri mõjutavaid tegureid hinnatud keskmiselt rohkem kui 70-80%-liselt.

Kui endistel tippsportlastel paluti nimetada sportlaskarjääri tipp-perioodi saavutuslikkust enim takistanud tegurid, siis selgus, et ülekaalukalt enim märgiti ära tagasihoidlikke materiaalseid tingimusi (64% vastanutest). Ligikaudu 1/3 endistest tippsportlastest nimetas takistavate teguritena nõrka

spordimeditiinilist teenindust, tagasihoidlikke treeningtingimusi, vastava kvalifikatsiooniga treeneri puudumist ja spordiorganisatsiooni vähest toetust. Veel loeti sportlaskarjääri takistanud teguriteks spordiala nõrka taset Eestis (21% vastanutest), sporditraumade esinemist (18% vastanutest) ja väheseid võistlusvõimalusi (11% vastanutest).

Tippsportlaste karjääri soodustavate teguritena toodi kõige sagedamini esile kõrget saavutusmotivatsiooni (45% vastanutest), innustavat treenerit (39% vastanutest), treeninggrupi olemasolu (35% vastanutest) ning perekonna ja tuttavate toetust (31% vastanutest).

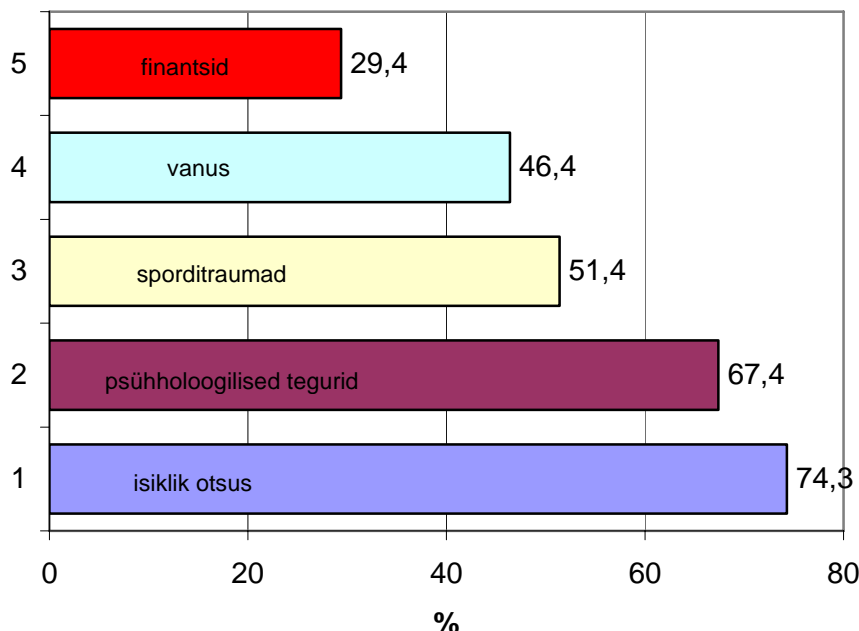
Järgnevalt esitame joonisel 7 need sportlaskarjääri tipp-perioodi iseloomustavad tegurid, mis on seotud tippsportlase karjääri edukusega.

Joonis 7. Tippsportlase karjääri edukust iseloomustavad karjääri tipp-perioodi tegurid.

6.4.4. Sportlaskarjääri lõpetamine

Joonisel 8 on välja toodud põhjused, miks otsustati tippsportlase karjäär lõpetada.

Joonis 8. Tippsportlase karjääri lõpetamise põhjused

Endiste eesti tippsportlaste olulisemad põhjused karjääri lõpetamiseks on isiklik otsus seda teha ning psühholoogilised tegurid, nagu motivatsiooni ja uute eesmärkide puudumine spordis. Lisaks nendele põhjustele märkisid ligikaudu pooled küsitletutest karjääri lõpetamise põhjuseks sporditraumad ja vanuse. 81% endistest tippsportlastest olid oma karjääri lõpetamise ette planeerinud, 19% aga mitte.

Kui küsisime arvamust endiste tippsportlaste valmisoleku kohta sportlaskarjääri järgseks eluks selgus, et vaid 15% vastanuteks pidas enda valmisolekut ebapiisavaks, 27% väga haks ning 57% piisavaks, et sportlaskarjääri järgse eluga toime tulla.

65% endistest tippsportlastest omandas sportlaskarjääri jooksul elukutse, 35% seda aga ei teinud. Need sportlased, kes sportlaskarjääri jooksul elukutset ei omandanud, märkisid sagedamini, et tippsport nõudis nii suures osas aega ja pühendumist, et selleks lihtsalt ei olnud võimalust. Vaadates

elukutse omandanud endiste tippsportlaste elukutseid, siis näeme, et 35% omandas kehakultuurialase kõrghariduse ja 14% läbisid väiksemas mahus treenerikursused, mis andis neile loa asuda tööle treenerina. 28% endistest tippsportlastest omandas majandus- või õigusteaduste alase kõrghariduse, 14% aga tehnikakõrghariduse. 21% vastanutest alustas juba sportlaskarjääri jooksul eraettevõtlust ning jätkas sellega ka peale tippspordist loobumist.

62% endistest tippsportlastest leidis, et sportlaskarjääri lõpetamine ei tekitanud neil stressi, 38% vastanutest aga tajus karjääri lõpetamist olulise stressorina. Kõige sagedamini mainitud stressi põhjused on ebakindlus spordijärgses elus toimetuleku suhtes, enda sportlaspotentsiaali lõpuni realiseerimata jätmisest tulenev rahulolematuse ja igapäevase elurütmi järsk muutus.

Tervelt 71% endistest tippsportlastest ei saanud sportlaskarjääri lõpetamisel piisavalt sotsiaalseid ega psühholoogilist toetust. 23% vastanutest aga märkisid, et nad said sellesuunalist abi (83% psühholoogilist nõustamist ja 13% perekonna toetust).

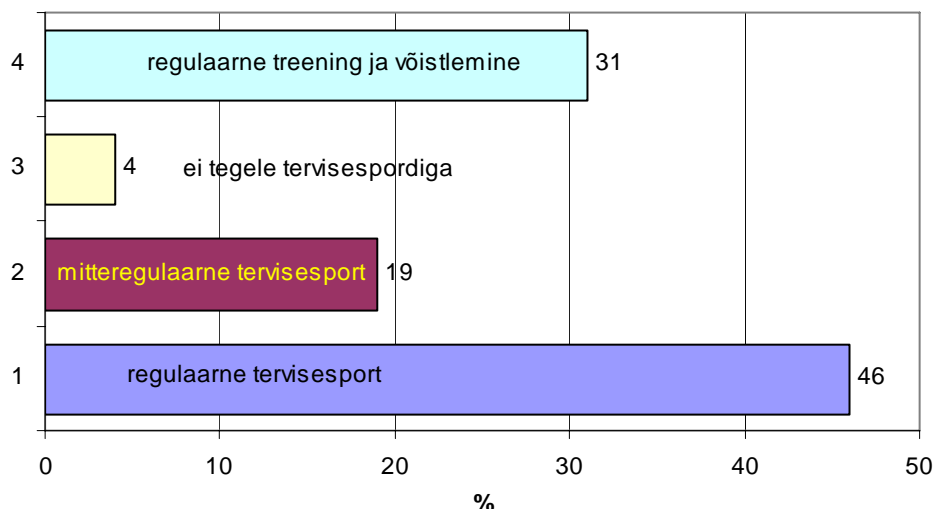
6.4.5. Elu peale sportlaskarjääri

Küsitluse tulemustest selgus, et 34% endistest tippsportlastest esines teatud raskusi sportlaskarjääri järgse eluga kohanemisel. 54% küsitletutest aitas tippsportlaste karjäär ja sellega kaasnev tundus teatud määral kaasa sportlaskarjääri järgsel töökoha leidmisel. 35% vastanutest leidsid, et tippsportlaste karjäär aitas olulisel määral kaasa töökoha leidmisel, 11% vastanutest leidsid, et see ei aidanud neid sportlaskarjääri järgsel töökoha leidmisel.

Üks olulisi tegureid tippsportlaste karjääri lõpetamisel on kehalise koormuse järsk vähenemine ja sellega kaasnevad muutused organismis. Tippsportlaste organism on aastakümnete jooksul harjunud ülisuurte füüsiliste koormustega ning järsk treenimise lõpetamine võib organismis põhjustada teatud füsioloogilise stressi. Seetõttu palusime käesoleva projekti raames endistel

tippSPORTlastel märkida, milline on nende kehaline aktiivsus peale tippSPORTlase karjääri lõppemist. Saadud tulemused on esitatud joonisel 9.

Joonis 9. Endiste tippSPORTlaste kehaline aktiivsus peale sportlaskarjääri lõppu.

Nagu esitatud tulemustest selgub, jätkab 31% küsitletutest peale sportlaskarjääri lõppu regulaarselt treenimist ja ka võistlemist (vabariigi tasandil). See on tõenäoliselt seotud faktiga, et nende tippSPORTlase karjäär on hiljuti lõppenud ning hea treenituse ning sportliku saavutusvõime baasil jätkatakse võistlemist vabariigi tasandil. 46% endistest tippSPORTlastest on regulaarsed tervisesportlased, 19% tegelevad tervisespordiga mitteregulaarselt (näiteks sesoonselt) ja vaid 4% ei tegele üldse tervisespordiga.

6.4.6. TippSPORTlase karjääri organisatsioon

Kuna käesoleva uurimuse keskne eesmärk oli hinnangu andmine praegu Eestis toimivale spordi organisatsioonilisele süsteemile, palusime ka endistel tippSPORTlastel praegust süsteemi hinnata. Järgnevalt toomegi välja endiste tippSPORTlaste hinnangud Eesti spordi organisatsioonilisele süsteemile. Ehkki tegemist on subjektiivsete hinnangutega, on 73% küsitletutest oma tippSPORTlase karjääri lõpetanud peale 1991. a. Samas algas nende sportlaskarjäär endise Nõukogude Liidu spordisüsteemi päevil ja seega omavad nad isiklikku kogemust nii praeguse kui ka eelmise spordisüsteemi

kohta. Seega on endiste tippsportlaste eelmise spordisüsteemi kogemus ja hinnangud praegusele Eesti spordisüsteemile meie arvates igati väärtuslik materjal just sportlaste seisukohalt lähtudes.

6.4.7. Tippsportlaste hinnangud Eesti spordisüsteemile

Järgnevalt on välja toodud endiste tippsportlaste hinnangud Eesti spordisüsteemi tugevatele ja nõrkadele külgedele.

Eesti spordisüsteemi tugevad küljed:

- toimiva spordisüsteemi olemasolu (spordialakeskne juhtimine);
- seadusandluse olemasolu;
- tippspordi riigipoolne rahastamine stabiilne;
- riikliku preemiasüsteemi olemasolu;
- spordiorganisatsioonide ja kohalike omavalitsuste tihe koostöö;
- EOK kui tunnustatud ja arvestatav partner;
- spordi infrastruktuuri oluline paranemine;
- rahvusvaheliste kontaktide paranemine ja rahvusvaheliste võistluste korraldamine;
- tippspordi meediaväljundid head;
- võimalus võistelda Eesti riigi eest.

Eesti spordisüsteemi nõrgad küljed:

- finantsvahendite ebaotstarbekas kasutamine;
- spordistrateegia puudumine, alade killustatus ja rivaliteet;
- spordi alaväärtustamine haridussüsteemis;
- spordikoolide likvideerimine kohalikes omavalitsustes;
- liigne tähelepanu tippspordile;
- EOK liigne keskendumine olümpialadele;
- spordialaliituste vähene mõju;
- nõrgad spordiklubid;
- kvalitseeritud treenerite puudus;
- riiklike treeningukeskuste puudumine;
- nõrgad spordiklubid, süsteem ei toeta suurte klubide loomist;
- nõrk noortespordi süsteem (sh. rahastamine);

- liigne sõltuvus päevapoliitikast;
- sportlaste lepingute juriidiline määramatus;
- tipp sportlaste spordimeditiiniline teenindus kaootiline.

Selgitamaks välja endiste tipp sportlaste arvamust Eesti spordisüsteemi arengustrateegia kohta, küsiti neilt, kas Eesti vajab tipp sporti edasiseks arenguks ühtset (riigi ja spordiorganisatsioonide kokkulepetel põhinevat) spordistrateegiat või taandub edasine areng nn projektipõhisele juhtimisele. 73% küsitletutest leidis, et Eesti vajab ühtset spordistrateegiat (arengukava), 12% vastanutest pooldas projektipõhist juhtimist tipp sporti arendamiseks ja 15% vastanutest ei osanud sellele küsimusele vastata.

Järgnevalt on toodud välja mõned vastused küsimusele „Kas Eesti spordisüsteem vajaks rahvusvahelises konkurents püsimiseks ühtset (riiklikku) spordistrateegiat või taandub edu saavutamine nn projektipõhisele spordijuhtimisele?”.

„Sport on minemas teed, mis on järjest rohkem riigile väljund rahvusvahelisel tasemel... Seda arvestades tuleks muidugi teha ühtne spordistrateegia ja välja valida alad, millesse riik panustab...”

„Vajab kindlasti ühtset spordistrateegiat, seesama strateegia peaks ette nägema erinevaid lähenemisi ja lahendusi erinevate spordialade lõikes. Erinevate alaliitude spetsiifika vajab detailides kindlasti individuaalset lähenemist. Väiksema kandepinnaga või nn uute, populaarsust koguvate alade puhul võib projektipõhine lähenemine osutuda otstarbekaks”.

„Eesti vajab kombineeritud süsteemi – teatud vanuse ja sportliku tasemeni riiklik strateegia, tipp sportis projektipõhine juhtimine.”

„Väikeses riigis, tundub, et toimib projektipõhine spordisüsteem paremini, kuna staarid on kõik väga erineva tausta ja vajadustega ning süsteem peab olema VÄGA paindlik. Suur riiklik ja pindumatu spordisüsteem seda kindlasti ei võimaldaks”.

6.4.8. Tulemuste analüüs ja kokkuvõte

Käesolevas projektis osales kokku 26 endist tippsportlast. 27% küsitletute sportlaskarjäär jäi endise Nõukogude Liidu aega, 73% küsitletud tippsportlastest alustasid aga sportlaskarjääri endises Nõukogude Liidus ning jätkasid ning lõpetasid karjääri taasiseseisvunud Eesti Vabariigis. Seega omavad need endised tippsportlased kogemusi kahe erineva spordisüsteemi funktsioneerimise kohta just sportlase seisukohalt. Peame seda oluliseks, kuna käesoleva projekti „Eesti tippspordi organisatsioon” eesmärgiks on anda võimalikult mitmetahuline hinnang meie spordisüsteemile ja kindlasti on selleks oluline lisaks erineva tasandi spordijuhtidele küsida sportlaste endi arvamust.

Lapseea sportimine ja sotsialiseerumine sporti on kindlasti olulised faktorid, kui me peame silmas edasist pühendumist sportlaskarjäärile. Tippsportlaste karjääri osa meie projektis võimaldab uurimuslikke meetodeid kasutades hinnata, kuidas sportlaskarjäär algas, arenes ja milliseks kujunes sportlaskarjääri lõpetamine ning sellele järgnev elu. Meie poolt kasutatud anketeerimine on sellelaadsete uurimuste korraldamiseks kõige levinum meetod.

Varase spordiharrastuse tähtsust on rõhutanud nii spordisotsioloogid ja -psühholoogid kui ka treenerid ja sportlased ise. Meie uurimuse tulemustest selgus, et organiseeritud sporditreening algas endistel tippsportlastel 6.–9. eluaasta paiku. Kui palusime vastanutel hinnata lapseea sportimise tingimusi, selgus, et kõige olulisemalt mõjutasid hilisema tippsportlase karjääri edukust kolm tegurit – eakaaslaste olemasolu, keskkond kodukoha vahetuses ümbruses ja organiseeritud sportimisele kulunud aeg. Ehkki statistiliselt olulist seost tulevase tippsportlase karjääri edukuse ja teiste hinnatud tegurite vahel ei leitud, hindasid endised tippsportlased oluliseks ka perekonna toetust (4,0 palli viiest võimalikust) ja koolipoolset toetust (3,5 palli). Perekonna toetus on tõenäoliselt selline varase sportimisharrastuse tegur, mida spordisüsteem tervikuna mõjutada ei saa. Küll aga on ka Eestis viimastel aastatel käivitatud mitmed projektid, mille eesmärgiks on varaste sportimistingimuste parandamine kodukohas ja koolides. Need EOK, Eesti Olümpiaakadeemia ja

alaliitude ettevõtmised on igati tervitatavad ning lapseea sportimistingimuste parandamine just vahetu kodukoha ümbruses peaks olema nii riigi, kohalike omavalitsuste kui ka erinevate spordiorganisatsioonide tegevuse üheks peamiseks suunaks.

Sportlaskarjäär valitud spordialal algas meie uurimuses osalenud endistel tippsportlastel ligikaudu 10. eluaasta paiku. Erialaspetsiifiliste treeningute alustamisele järgnes 12.–13. eluaasta paiku piirkondlikel ning 14.–16. eluaasta paiku rahvusvahelisel tasemel võistlustel osalemine. Esmane idee püüelda tulevikus tippsportlaseks tekkis küsitletutel keskmiselt 12,9 eluaastal ning kindel otsus pühenduda tippsportlase karjäärile tehti 16. eluaasta paiku. Samal vanuseperioodil tekkis ka tihedam koostöö treeneriga ning tehti algust nii alaspetsiifiliste kui ka üldkehalise ettevalmistuse treeningutega. Kui analüüsida saadud tulemusi tänase noortesporti trendide taustal, siis tänaasel päeval võiks erinevusena välja tuua mõnevõrra varasema organiseeritud sportliku treeningu alguse. Sellel suundumusel on mitmeid põhjusi. Paljud spordialad (spordiklubid, spordikoolid) konkureerivad väheneva laste arvu tingimustes omavahel treeninggruppide komplekteerimises. Nendel spordiklubidel, kes juba koolieelsetes lasteasutustes sihipärast laste treeningutesse kaasamise metoodikat ei kasuta, võib tekkida väga tõsine oht gruppide täituvuse osas (kui arvestada treeningutest loobumise, spordiala vahetamisega seonduvaid jm asjaolusid).

Käesolevas projektis osalenud endistelt tippsportlastelt küsiti, millised olid kõige olulisemad tegurid, mis mõjutasid otsuse tegemist pühenduda tippspordile. Tulemused näitavad, et kaks kõige olulisemat tegurit, mis mõjutasid sportlaskarjäärile pühendumist, on entusiastliku treeneri olemasolu ning võimalus asuda õppima ja treenima endisesse Tallinna Spordiinternaatkooli (TSIK). Samuti olid olulised tegurid esmase sportliku edu saavutamine ja sobivate treeningtingimuste olemasolu. Ehkki noortesporti süsteemi detailsem analüüs ei ole käesoleva küsitluse alusel materjali ühekülgse (sportlaste arvamused) tõttu kõige ülevaatlikum, tuleks noortetreenerite problemaatikat ning endiste spordikoolide (sealhulgas TSIK) tähtsust põhjalikumalt eraldi käsitleda. Toetudes käesoleva uurimuse

andmetele, samuti erinevatele ekspertarvamustele, oli endine TSIK väga oluline tegur, kui vaadata noortesporti süsteemi tervikuna. Noorsportlastele loodi ideaalilähedased tingimused sportimise ja õppimise ühendamiseks. Kui vaatame kasvõi fakti, et hilisem tippsportlase karjääri edukus on seotud organiseeritud sportimisele kulunud ajaga lapseas, peab tunnistama, et TSIK-i (ja teiste spordiinternaatkoolide) süsteem kindlustas vähemalt tingimused süsteemse treeningprotsessi planeerimiseks ja rakendamiseks. Kui me võtame vaid kaks tegurit – professionaalne ja pühendunud noortetreener ning sportimistingimused –, olid endises TSIK-is need reeglina ka olemas. 1998.–2000.a. toimunud üleminek spordikoolide süsteemilt spordiklubide süsteemile mitmes kohalikus omavalitsuses (Tallinn, Tartu) oli loogiline jätk spordialakeskse spordisüsteemi juurutamisele Eestis. Siiski on umbes viieaastane kogemus välja toonud mitmed kitsaskohad, millest olulisemad on järgmised:

- 1) spordiklubidel ei ole piisavalt ressursse noortesporti arendamiseks;
- 2) kohalike omavalitsuste pearahasüsteem soosib eelkõige laialdast spordiharrastust, mitte aga tulemuslikkust;
- 3) esineb laste kunstlikku lülitamist treeninggruppidesse kohaliku omavalitsuse toetuse suurendamiseks;
- 4) treenerite kvalifikatsioonikontroll ja sellele vastav tasustamise süsteem ei ole siiani käivitunud.

Noortesporti probleematika leiab põhjalikumat käsitlemist käesoleva uuringu peatükis “Tippsporti tulevikuvisioon”.

Käesoleva uurimuse tulemused näitavad, et küsitletud sportlaste läbilöök rahvusvahelisel tasemel toimus 20. eluaasta paiku ning karjäär kestis ligikaudu kümme aastat. Esimene rahvusvaheline edu saavutati keskmiselt 26,1 aastasena ning viimane parim tulemus rahvusvahelisel tasemel keskmiselt 30,2 aasta vanuses. Paar aastat pärast viimase eduka tulemuse näitamist tehti ka otsus tippsportlase karjäär lõpetada. Saadud andmed on suures osas sarnased tippsportlase üldise karjäärimudeliga. Siiski peab arvestama, et tegemist on keskmiste näitajatega ning individuaalne karjääri

kulgemine võib omada suuremaid või väiksemaid kõrvalekaldeid keskmisest. Nii oli ka meie uurimuses osalenud endiste tippsportlaste seas neid, kelle karjääri tipp-periood algas juba 16.–18. eluaasta paiku, samuti ka neid, kes esimest rahvusvahelist edu saavutasid peale 25. eluaastat. Keskestlubi 10 aastat kestev eesti sportlase karjääri tipp-periood on aga küllaltki sarnane teiste riikide uurimustes saadud tulemustega.

Mõneti üllatav on tõdeda, et tervelt 64% küsitatud sportlastest märkis, et sportlaskarjääri tipp-perioodi saavutuslikkust kõige enam takistanud tegurid olid seotud tagasihoidlike materiaalsete tingimustega. Ligikaudu kolmandik vastanutest märkis takistavate teguritena nõrka spordimeditiinilist teenindust, tagasihoidlikke treeningtingimusi, vastava kvalifikatsiooniga treeneri puudumist ning spordiorganisatsioonide vähest toetust. Materiaalsete tingimuste rolli tippspordis ei saa kindlasti alatähtsustada, aga meie projekti tulemusi analüüsid peab arvestama, et paljude endiste tippude sportlaskarjäär jäi Nõukogude Liidu spordisüsteemist taasiseseisvunud Eesti spordisüsteemi ülemineku aega. Majanduslikud olud 1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses olid aga suhteliselt tagasihoidlikud ning alles 1990ndate aastate keskel üldine majanduslik olukord ning finantsilised võimalused koostööpartnerite ja sponsorite kaasamiseks paranesid. See avaldas kindlasti mõju tippsportlaste karjäärile ja meie tulemused seda ka näitavad.

Kõige madalama absoluutväärtusega sportlaskarjääri tipp-perioodi saavutuslikkust mõjutavatest teguritest on aga spordimeditiiniline ja teaduslik teenindus (62,8%). Kindlasti on see suuremaid Eesti tippspordi organisatsiooniga seotud probleeme ka tänasel päeval. Spordimeditiinilise ja teadusliku teeninduse probleematika leiab põhjalikumast käsitlemist käesoleva uuringu peatükis “Eesti tippspordi tulevikuvision”.

Kõige kõrgemalt hindasid endised tippsportlased karjääri tipus olles oma saavutusmotivatsiooni ja treeningumahu näitajaid. Ülejäänud tegurite osas olid hinnangud rahuldaval tasemel kõikides 65–75% vahel.

81% küsitatud endistest tippsportlastest planeerisid oma sportlaskarjääri lõpetamise ette. See näitaja on mõnevõrra kõrgem kui näitavad samalaadsete

uurimuste tulemused mujal maailmas. Karjääri lõpetamise olulisemad põhjused on isiklik otsus ning psühholoogilised tegurid, nagu motivatsiooni ja uute eesmärkide puudumine spordis. Lisaks nendele põhjustele märkisid ligikaudu pooled küsitletutest karjääri lõpetamise põhjuseks sporditraumad ja vanuse. Tulemustest selgus samuti, et 38% vastanutest tajusid sportlaskarjääri lõpetamist olulise stressorina, 62% sportlastest karjääri lõpetamine aga probleeme ei tekitanud. Ka need näitajad on mõnevõrra madalamad varasemate uurimuste omadest, milles on leitud, et 60–70% endistest tippsportlastest peavad karjääri lõpetamist stressi tekitavaks. Kõige sagedamini mainitud stressi põhjused on ebakindlus spordijärgses elus toimetuleku suhtes, oma sportlaspotentsiaali lõpuni realiseerimata jätmisest tulenev rahulolematuse ja igapäevase elurütmi järsk muutus.

Tervelt 71% endistest tippsportlastest ei saanud sportlaskarjääri lõpetamisel piisavalt sotsiaalset ega psühholoogilist toetust. 23% vastanutest aga märkis, et nad sellesisulist abi said (83% psühholoogilist nõustamist ja 13% perekonna toetust). Kindlasti saavad spordiorganisatsioonid selles osas nii mõndagi ära teha, kaasates tippsportlaste karjääri lõpetamisel spetsialiste, kes oskavad sportlast nõustada. Üleminek nn tavaellu võib sageli tähendada täiesti uue olukorra ette sattumist, mis endise sportlase jaoks võib olla väga stressirohke. Mõned küsitletud sportlastest märkisid, et nad valmistasid ennast selles osas juba varakult ette, konsulteerides kas psühholoogi või karjäärinõustajaga. EOK (või spordialaliidud) võiksid selle „teenuse” pakkumisega vajadusel tippsportlase abistada, nendega juba enne karjääri lõppu neid probleeme arutades ning vajadusel professionaalset nõustamist pakkudes.

Küsitluse tulemustest selgus, et 34% endistest tippsportlastest esines teatud raskusi sportlaskarjääri järgse eluga kohanemisel. See on ka igati mõistetav, sest kui sportlane on enam kui pool oma elust spordile pühendunud (ja sellest omakorda kümnekond aastat tiip tasemel), siis ei ole nn sportlase identiteedist lahti saamine kerge.

54% küsitletutest aitas tippsportlase karjäär ja sellega kaasnev tundus teatud määral kaasa sportlaskarjääri järgsel töökoha leidmisel. 35% vastanutest

leidsid, et tippsportlase karjäär aitas olulisel määral kaasa töökoha leidmisel, 11% vastanutest leidsid, et see ei aidanud neid sportlaskarjääri järgsel töökoha leidmisel.

Endised tippsportlased on peale sportlaskarjääri lõppu kehaliselt aktiivsed. Vaid 4% vastanutest märkis, et nad ei tegele üldse tervisespordiga. Regulaarse tervisespordiga tegeleb 46% ning regulaarse treenimise ja võistlemisega 31% vastanutest. Lisaks sellele vastasid 19% endistest tippsportlastest, et nad tegelevad tervisespordiga mitteregulaarselt.

7. EESTI TIPPSPORDI VISIOON JA STRATEEGIA

Eesti tippspordi visioon: rahvusvahelise konkurentsivõime tõstmine ja tulemuslikkus nii individuaal- kui ka meeskondlikel spordialadel.

Eesti sport vajaks ühtset arengustrateegiat, mille üheks osaks on tippspordi arengustrateegia

Eesti spordi arengut tuleb vaadelda ühtse tervikuna. Alates 1989. aastast, kui II Eesti spordi kongressil võeti vastu strateegiline otsus spordialakeskse demokraatliku spordisüsteemi ülesehitamiseks, on Eesti spordisüsteem teinud läbi märkmisväärse arengu.

7.1. Läbimurdevaldkonnad Eesti spordisüsteemi ülesehitamisel 1989-2006

Olulisemad läbimurdevaldkonnad spordisüsteemi täiustamisel 1989. – 2006.a. on:

- Eesti omariikluse taastamine ja sellega kaasnevad sammud spordisüsteemis;
- spordiseadusandluse loomine ja täiustamine (1998. a ja 2005. a);
- spordijuhtimise struktuuri optimeerimine (Eesti Olümpiakomitee ja Eesti Spordi Keskliidu ühinemine (2001. a);
- spordi infrastruktuuri areng;
- spordi finantseerimise märgatav kasv (1,4 miljardit krooni aastas 2004. a seisuga);
- tippspordi tulemuslikkuse tõus.

Väljatoodud läbimurdevaldkonnad ei ole tähtsuse järjekorras, kuid on selge, et kõik esitatud arengud on suuremal või väiksemal määral mõjutanud ka tippporti. Võrreldes Eesti spordisüsteemi arengut viimase 15 aasta jooksul teiste endise idabloki riikidega, võime tõdeda, et oleme ühed edukamad, kui mitte edukaimad nii spordisüsteemi organisatsiooni, rahastamise kui tulemuslikkuse poolest.

7.2. Foorumid ja avalikud arutelud

Siiski on spordi ühtse arengustrateegia väljatöötamine takerdunud, ehkki katseid selles osas on tehtud. Järgnevalt peatume vaid mõnedel spordielu olulistel aruteludel, mis ei ole küll spordi arengustrateegia formeerumiseni viinud.

1. 14. detsembril 2000. a oli Eesti Spordi Nõukogu istungi päevakorras ühe punktina "Eesti spordistrateegia väljatöötamisest 21. sajandil". Tippspordi probleemide arutelul märgiti, et tuleb kiirendada Eesti spordiliikumise arengukava koostamist. Leiti, et 2002. a tuleks Riigikogusse esitada koos nii kultuuri- kui ka spordikontseptsioon, et tekiks ühine dokument kultuuri- ja spordipoliitika strateegiliseks arendamiseks. Samuti peeti ühe ülesandena vajalikuks täpsemalt fikseerida spordi ja kehakultuuri seos ühiskonna teiste institutsioonidega ning saavutada ühiskondlik kokkulepe riigieelarveliste vahendite kasutamiseks spordi ja kehakultuuri erinevate sektorite vahel.

2. IV Eesti spordi kongressil 1998. a aprillis sõnastas tippspordi, võistlusspordi ja olümpialiikumise töörühm Eesti tippspordi eesmärgiks: *sportlike saavutuste perspektiivne arendamine Eesti rahvusvahelise tippspordialase tuntuse kindlustamiseks maailmas.*

Senise olukorra analüüsimise tulemusena esitati suhteliselt laialivalguv ja üldsõnaline Eesti tippspordi SWOT-analüüs, milles toodi ühe nõrga küljena välja Eesti tippspordi pikaajalise arengukava puudumine. Koostatud SWOT-analüüsi sisulisemal käsitlusel peab kahjuks tõdema, et esitatud on küll

hulgaliselt häid mõtteid, kuid konkreetseid arengustrateegiaid või vähemalt võimalikke viise probleemide lahendamiseks välja toodud ei ole.

3. 2005. a sügisel toimus EOK ja poliitiliste erakondade osavõtul ümarlaud, mille üheks põhiteemaks oli vähene tähelepanu spordile poliitiliste parteide programmides enne kohalike omavalitsuste valimisi. Teiseks peamiseks teemaks oli spordiministeeriumi vajalikkus Eestis. Arutelu olulisemaks aspektiks tippspordi kontekstis oli spordialaliitude riiklik rahastamine (2005. a seisuga 99,5 miljonit krooni), mis selleks ajaks oli saavutanud teatud stabiilsuse. "Spordialaliitude rahastamise strateegia on üldjoontes välja kujunenud: kolm esimest spordiala saavad ligikaudu kolmandiku, kuus-seitse esimest poole kogu rahast." (Toomas Tõnise, EOK peasekretär). Spordiministeeriumi loomist enamik kohalviibinud poliitikutest ja EOK juhtkond ei pooldanud. EOK presient Mart Siimann rõhutas rahaliste vahendite juurdesaamisel peale kultuuriministeeriumi ka teiste ministeeriumide poolse rahastamise vajalikkust.

4. 2006. a märtsis viidi EOK ja Eesti Sporditeabe Sihtasutuse eestvõttel läbi spordiliitude mõttetalgud, mille eesmärgiks oli 1992. a ja tänase Eesti spordi võrdlemine. Kohalviibinute analüüside tulemusena toodi välja Eesti spordi 5 olulisemat tugevust ja 5 olulisemat nõrkust. Eesti spordi tugevustena toodi välja:

1. spordi organisatsiooni ja võrgustik;
2. spordi seadusandlik baas;
3. spordirajatised;
4. järjepidavad innustavad saavutused;
5. stabiilne rahastamine.

Eesti spordi nõrkustena toodi esile:

1. tasakaalu puudumine juunioride ja tippspordi, liikumisharrastuse ja tippspordi ning olümpia- ja mitteolümpiaalade vahel;
2. spordi ja kehalise kasvatuse alaväärtustamine haridussüsteemis;
3. spordiklubide nõrkus;

4. avaliku sektori ebapiisav koordineeritus;
5. spordi haavatavus kommertsialiseerumise ja meedia kaudu.

Eesti spordi strateegiliste eesmärkide püstitamisel aastaks 2013 peeti oluliseks nii elanikkonna üldise liikumisharrastuse suurendamist ja vastavate tingimuste loomist kui ka ühtse spordi arendamise kontseptsiooni vajalikkust.

Tehes viimase kümnekonna aasta jooksul Eestis toimunud avalike arutelude ning spordistrateegiliste alusdokumentide läbitöötamise tulemusena lühikokkuvõtte, võib märkida, et Eesti spordisüsteem on nii spordi organisatsiooni, rahastamise kui ka tulemuslikkuse mõttes suurte sammudega edasi liikunud. Küsimusele – kas Eesti sport vajab ühist arengustrateegiat? – vastavad käesoleva uurimuse teostajad pigem "jah". Põhjused, miks me toetame Eesti spordi arengustrateegia vajalikkust, on järgmised:

- 1) suhteliselt piiratud ressursside (inim-, finants- ja organisatsioonilised ressursid) tingimustes peame me oleme võimalikult efektiivsed. Spordi arengustrateegia võimaldaks üldjoontes seada olulisemad prioriteedid, läbimurdevaldkonnad ja nende saavutamise teed.
- 2) Eesti spordi keskne printsiip – spordialakeskne juhtimine – vajab tugevdamist. Käesolev uurimus näitas, et välja arvatud mõningad erandid, on tänasel päeval Eesti spordialaliitude käsutuses ebapiisavalt ressursse. Seetõttu leiame, et spordi arengustrateegia peaks hetkeolukorda arvesse võtma ja alaliitude tugevdamiseks parimad arenguvariandid leidma.
- 3) Arenenud spordiriikide kogemused näitavad, et ühtne spordistrateegia (sealhulgas tippspordistrateegia) on suurema rahvusvahelise konkurentsivõime saavutamiseks vajalik. Tooksiime eeskujuks Kanada spordi strateegilise arengukava "Kanada spordipoliitika 2012", mis seob ühtseks ühelt poolt avaliku, vabatahtliku ja erasektori ning teisalt tippspordi, laiapõhjalise spordiharrastuse ja erivajadustega inimeste spordi. Kanada spordisüsteemi strateegilise arengukava väjatöötamine võttis aega üle 3 aasta. Protsessi olid kaasatud nii avalik sektor (riigi ja

kohalike omavalitsuste tasandil), spordiorganisatsioonid kui ka erasektor ning spordistrateegia ühine eesmärk on muuta Kanada spordisüsteem efektiivsemaks ja inklusiivseks.

- 4) Tänapäeval rahvusvahelist edu toonud nn projektipõhine juhtimine ei taga spordi arengu järjepidavust, erinevate spordisüsteemi tasandite ja organisatsioonide vahelist koostööd ja sünergiat ning olemasolevate ressursside optimaalset kasutamist. Projektipõhine juhtimine võib küll toota lühiajalist edu, kuid pikemas arenguperspektiivis oleks otstarbekam spordi strateegilise arengukava olemasolu. Viimane ei välista projektipõhise juhtimise kasutamist veelgi ulatuslikumalt kui senini.

7.3. Tippspordi arengustrateegia peaks sõnastama konkreetsed läbimurdevaldkonnad aastateks 2008 – 2015

Käesoleva uurimuse käigus intervjueriti enam kui 40 Eesti spordis olulist rolli omavat eksperti. Lisaks analüüsiti kättesaadavaid avalikke dokumente, arengukavasid ning koosolekute ja ümarlaudade protokolle. Analüüsi tulemusena püstitame järgmised läbimurdevaldkonnad, mis oleksid olulised Eesti tippspordi rahvusvahelise konkurentsivõime suurendamiseks. Iga läbimurdevaldkonna all on märksõnadena välja toodud need probleemid, mis vajaksid edasisi uurimusi ning nende tulemusena konkreetseid tegevuskavasid (nii pikema- kui ka lühemaajalisi).

7.3.1. Läbimurdevaldkond I:

Spordiorganisatsioonide (alaliidud, klubid) edasine tugevdamine läbi tippspordi arengustrateegia

- tulemuslikkuse osakaalu suurendamine spordialaliitude finantseerimisel;
- spordiklubide võimaliku ühinemise strateegia väljatöötamine;
- spordialaliitude ja -klubide töötajate ja vabatahtlike koolituskava koostamine sporditurunduse, organisatsiooni juhtimise, spordiürituste korraldamise jms. alal. EOK võiks võtta üldkoordineeriva rolli.

7.3.2. Läbimurdevaldkond II:

Treenerite professionaalsus, treeneritöö motivatsioon ja koolitus

- täiustada treeneritöö regulatsioonimehhanisme (tasustamine, atesteerimine, sotsiaalsed garantiid);
- leida vahendeid Eesti treenerite täiendkoolituseks välisriikides (eriti sportmängude treenerite puhul);
- EOK koordineeriva rolli suurendamine treenerite ettevalmistuses;
- rahvusvaheliselt edu toonud treeneritöö kogemuse (metoodika, treeningu problematika jne) ulatuslikum talletamine ja jagamine.

7.3.3. Läbimurdevaldkond III:

TippSPORTlase karjääri toetavate struktuuride ja regulatsioonide loomine

- noortesporti organisatsiooni reformimine;
- lisaks Audentese spordikoolile luua 1 – 2 regionaalset noortesporti arengukeskust ning leida neile ka finantseerimise võimalused läbi haridus- ja teadusministeeriumi;
- tihedam koostöö kohalike omavalitsustega noortesporti rahastamise süsteemi korrastamisel (spordimeisterlikkuse suurem osakaal);
- tihedam koostöö kaitseministeeriumiga sportlaskarjääri üleminekute (U18 – U23) kindlustamiseks.

7.3.4. Läbimurdevaldkond IV:

TippSPORTi “taustajõudude” efektiivsem rakendamine

- spordimeditsiinilise ja sporditeadusliku teeninduse süsteemsus ja kvaliteet
- tihedam koostöö haridusasutustega spordifüsioterapeutide, biomehaanikute, toitumisteadlaste, spordipsühholoogide jt tippSPORTis vajalike spetsialistide koolituseks ning koondvõistkondade ettevalmistuse protsessi kaasamiseks;
- rakendusliku sporditeaduse finantseerimiskava (fondi) väljatöötamine ja rakendamine koostöös haridus- ja teadusministeeriumi ning kultuuriministeeriumiga.

8. KASUTATUD KIRJANDUS

Annerstedt, Å, Björkman, A. & Persson, J. (1998). Finansieringen av idrottsrörelsen: En kartläggning av idrottsrörelsens intäkter m.m. I Boken. SOU 1998:33. Historia - ekonomi-forskning. Fem rapporter om idrott. Rapporter till idrottsutredning.

Barney, J. B. Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of Management, 1992, 99-120.

Blinde, E. M., Greendorfer, S. L. The "sport career death" of college athletes: involuntary and unanticipated sports exists. Journal of Sport Behavior, 1992, 3-20.

Cote, J., Ericsson, K. A., Law, M. P. Training and development of athletes using retrospective interview methods. Journal of Applied Sport Psychology, 2005, 1-19.

De Knop, P. Innovation through cooperation in sport. European Sport Management Congress, 2004, 40.

DIF 2002. Danmarks Idræts-Forbund. Årsrapport 2002.

Eber, N. Sports practice, health, and macroeconomic performances. Journal of Sports Economics, 2003, 126-144.

Eliteidræt i andre lande. (2002). Danmarks Idræts-Forbund. Brøndby.

Eliteidrættens struktur og styring. (2002). KPMG Consulting & DIF.

Enjolras, B. The commercialization of voluntary sport organizations in Norway. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 31, 352-376.

FiU10. 2002. Finansutskottens betänkande 2002/03:FiU10. Statbudget för 2003. (www.riksdagen.se).

Huippu-urheilu 2000-luvulla. (2002). Strategia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi 2002-2006. Suomen Olympiayhdistys ry. Helsinki.

Idrotten vill. (1995). Versamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet. Riksidrottsförbundet.

- Idrotts-Sverige.** (2002). En presentation av Riksidrottsförbundet. Riksidrottsförbundet.
- Kran K.O. & Egeberg, I.** (2003). Etter idrettstinget. Puhe Idrettstingetissä 4.6.2006. Oslo (www.nif.no)
- Kulturdepartementet.** (1999). Idrettslivet I endring. Om statens forhold til idrett og fysisk aktiviet. St.meld. nr. 14.
- Kulturministeriet.** (2001). Eliteidræt i Danmark. Rapport afgivet af den af kulturministeren nedsatte arbejdsgruppe vedrorende loven om eliteudrættens fremme.
- Kulturministeriet.** (2003). Dansk Eliteidræt. Udvikling og fremtidsperspektiver.
- Kultur- og kirkedepartement.** (2002-2003). St.prp. nr. 1. for budjetterminden 2003. utgiftkapitler: 300-342, Inntekskapitlet: 3300-3342.
- Kultur- og kirkedepartementet.** (2003). Finansieringen av statlig idrettspolitik. Kartegging, vurdering og forslag til tiltak for bedre måloppnåelse. Rapport fra et regjeringsoppnevnt utvalg.
- Lavellee, D., Wyleman, P.** Career transitions in sport: international perspectives. Fitness information technology, 2000.
- Liikuntakomitea.** (1990). Liikuntapolitiikan linjat 1990-luvulla. Komiteamietintö 1990:24. Opetusministeriö, Valtion painatuskeskus.
- Lilius, M.** (2003). Lajiliittojen mahdollisuudet vaikuttaa urheiluseuran organisaatiomuodon valintaan. Opetusministeriön julkaisuja 2003:14.
- Lindroth, J.** (1974). Idrottens väg till fokrörelse. Studier I svensk idrottrörelse till 1915.
- McInnaly, L., Cavin-Stice, J., Knoth, R. L.** Adjustment following retirement from proffesional football. American Psychological Association, 1992.
- NIF 2000.** Norges idrettsforbund og olympiske komité. Årsrapport 2000.
- NIF 2002a.** Norges idrettsforbund og olympiske komité. Årsrapport 2002.
- NIF 2002b.** Tilstandsrapport for nosrk idrett. Norges idrettsforbund og olympiske komité. (www.nif.no)
- NIF 2003b.** Idrettspolitik document. Tingperioden 2003-2007. Idrettstinget 2003.
- Norberg, J. R.** (1998). Nya tider och gamla problem. Ett diskussionsunderlag rörande förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen. I: Histori - Ekonomi -

Forsking: Fem rapporter om idrott. Rapporter till idrottsutredningen. SOU 1998:33, s. 59 - 96.

Norberg, J. R. (2002). Idrottsrörelsen och Staten. I boken Lindroth, J & Nordberg, J.R. (red.) Ett idrottssekel; Riksidrottsförbundet 1903-2003. Informatrionförlaget: SöderTälje, 2002, s. 181-232.

Ogilvie, B. C., Taylor, J. Career termination issues among elite athletes. Handbook of research on sport psychology. New York: Macmillan, 1993.

Olympiatoppen 2003. Olympiatoppens rapport år 2002. (www.nif.no)

Opetusministeriö 1997. Liikuntalain uudistaminen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 22:1997.

Opetusministeriö 2000. Valmennuskeskusten kehittämistyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmän muistioita 23:2000.

Opetusministeriö 2003. Erityisryhmien liikunnan kehittämisohjelma 2003-2005. Opetusministeriön julkaisuja 2003:12.

Paavolainen, L. (2003). Vammaishuippu-urheilun nykytila. Raportti HUPU-työryhmälle.

Papadimitriou, D., Taylor, R. Organizational effectiveness of Hellenic national sports organisations. Sport management Review, 200, 23-46.

Peltokangas, P. (2003) Keskitetty valmennus vai seurat? Yleisurheilun kuvalehti 8/2003, s. 12-13.

PROP 1998/99:107. Regeringens proposition. En idrottspolitik för 2000-talet - folkhälsa, folkrörelse och underhållning.

Rauste, O. (1997). Urheiluoikeus. Jyväskylä 1997.

Redegørelse 1997. Redegørelse om idrætspolitik. Ebbe Lundgaards redegørelse til Folketinget 1997. <http://www.kum.dk/sw343.asp>. 1.7.2003

RF 2001. Riksidrottsförbundets Verksamhetsinriktning 2002-2003. Antagen av RF-stämman 2001-05-20. (www.rf.se)

RF 2002. Riksidrottsförbundets budgetunderlag för 2003. Samt budgetförslag för 2004 och 2005. (www.rf.se)

Sawhill, J., Williamson, D. Mission impossible? Measuring success in nonprofit organizations. Nonprofit Management and Leadership, 2001, 371-386.

Shilbury, D., Moore, K. A. A study of organizational effectiveness for national Olympic Sporting Organizations. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 2006, 5-38.

Sjöblom, P. (2002). Idrottsrörelsen och Kommunen. I Boken: Linroth, J. & Norberg, R. (red.) Ett idrottsekel - Riksidrottsförbundet 1903-2003. Informationsförlaget; Södertälje 2002, s. 233 - 280.

Slack, T. Understanding sport organizations. Human Kinetics, 1997.

SOK 1999. Sveriges Olympiska Komittee, Verksamhetsberättelse 1998-1999. (www.sok.se)

SOK 2002. Sveriges Olympiska Komittee, Verksamhetsberättelse 2002

SOU 1969:29. Idrott för alla. Betänkande avgivet av Idrottsutredningen. Stockholm 1969.

SOU 1998:76. Idrott & Motion för livet. Idrottsutredningens slutbetänkande.

Ståhl, T. (1995). Ruotsin liikunnan organisaatio ja rahoitus. Julkaisematon lähde.

Svoboda, B., Vanek, M. Retirement from high level competition. Ottawa: Coaching Association of Canada, 1982.

Team Danmark (2002). Team Danmarks Støttekonsept.

Thibault, L., Slack, T., Hinings, C. Professionalism, structures, and systems: The impact of professional staff on voluntary sport organizations. International Review for the Sociology of Sport, 1991, 83-99.

Tilstandsrapport (2002). Om idrett og fysisk aktivitet i Norge. Akilles 2002.

Tilstandsrapport (2003). Om idrett og fysisk aktivitet i Norge. Akilles: Oslo 2003.

Yttredal, E. R. (1996). Bruk av midler i særforbundene. Fafo-notat 1996:6.

Endringslov 21 juni 2002 nr. 37. Endringslov om pengespill. (<http://odin.dep.no/kkd/norsk/idrett>)

Lov 28. august 1992 nr. 103. Lov om Pengespill. (<http://odin.dep.no/kkd/norsk/idrett>)

Lov nr. 643 af 19. december 1984 om eliteidrættens fremme, ændret ved § 2 og 3 i lov nr. 764 af 14. 1988.

SFS 1995:361. Lag om överlämnade av förvaltningsuppgifter till Sveriges Riksidrottsförbund. <http://www.notisum.se>..

SFS 1999:1177. Förordning om statbidrag till idrottsverksamhet.
<http://www.notisum.se>.

Werthner, P., Orlick, T. Retirement experiences of successful Olympic athletes. *International Journal of Sport Psychology*, 1986, 337-363.

Wylleman, P., De Knop, P. Career termination and social integration among elite athletes. Lisbon: International Society of Sport Psychology, 1993.